

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
EIROPAS STUDIJU MAĢISTRA STUDIJU PROGRAMMA

Eiropas studiju maģistra studiju programmas
2.kursa studenta
Artūra Vītiņa
Stud.apl.Nr. av05069

MAĢISTRA DARBS

**Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam pasākumu
īstenošanas ietekme uz izmaiņām lauku situācijā**

Vadītājs: Ainars Nābels – Šneiders, dr.sc.agr.
Latvijas Republikas Zemkopības ministrija
Starptautisko lietu departamenta
Starptautisko attiecību nodaļas vadītājs

Recenzents: Jānis Vaivads

Rīga, 2007

ANOTĀCIJA

Autors savā darbā pēta un analizē Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam pasākumu īstenošanas ietekmi uz izmaiņām lauku situācijā, vērtējot pasākumu efektivitāti, lietderību un ilgtspēju.

Maģistra darbā tiek analizēts lauku attīstības politikas jēdziens un tā būtība, vērtēts sociāli ekonomiskais stāvoklis Latvijas laukos un finansiālais atbalsts laukiem caur dažādiem politikas plānošanas dokumentiem, uz lauku attīstību attiecināmo normatīvo aktu kvalitāte un to ietekme, apskatīts iespējamais Eiropas Savienības līdzfinansējums un tā ietekme uz Latvijas lauku attīstību, kā arī izteiktas prognozes par programmas pasākumu ietekmi uz turpmāko lauku attīstību.

Darba izstrādē autors galvenokārt izmanto pašu Lauku attīstības programmu 2007. – 2013. gadam un citus ar programmu saistītos dokumentus, kā arī Eiropas Savienības normatīvos aktus un dažādu autoru zinātniskos pētījumus un publikācijas.

Darba rezultātā autors pierāda ievadā izvirzīto hipotēzi un ir sasniedzis uzstādīto mērķi – izvērtēt Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam īstenošanas pasākumus un to ietekmi uz situācijas uzlabošanas laukos, izpildot ievadā noteiktos uzdevumus.

Autors izdara vairākus secinājumus un sniedz priekšlikumus lauku situācijas uzlabošanai, no kuriem svarīgākais ir, ka, īstenojot programmā ietvertos pasākumus un izveidojot stabilu normatīvo bāzi, padarot šos pasākumus par ilgtspējīgiem, tiks veicināta lauku attīstība un daļēji novērsta reģionālās atšķirības.

ANNOTATION

The author has done research and has analyzed the implementation of the activities of the rural development program for year 2007-2013 and the impact of activities on the adjustment of rural situation, evaluating the effectiveness, usefulness and sustainability of activities.

The masters paper gives analysis of the content of the policy of rural development; it evaluates the socioeconomic situation and financial support in the rural areas of Latvia, obtained from different policy planning documents and analysis of laws and regulations, which are relevant to rural development; it also discusses the possible funding of the European Union and its effect on the rural development of Latvia. The author has also given prognosis about the future impact of the activities of said program on the rural development.

While working on the masters paper, the author based his work on the following sources: the rural development program for year 2007-2013 and other documents which are relevant to the program, laws and regulations of the European Union, as well as different papers, books and publications of Latvian scholars.

In the results, the author has proven the hypothesis he suggested and reached his objective: evaluating the activities of the rural development program for year 2007-2013 and the impact of the activities on the adjustment of the rural situation.

The author has drawn a number of conclusions and has come up with suggestions on how to improve the situation in the rural areas of Latvia. The main conclusion is that Latvia, implementing the activities of the program, should create a stable base of normative acts, which would ensure sustainability of the activities and promote the development of the rural areas.

SATURS

Ievads.....	3. lpp
1. Lauku attīstības politikas jēdziens un būtība.....	5. lpp
2. Situācijas novērtējums laukos.....	15. lpp
2.1. Sociāli ekonomiskā situācija laukos.....	18. lpp
2.2. Finansiālais atbalsts laukiem.....	27. lpp
2.2.1. Vienotais programmdokuments.....	37. lpp
2.2.2. Lauku attīstības programma 2004. - 2006.....	43. lpp
2.3. Uz lauku attīstību attiecināmie normatīvie akti jaunajā programmēšanas periodā no 2007. – 2013. gadam.....	48. lpp
2.3.1. Eiropas Savienības Padomes Regula 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai....	50. lpp
2.3.2. Lauksaimniecības un lauku attīstības likums.....	55. lpp
2.3.3. Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plāns.....	56. lpp
3. Eiropas Savienības līdzfinansējuma ietekme uz lauku attīstību (2007. –2013.).....	62. lpp
4. Prognozes par Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam ietekmi uz lauku attīstību.....	74. lpp
Secinājumi un priekšlikumi.....	84. lpp
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	89. lpp

IEVADS

Darba autors uzskata, ka izvēlētais maģistra darba temats ir aktuāls, jo lauksaimniecība Latvijā ir viena no tautsaimniecības pamatnozarēm, kas nodrošina lauksaimniecības produktu ražošanu, veido raksturīgo lauku ainavu, nodrošina ar darbu lauku iedzīvotājus. Lai veiksmīgi realizētu šīs aktivitātes, lauksaimniekiem nepieciešami papildu ieguldījumi un prasme. Kopš Kopējās lauksaimniecības politikas reformas arvien lielāka uzmanība tiek veltīta lauku attīstībai, lai palīdzētu lauku rajoniem izturēt 21. gadsimta ekonomiskās, sociālās un vides prasības. Līdz ar to lauksaimniekiem nozīmīgs ir ne tikai mūsu valsts, bet arī Eiropas Savienības atbalsts, kas daļēji tiks nodrošināts ieviešot Lauku attīstības programmu 2007. – 2013. gadam.

Maģistra darbā risināmā problēma ir izteiktās reģionālās atšķirības Latvijā un nepietiekamais valsts un Eiropas Savienības atbalsts un līdzfinansējums lauku attīstībai.

Autors savam maģistra darbam izvirza šādu hipotēzi – Īstenojot Lauku attīstības programmas 2007. – 2013 pasākumus, valsts, piesaistot Eiropas Savienības atbalstu, veicinās straujāku un stabilāku lauku attīstību.

Autora mērķis, rakstot maģistra darbu, ir izvērtēt Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. īstenošanas pasākumus un to ietekmi uz situācijas uzlabošanu laukos.

Autors, iepriekš minētā mērķa sasniegšanai un izvirzītās hipotēzes pierādīšanai ir uzstādījis šādus uzdevumus:

- Izvērtēt situāciju Latvijas laukos, apzinot esošo valsts atbalsta sistēmu Latvijas lauksaimniekiem;
- Analizēt Eiropas Savienības sniegtā atbalsta pietiekamību;
- Prognozēt īstenojamo pasākumu ietekmi uz lauku attīstību Latvijā.

Maģistra darbā tiek analizēts lauku attīstības politikas jēdziens, norādot tā atšķirības ar lauksaimniecības politikas jēdzienu, sociāli ekonomiskā situācija laukos, konstatējot pastāvošās problēmas un meklējot to risinājumus, finansiālais atbalsts laukiem, kas tiek piesaistīts caur dažādu politikas plānošanas dokumentu īstenošanu, analizēt arī normatīvie akti, kas ietekmē lauku attīstību, Eiropas Savienības līdzfinansējums un tā ietekme, kā arī izteiktas prognozes par Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam ietekmi uz lauku attīstību.

Autors savā darbā izmantos kvalitatīvo – teksta analīzes metodi un kvantitatīvo jeb datu apstrādes un analīzes metodi

Autors savā maģistra darbā izmanto gan Latvijas Republikas, gan tai saistošos Eiropas Savienības normatīvos aktus – likumus, noteikumus, politikas plānošanas dokumentus, kā arī populārzinātnisku autoru darbus un publikācijas.

1. LAUKU ATTĪSTĪBAS POLITIKAS JĒDZIENS UN BŪTĪBA

Lauksaimniecība Latvijā ir viena no tautsaimniecības pamatnozarēm, kas nodrošina lauksaimniecības produktu ražošanu, veido raksturīgo lauku ainavu, nodrošina ar darbu lauku iedzīvotājus.¹ Lauksaimniecība ir pašlaik vienīgā nozare, kurā ir stingra kopēja Eiropas Savienības politika un, kas tiek finansēta no tās budžeta. Kopējā lauksaimniecības politika ir vienīgā politikas joma, ko pilnībā finansē no Eiropas Savienības budžeta. Kādreiz lauksaimniecības izmaksas aizņēma divas trešdaļas no Kopienas kopbudžeta, taču šobrīd šī proporcija pakāpeniski samazinās. 2003. gadā lauksaimniecībai bija paredzēti 46,38% no budžeta (42,77 miljardi eiro Kopējās lauksaimniecības politikai un 4,7 miljardi lauku attīstībai), turpretim 2004. gadā šis skaitlis bija 42,7% (42,77 miljardi Kopējās lauksaimniecības politikai un 6,5 miljardi lauku attīstībai).²

Līdz 2006.gadam uzsvars tika likts uz lauksaimniecības attīstību Latvijas laukos, par lauksaimniecības politikas galveno mērķi uzskatot efektīvas un ilgtspējīgas lauksaimniecības preču un nepreču produktu ražošanas harmoniskas izaugsmes nodrošināšanu, dodot ieguldījumu lauku kā sociālekonomiskās telpas dzīvotspējas attīstība. Taču gan lauksaimniecības attīstības jēdziens, gan tā būtība sašaurina izpratni par lauku attīstību un tai nepieciešamo atbalstu. Līdz ar to lauksaimniecības politika tika aizstāta ar lauku attīstības politiku, kura paredz vairāku attīstības pasākumu īstenošanu.

Šobrīd Eiropas Savienībā ļoti populārs ir jēdziens lauku attīstība. Nevis orientācija uz ražojošiem zemniekiem un uz lauksaimniecību kā biznesu, kā tas Latvijā bijis līdz šim, bet gan uz lauku attīstību. Patlaban Latvijai šī pretruna ir aktuāla, lauksaimniecības kā biznesa jēdziens un lauku attīstības jēdziens zināmā mērā ir konkurējošs.³

Lauksaimniecības un lauku attīstības likumā lauku attīstība tiek definēta kā nelauksaimniecisko produktu ražošana lauku teritorijā, kā arī ar ūdens un zemes resursu izmantošanu saistīto pakalpojumu sniegšana un lauku ainavas saglabāšana.⁴

¹ Grīnberga M., Šnakšis J., Zunde A., Sabitovs A. Lauksaimniecības gada ziņojums, Latvijas karte, Rīga, 2003.

² Kesnere R., Kā attīstīt laukus, „Latvijas Vēstnesis”, 2006.gada 8.februāris.

³ <http://www.politika.lv> Sabiedriskās politikas portāls.

⁴ Lauksaimniecības un lauku attīstības likums, Latvijas Vēstnesis, 64 (3012) 2004.gada 24. aprīlis.

Lauksaimniecībai ir daudzfunkcionāls raksturs, tā iever sevī daudz vairāk nekā tikai augu un dzīvnieku audzēšanu pārtikai. Lauksaimnieks ne tikai ražo naudu, slaucot govīs vai pļaujot labību, bet arī nodarbojas ar lauku vides uzturēšanu un kopšanu, veidojot Latvijas tēlu pievilcīgāku un krāšņāku. Tā ir īpaša vērtība, ko lauksaimnieks dod sabiedrībai. Lauksaimniecība lauksaimniekam ir dzīves veids.⁵

Līdz šim lauksaimniecības sektors galvenokārt pildījis produkcijas, īpaši pārtikas ražotāja funkcijas. Bet lauksaimniecībai ir daudz plašāka nozīme, tā pilda sabiedrībai pieņemamas apkārtējās vides uzturētājas lomu. Tādēļ sektora turpmākā atbalsta politikā uzsvars būtu liekams uz pasākumiem, kas saistītu apkārtējās vides uzturēšanu un dzīvnieku labturības uzlabošanu. Par vissvarīgākajiem sektora konkurētspējas atbalsta pasākumiem tiek uzskatītas apmācības, konsultācijas lauku saimniecību īpašniekiem, atbalsts mārketinga attīstībai vietējā mērogā, augstākas pievienotās vērtības produktu ražošanai lauku saimniecībās, kā arī īpašas kvalitātes produktu ražošanai. Turpmāk atbalsts būtu jāpiešķir arī tādām aktivitātēm kā pētniecība un inovācija, nepārtikas preču un atjaunojamās enerģijas ražošanai, zemes lietošanas plānošanai, investīciju piesaistīšanas iespēju vairošanai, ekonomiski vājo saimniecību restrukturizācijai vai pat likvidācijai. Daudzi eksperti attiecībā uz reformām kopējā Eiropas Savienības politikā uzskata, ka lauksaimniecības konkurētspējas palielināšanā ļoti liels ieguldījums turpmāk jānodrošina lauku attīstības pasākumiem. Politikas īstenošanā jāievēro katras valsts savdabīgums un jārada jauni atbalsta pasākumi, kas būtu piemēroti problēmu risināšanai īpaši jaunajās dalībvalstīs.⁶

Autors vēlas norādīt, ka, neskatoties uz iepriekš minēto lauksaimniecības jomas paplašināšanu, lauku attīstībā joprojām pastāv lauksaimniecības attīstības politikā konstatētās problēmas. Izstrādājot pasākumus lauku attīstības politikas veicināšanai un uzlabošanai būtu jāņem vērā šādas problēmas:

- lauku ekonomika ir dominējoši atkarīga no lauksaimniecības kā galvenā nodarbinātības veida, kas kopumā nodrošina darbu un iztikas līdzekļus aptuveni 37% no visiem nodarbinātajiem lauku iedzīvotājiem;
- samazinās lauksaimniecībā nodarbināto skaits. Arī valsts atbalsts lauku attīstībai ir vērsts uz lauksaimniecības sektora modernizāciju, konkurētspējas paaugstināšanu

⁵ Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika – kādu to veidosim Latvijā?, 2005, lpp.5.

⁶ Saktiņa D., Jaunās vēsmas ES lauku politikā, „Latvija ES” Nr.12, 2003.gada decembris.

un sekmē lauksaimniecībā nodarbināto skaita samazināšanos. Citas lauku ekonomikas nozares vēl joprojām lielākajai daļai lauku iedzīvotāju nespēj nodrošināt ienākumus ārpus lauksaimniecības;

- lauku iedzīvotāju ienākumi ir salīdzinoši zemi. Pieaug starpība starp pilsētu un lauku iedzīvotāju ienākumiem;
- nodarbinātības iespēju un ienākumu iegūšanas ierobežotība, sociālā depresija, pakāpeniska iedzīvotāju mobilitātes iespēju samazināšanās, nepietiekoši veidota un nekoordinēta lauku atbalsta politika – tie ir faktori, kas ietekmē ekonomiski aktīvo, augsti kvalificēto lauku iedzīvotāju, jaunatnes aizplūšanu uz pilsētām;
- agrāk izveidotā ekonomiskā un sociālā infrastruktūra ir pakāpeniski nolietojusies, tās uzturēšana lauku teritorijās ir salīdzinoši dārga ekonomiskās pasivitātes dēļ.⁷

Lauksaimniecība Lauku attīstības programmā tiek minēta kā viena no lauku attīstības jomām, kur valsts politikas galvenie mērķi ir veicināt lauksaimniecības attīstību, izmantojot Latvijas dabas un sociāli ekonomisko potenciālu un attīstīt to kā konkurētspējīgu nozari, kas spētu integrēties vienotajā Eiropas koptirgū un ražotu pasaules tirgus prasībām atbilstošu produkciju.⁸ Tādējādi ir politiski atzīts fakts, ka lauksaimniecība un lauki nav ekvivalenti, bet integrēti saistīti jēdzieni.⁹

Valsts lauksaimniecības politiku ietekmē vesels apstākļu komplekss, no kuriem nevar izdalīt tika vienu vai dažus. Šos faktorus var iedalīt divās grupas:

- iekšējie faktori – lauksaimniecības produktu ražošanas iespējas (kvalitāte, izmaksas un cenas), vides aizsardzības prasības un sociālie faktori, lauku iedzīvotāju nodarbinātība un ienākumu avoti, iedzīvotāju izvietojums;
- ārējie faktori – tos var aplūkot gan no tirdznieciski ekonomiskā aspekta (ārvalstu ražotāju konkurence preču kvalitātes, sortimenta un cenu jomā), gan no ietekmes uz institucionālo un tiesisko nodrošinājumu.¹⁰

Eiropas Lauksaimniecības un lauku attīstības komisāre Mariana Fišere – Bēla lauku attīstības politiku ir pielīdzinājusi apdrošināšanas polisei lauku apvidiem, kuros aizvien mīt aptuveni puse Eiropas Savienības iedzīvotāju. Lauku attīstības politikas

⁷ Pamatnostādnes par lauksaimniecības attīstību Latvijas laukos 2003. – 2006. gadā, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2002.

⁸ Politikas plānošanas dokumenta projekts „Lauku attīstības programma 2007. – 2013.gads”.

⁹ Latvijas lauksaimniecība 1998: politika un attīstība, Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Latgales Druka, Rīga, 1999, lpp.119.

¹⁰ Junior Achievement Latvija, Biznesa pamati, RAKA, Rīga, 1998, lpp.209.

galvenais mērķis ir veicināt jauninājumus un ekonomisko attīstību valstī. Tā spēj dot reālu ieguldījumu izaugsmes veicināšanā un darba vietu radīšanā, kā arī mūsu unikālās lauku vides saglabāšanā.¹¹

Lauku attīstības politika ir salīdzinoši jauns jēdziens, kas, iespējams, ir cēlonis šīs politikas īstenošanas mehānisma nepietiekošai kvalitātei un nespējai risināt lauku problēmas un nodrošināt teritorijas attīstību. Kā jau autors minēja par lauksaimniecības un lauku attīstības politikas atšķirīgo izpratni, lauku attīstība līdz 1996.gadam tika uztverta lauksaimniecības attīstības aspektā. Aktualizējās jautājums par pastāvošajām problēmām, kas eksistē ar lauksaimniecisko ražošanu nesaistīti vai daļēji saistīti, un kuru risināšana nevar būt tikai lauksaimniecības politikas uzdevums.¹²

Ņemot vērā iepriekš minēto, lauku attīstības būtību vislabāk atspoguļo divi lauksaimniecības un lauku attīstības politikas īstenošanas pamatprincipi. Tie ir:

- 1) reģionu un nozaru īpatnību ievērošana;
- 2) valsts un ārvalstu, tai skaitā fizisko un juridisko personu ieguldījumi – tie veicina lauksaimnieciskās ražošanas racionālu attīstību, ražošanas faktoru optimālu izmantošanu un lauku vides saglabāšanu, nodrošina lauksaimniecības produktu ražotājiem ienākumu un tirgus cenu atbalstu un sekmē lauku atbalsta un strukturālo pasākumu attīstību.¹³

Eiropas Komisija ir pieņēmusi lēmumu stiprināt Eiropas Savienības lauku attīstības politiku un ievērojami vienkāršot tās īstenošanu. Eiropas Savienības lauku attīstības politikai tiek piešķirts lielāks svars reformētajā Kopējā lauksaimniecības politikā, atbilstoši iedzīvotāju vēlmei pievērst lielāku uzmanību vides aizsardzībai, pārtikas nekaitīgumam un kvalitātei. Ieviešot vienotu finansējuma un plānošanas instrumentu, jauno politiku varēs vienkāršāk pārvaldīt un kontrolēt, palielināsies konsekvence un pārredzamība. Dalībvalstīm un reģioniem būs vairāk tiesību izvēlēties, kā šīs programmas īstenot. Jaunās lauku attīstības politikas galvenās iezīmes:

- vienots finansējuma un plānošanas instruments – Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai;

¹¹ <http://www.mfa.gov.lv>, Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas interneta mājas lapa.

¹² Saktiņa D., Varika A., Lismanis A., Pohl B., Latvijas lauku attīstības politika: kāpēc un kā? Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 2001.

¹³ <http://www.mfa.gov.lv>, Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas interneta mājas lapa.

- jauna stratēģiskā pieeja lauku attīstībai, pievēršoties Eiropas Savienības prioritātēm;
- kontroles, novērtēšanas un atskaitīšanās sistēma, skaidrāk sadalot atbildību starp dalībvalstīm un Komisiju;
- izteiktāka pieeja „no apakšas uz augšu” – dalībvalstīm, reģioniem un vietējām darba grupām būs vairāk iespēja ietekmēt programmu pielāgošanu vietējām vajadzībām.¹⁴

Latvijas lauksaimniecības un lauku attīstības politiku paredzēts īstenot ar šāda veida atbalsta palīdzību:

- valsts un Eiropas Savienības piešķirto atbalstu, kas sekmētu lauksaimniecību un lauku attīstību, kā arī paaugstinātu dzīves līmeni lauku teritorijas iedzīvotājiem;
- kredītu un nodokļu politiku;
- tirgus intervenci, lai stabilizētu tirgus cenas, izmantojot intervences iepirkuma vai privātās uzglabāšanas mehānismu;
- kvotām, lai mazinātu lauksaimniecības produktu piedāvājuma un pieprasījuma neatbilstību un uzlabotu tirgus līdzsvaru;
- ārējās tirdzniecības režīmu, lai ieviestu vienotus noteikumus lauksaimniecības produktu un to pārstrādes produktu ievēšanai (importam) un izvešanai (eksportam) un reglamentētu šo procedūru uzraudzības un administrēšanas kārtību;
- ražotāju grupām, lai nodrošinātu lauksaimniecības produktu kvantitāti un kvalitāti, ražošanas plānošanu un pielāgošanu pieprasījumam, veicinātu piedāvājumu koncentrēšanu un minēto grupu biedru saražotās produkcijas realizāciju, sniegt pakalpojumus, samazināt ražošanas izmaksas, stabilizētu ražošanas cenas un veicinātu vidēji draudzīgu ražošanas atkritumu pārstrādi, ainavas saglabāšanu un vides bioloģisko daudzveidību;
- citiem veidiem, ko paredz Latvijas starptautiskās saistības.¹⁵

Salīdzinoši nesēn Latvija ir iestājusies Eiropas Savienībā, un tas nozīmē būtiskas pārmaiņas politiskajā, ekonomiskajā un sociālajā dzīvē kopumā. Neatkarīga Latvijas lauksaimniecības politika šobrīd nav iespējama, bet ir iespējams runāt par Kopējās lauksaimniecības politikas īstenošanu, paturot prātā Latvijas intereses.¹⁶ Eiropas

¹⁴ Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika – kādu to veidosim Latvijā?, 2005, lpp.30.

¹⁵ turpat, lpp.7.

¹⁶ Dieziņa S., Lauksaimniekiem trūkst skaidrības par nākotni, „Dienas bizness”, 2007.gada 26.marts.

Savienība piedāvā katrai dalībvalstij izvēles iespējas lauksaimniecības un lauku politikas ilgtspējīgai attīstībai, ieviešot Kopējo lauksaimniecības politiku. Eiropas Savienība ir uzsvērusi lauku attīstības politikas nozīmi, pasludinot to par Kopējās lauksaimniecības politikas otro pīlāru.¹⁷

Kopš iestāšanās Eiropas Savienībā par papildus faktoru Latvijas valsts lauksaimniecības politikas veidošanā kļuvusi nepieciešamība harmonizēt to ar Eiropas Savienības Kopējo lauksaimniecības politiku. Latvijas valsts lauksaimniecības politika īstenojusies kā:

- 1) ekonomiskā atbalsta politika – izmantojot tiešā un netiešā atbalsta instrumentus, tajā skaitā tirgus cenu atbalsta, tiešo maksājumu, investīciju atbalstu, kā arī nodokļu politikas instrumentus;
- 2) institucionālā politika – lai nodrošinātu patērētājam droša produkta ražošanas attīstību un līdzvērtīgus konkurences noteikumus tirgū dažādiem ražotājiem, kā arī sekmētu Latvijas lauksaimniecības sistēmas iekļaušanos starptautiskajā aprītē.¹⁸

Savā nacionālajā politikā Latvija var izmantot vienīgi tos pasākumus, kas nav pretrunā ar Eiropas Savienības normām, ievērojot Pievienošanās Eiropas Savienībai līgumā formulētos īpašos nosacījumus.¹⁹

Lai nodrošinātu, ka lauku rajoni ir dzīvotspējīgi un sociāli izlīdzināti, otrais Kopējās lauksaimniecības politikas pīlārs ir jāpastiprina vēl vairāk un jānosaka jauna visaptveroša lauku attīstības politika. Tās mērķis ir stimulēt daudzfunkcionalitāti, ģimenes uzņēmumus un lauku ražošanu, tādējādi paaugstinot nodarbinātības līmeni un nepieļaujot lauku iedzīvotāju aizplūšanu. Ņemot vērā faktu, ka vairāk nekā puse lauku iedzīvotāju ir vecāki par 50 gadiem, ir nepieciešams veicināt jaunu zemnieku ierašanos laukos un attiecīgu mācību nodrošināšanu. Turklāt ir svarīgi veicināt visu cilvēkresursu izmantošanu lauku rajonos.²⁰

Pašreizējā attīstības posmā valsts lauksaimniecības politikas mērķis ir izveidot to par nozari, kas spētu pilnībā apmierināt iekšējā tirgus pieprasījumu un integrēties Eiropas koptirgū un ražotu pasaules tirgus prasībām atbilstošu produkciju, konkurējot ar citu

¹⁷ <http://www.epp-ed.eu>, Eiropas Parlamenta preses dienesta interneta mājas lapa.

¹⁸ Pamatnostādnes par lauksaimniecības attīstību Latvijas laukos 2003. – 2006. gadā, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2002.

¹⁹ turpat.

²⁰ <http://www.epp-ed.eu>, Eiropas Parlamenta preses dienesta interneta mājas lapa.

valstu ražojumiem kvalitātes un ražošanas izmaksu jomā. Tas nodrošinātu lauksaimniekiem pietiekami augstu dzīves līmeni.²¹

Kopējā lauksaimniecības politika ir instrumentu un pasākumu kopums, kuru realizējot, Eiropas Savienības dalībvalstis paredz sasniegt Romas līgumā definētos mērķus. Kopējā lauksaimniecības politika tika radīta 1957. gadā, lai nodrošinātu garantētu pārtikas piegādi Eiropas Kopienai.²² Sākotnēji Kopējā lauksaimniecības politika veiksmīgi sasniedza savus mērķus: tā veicināja ražošanas efektivitāti, stabilizēja tirgu, nodrošināja piedāvājumu un pasargāja lauksaimniekus no svārstībām pasaules tirgū. Tomēr vienlaikus ar panākumiem sevi pieteica arī blakus efekti un problēmas, kas gadu gaitā veicināja daudzas Eiropas Savienības lauksaimniecības politikas reformas.²³ Pēc Kopējās lauksaimniecības politikas reformas 2003. gadā Eiropas Savienība ieviesa lauku attīstības politikā jaunus papildu pasākumus, lai stimulētu:

- 1) pārtikas kvalitāti, atbalstot zemniekus, kuri piedalās lauksaimniecības produktu un apstrādes kvalitātes uzlabošanas sistēmās. Ražotāju grupas tiek atbalstītas, lai tās informētu patērētājus un veicinātu kvalitatīvu produktu ražošanu;
- 2) augstu standartu ievērošana novirzot atbalstu dalībvalstu zemniekiem, lai tie ieviestu augstus Eiropas Savienības standartus vides, sabiedrības veselības, dzīvnieku labturības, drošības un citās jomās;
- 3) atbalstu zemnieku saimniecību auditam, lai palīdzētu zemniekiem aprēķināt izmaksas, viņus attiecīgu konsultējot.²⁴

Pēc 2003.gada jūnija Kopējās lauksaimniecības politikas reformas Eiropas Savienība vēl vairāk nostiprināja un paplašināja savu lauku attīstības politiku.²⁵

Kopējās lauksaimniecības politikas pamatprincipi ir definēti Romas līgumā, ar kuru sešas valstis nodibināja Eiropas ekonomisko kopienu. Līgums stājās spēkā 1958. gada 1. janvārī, bet 1958. gada jūlijā, Stresas konferencē tika pieņemti trīs galvenie Kopējās lauksaimniecības politikas principi:

²¹ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija, Rīga, 2003. gada jūnijs, lpp.93.

²² Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika – kādu to veidosim Latvijā?, 2005, lpp.33.

²³ <http://www.esia.gov.lv>, Eiropas Savienības informācijas aģentūras interneta mājas lapa.

²⁴ <http://www.epp-ed.eu>, Eiropas Parlamenta preses dienesta interneta mājas lapa.

²⁵ turpat.

- Vienots lauksaimniecības preču tirgus, kas nozīmē brīvu lauksaimniecības produktu pārvietošanos dalībvalstu teritorijā.
- Priekšrocības Eiropas Savienības locekļiem (kopīga tirgus aizsardzība). Tas nozīmē, ka Eiropas Kopienā ražotajiem produktiem salīdzinājumā ar importētajiem vajadzētu saņemt priekšrocības. Tās attiecas uz regulēšanas mehānismiem importam un eksportam, kā arī ražotāju subsīdijām.
- Solidaritāte finanšu jautājumos (kopīga finanšu sistēma). Tas nozīmē, ka izmaksas, kas rodas, realizējot Kopējās lauksaimniecības politiku, ir jāsedz kopīgi visām dalībvalstīm, neatkarīgi no tā, kurai tās radīsies.²⁶

Kopējās lauksaimniecības politikas mērķi ir minēti Romas līguma 33. pantā:

- kāpināt lauksaimniecisko ražošanu, veicinot tehnisko progresu un nodrošinot lauksaimnieciskās ražošanas racionālu attīstību, kā arī ražošanas faktoru, īpaši darbaspēka optimālu izmantošanu;
- nodrošināt lauksaimniekiem pieņemamu dzīves standartu, it īpaši palielinot lauksaimniecībā nodarbināto personu ienākumus;
- stabilizēt tirgu;
- nodrošināt izejvielu un resursu pieejamību;
- nodrošināt, lai precēm, nonākot pie patērētājiem, būtu saprātīgas cenas.²⁷

Valsts lauku attīstības stratēģija dalībvalstīm jāizstrādā, balstoties uz sešām Eiropas Kopienas stratēģiskajām pamatnostādņēm:

- Lauksaimniecības un mežsaimniecības nozares konkurētspējas uzlabošana;
- Vides un lauku ainavas uzlabošana;
- Dzīves kvalitātes uzlabošana lauku apvidos un dažādības veicināšana;
- Vietēja nodarbinātības un dažādošanas potenciāla attīstīšana;
- Prioritāšu iestrāde programmās;
- Kopienas instrumentu savstarpējā papildināmība.²⁸

Kopējā lauksaimniecības politika attīstās dinamiski, un politikas piemērošana ir ievērojams izaicinājums jaunajām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Kopējā lauksaimniecības politika tiek kritizēta par pārlietu dāsno palīdzību lauksaimniekiem, kuri dod salīdzinoši mazu ieguldījumu ekonomikā. Daļa no sabiedrības Kopējo

²⁶ Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika – kādu to veidosim Latvijā?, 2005, lpp.33.

²⁷ turpat.

²⁸ <http://www.mfa.gov.lv>, Ārlietu ministrijas interneta mājas lapa.

lauksaimniecības politiku uzskata par monolītu, negrozāmi izveidotu politisku sistēmu, balstītu uz nodokļu maksātāju naudu, lai palīdzētu mazām izredzēto cilvēku grupām, kas nodarbojas ar lauksaimniecību. Kopējās lauksaimniecības politikas reformas ir vērstas uz to, lai lielāku uzmanību veltītu dabas resursu, lauksaimniecības un lauku teritoriju ilgtspējīgai attīstībai Eiropas Savienībā.²⁹

Pēc iestāšanās Eiropas Savienībā, ieviešot Kopējās lauksaimniecības politikas mehānismus un Eiropas Savienības īstenoto sektoru regulēšanu, Latvijas lauksaimniecība beidzot ir ieguvusi virzītāj spēku izaugsmei.

Lai jauno Lauku attīstības programmu sagatavotu līdz galam, ir nepieciešams definēt sasniedzamos mērķus, kā arī noteikt instrumentus, ar kuriem sasniedzami izvirzītie mērķi.³⁰ Līdz ar to Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plānā, ar kuru tiek īstenota Lauku attīstības programma, neskaitot lielo virsmērķi – pārticis cilvēks apdzīvotos Latvijas laukos -, ir definēti astoņi mērķi, un tas ir par daudz. Tādējādi jau laikus vajadzētu definēt, ka programmā neiekļautie tiešmaksājumi ir videi un ainavai, bet pati programma – konkurētspējai un izaugsmei.³¹

Lauku attīstības politikai ir jākalpo plašas sabiedrības vajadzībām un jāveicina kohēzija. Plašākas lauku kopienas nostiprināšana veicinās lauku rajonu ilgtspējīgu attīstību, ko vēlas panākt visas laukos ieinteresētās aprindas. Ir nepieciešama steidzama Eiropas Savienības lauku attīstības politikas vienkāršošana. Snieguma pamatā ir jābūt programmēšanas, finanšu un kontroles sistēmai, kas ir pielāgota lauku attīstības vajadzībām.³²

Kopš 2003. gadā Eiropas Savienības lauksaimniecības ministri vienojās par reformas apstiprināšanu, ir precizēti tie nosacījumi, uz kuru pamata vecās Eiropas Savienības dalībvalstis reformēs savu pastāvošo lauksaimniecības politiku, un jaunās dalībvalstis, arī Latvija, pakāpeniski ieviešīs reformēto Kopējās lauksaimniecības politiku. Tiesiskajos dokumentos (Regula 1782/2003, Regula 583/2004, Padomes lēmums 281/2004) iekļauti ar reformas mērķiem saskaņoti izvēles varianti tās pasākumu ieviešanai

²⁹ Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika – kādu to veidosim Latvijā?, 2005, lpp.9.

³⁰ Politikas plānošanas dokumenta projekts „Lauku attīstības programma 2007. – 2013.gads”.

³¹ Tomšone I., Nauda laukiem, ne saimniekiem, „Latvijas Avīze”, 2006.14.oktobris.

³² <http://www.epp-ed.eu>, Eiropas Parlamenta preses dienesta interneta mājas lapa.

dalībvalstīs. Latvijai ir saistoši šie dokumenti, kas paredz arī iespēju izmantot savas dalībvalsts tiesības īstenot reformas pamatidejas atbilstoši savām interesēm.³³

Kopējās lauksaimniecības politikas reformas deviņi pamatprincipi ir:

- Vienotais maksājums;
- Citas atbalsta shēmas;
- Labs lauksaimniecības un apkārtējās vides stāvoklis;
- Savstarpējā atbilstība;
- Saimniecību konsultatīvā sistēma;
- Atmatas;
- Valsts rezerve;
- Reģionalizācija
- Modulācija un finanšu disciplīna.³⁴

Kopējās lauksaimniecības politikas reformas veidošanā un attīstībā var vilkt paralēles ar globalizācijas procesu, jo gan globalizācijas, gan lauksaimniecības politikas reformu ierosinātāji skaidri saredz nākotnē gaidāmās izmaiņas, kas nepieciešamas ekonomiskajā, sociālajā, politiskajā attīstībā labumu gūšanai. Globalizācijas procesā tiek veiktas starptautiskas reformas ekonomikas un sociālajā politikā. Viena no tām ir Kopējā lauksaimniecības politika. Kopējā lauksaimniecības politika globalizācijas ietekmē kļuvusi vairāk orientēta uz lauku attīstību, pievēršot uzmanību nemateriālajām vērtībām, kā arī nodrošinot uz tirgu orientētu un ilgtspējīgu lauku un lauksaimniecības attīstību.³⁵

³³ Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika – kādu to veidosim Latvijā?, 2005, lpp.62.

³⁴ <http://www.zm.gov.lv> Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas interneta mājas lapa.

³⁵ Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika – kādu to veidosim Latvijā?, 2005, lpp.16.-17.

2. SITUĀCIJAS NOVĒRTĒJUMS LAUKOS

Latvijas teritorijas neproporcionālās attīstības tendences īpaši saasinājās tikai pēc neatkarības atgūšanas rezultātā veiktās agrārās reformas. Ja pirms reformas kolhozu un sovhozu pastāvēšana nodrošināja vienmērīgu teritorijas saimniecisko, kultūras un sociālo dzīvi, kā arī infrastruktūras nodrošināšanu un uzturēšanu, tad šīs saimniekošanas sistēmas reformas rezultātā sekoja daudzu lauku teritoriju strauja degradācija, savukārt strauji sāka attīstīties atsevišķas teritorijas, galvenokārt pilsētas, īpaši Rīga.³⁶

Problēmas risināšanai tika vērtēta un salīdzināta vispārējā situācija laukos un pilsētās, meklēti un analizēti cēloņi atšķirīgu teritoriju sociāli ekonomiskai atpalcībai. Valsts institūcijas lauku attīstības veicināšanai pievērš arvien lielāku uzmanību, taču reģionālās atšķirības starp pilsētām un laukiem jau vairākus gadus turpina padziļināties gan sociāli demogrāfiskajos, gan ekonomiskajos apsvērumos.³⁷

Esošie atšķirīgie reģionālās attīstības līmeņi negatīvi ietekmē attīstības tempus. Latvijā nav teritoriju, kurās vispār nav attīstības iespēju, taču ir liela dažādība šodienas situācijā. Eksistē reģionu sociālekonomiskās atšķirības – dabas un kultūrvides nianšes, atšķirības tradīcijās un ekonomiskajā aktivitātē, ienākumu dažādība. Reģionu attīstība ir nelīdzsvarota, netiek izmantotas vietējās priekšrocības. Latvija kļūst par izteikti monocentrisku valsti ar sadrumstalotu administratīvi teritoriālo sistēmu.³⁸

Latvijas lauku teritorija saskaņā ar Latvijas lauksaimniecības un lauku attīstības likumu ir visa Latvijas teritorija, izņemot Republikas nozīmes pilsētas un rajonu centrus. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (Organisation of Economic Cooperation and Development) nosaka, ka vietējās pašvaldības ir lauku pašvaldības, ja iedzīvotāju blīvums nepārsniedz 150 iedzīvotāju uz vienu kvadrātkilometru. Tā kā Latvijā ir ļoti zems iedzīvotāju blīvums, tad lielāko daļu Latvijas teritorijas var uzskatīt par laukiem arī Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas definīcijas izpratnē.³⁹

Latvijas teritorija kopumā aizņem 64589 km². Lielāko daļu veido meži ap 45% un lauksaimniecībā izmantojamā zeme ap 38%. Lauksaimniecībā izmantojamā zeme ir

³⁶ Saktiņa D., Varika A., Lismanis A., Pohl B., Latvijas lauku attīstības politika: kāpēc un kā? Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 2001.

³⁷ turpat.

³⁸ <http://www.em.gov.lv> Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas interneta mājas lapa.

³⁹ Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

aptuveni 2,4 miljoni hektāru: 74,2% aramzeme, 1% augļu dārzi, 8,9% dabiskās pļavas un 15,9% ganības. Aptuveni 64% lauksaimniecības zeme ir meliorēta.⁴⁰

Aptuveni 98% no valsts teritorijas aizņem lauki, kur dzīvo 31% no valsts iedzīvotājiem. Teritorija ir ļoti reti apdzīvota, un vidējais iedzīvotāju blīvums ir 12 iedzīvotāji uz vienu kvadrātkilometru.⁴¹

Galvenās tautsaimniecības nozares lauku teritorijās ir lauksaimniecība un mežsaimniecība, piekrastes teritorijās arī zivsaimniecība. Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji emigrē no laukiem uz pilsētām, sevišķi uz valsts centrālo daļu – Rīgu un tās reģioniem. Tā rezultātā lauki ir kļuvuši ļoti mazapdzīvoti.⁴²

Laukos notiek tas, ko Eiropas Savienība vēlas panākt, - lauku cilvēkiem pieaug ienākumi un tāpēc arī mazās saimniecības dzīvo nedaudz labāk. Tomēr ir jāsaprot, ka šīs saimniecības neražo produkciju tirgum. Eiropas Savienības Kopējās lauksaimniecības politikas mērķis nav palielināt lauksaimniecisko ražošanu.⁴³

Kopumā pieaug arī sabiedrības neiecietība pret lauksaimniekiem. Nereti dzirdam sakām: „jums, lauksaimniekiem, maksā lielas Eiropas Savienības naudas, vēl jūs prasāt kompensācijas gan par sausumu, gan par slapjumu”.⁴⁴ Autors uzskata, ka šāds uzskats liecina par sabiedrības neizpratni un būtu jāpaskaidro sabiedrībai, ka ir tikai atbalstāma cilvēku vēlme dzīvot laukos, sakopt tās vidi un ainavu, kas neapšaubāmi prasa lielus finanšu līdzekļus. Līdz ar to lauksaimnieki nav vainojami par vēlmi saņemt dažāda veida kompensācijas un valsts atbalstu, bet būtu jādomā par to vai šī atbalsta apjoms un piešķirto līdzekļu daudzums ir adekvāts tam, ko lauksaimniekiem nākas tērēt ainavas uzturēšanai.

Kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā ievērojami augusi lauksaimniecības nozaru konkurētspēja, pārtikas produktu eksports, kā arī Latvijas lauki ir sakoptāki un sakārtotāki. Tas secināts, Zemkopības ministrijai apkopojot informāciju par pozitīvajām

⁴⁰ Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005., lpp.6.

⁴¹ Pamatnostādnes par lauksaimniecības attīstību Latvijas laukos 2003. – 2006. gadā, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2002.

⁴² Latvijas lauksaimniecība un lauki, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006, lpp.14.

⁴³ Tomsone I., Nauda laukiem, ne saimniekiem, „Latvijas Avīze”, 2006.14.oktobris.

⁴⁴ turpat.

un negatīvajām pārmaiņām lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības sektorā, Latvijai jau otro gadu esot Eiropas Savienības dalībvalstij.⁴⁵

Labs stimuls lauksaimniecības nozaru konkurētspējas un lauku sakārtotības veicināšanā ir bijuši Eiropas Savienības un valsts atbalsta maksājumi, īpaši vienotais platības maksājums, papildu valsts tiešie maksājumi, mazāk labvēlīgo apvidu maksājumi un atbalsta maksājumi „Agrovides” apakšpasākumu īstenošanai.⁴⁶

Tomēr atbalsts lauksaimniecībai pakāpeniski kapitalizējas zemes cenās, veicinot zemes tirgus cenu un nomas maksu strauju kāpumu.⁴⁷

Runājot par mūsu zemnieku konkurētspēju kopējā Eiropas Savienības telpā, var teikt, ka Latvijas lauksaimnieku saņemtais atbalsts ir pusotras reizes zemāks nekā citās jaunajās dalībvalstīs un pat trīs reizes mazāks nekā vecajās. Stājoties Eiropas Savienībā, Latvijas lauksaimniekiem tika solīts, ka maksājumu apjoms pakāpeniski izlīdzināsies, taču īstenībā notiek pretējais – atbalstam piesakās aizvien lielāks skaits zemnieku, tādēļ maksājumi katram faktiski samazinās.⁴⁸

Autors vēlas norādīt, ka noteikti daudzi no mums ne reizi vien presē ir pamanījuši zemnieku pausto neapmierinātību ar esošo situāciju Latvijas laukos un valsts attieksmi pret viņiem. To īpaši spilgti raksturo kāds no rakstiem Latvijas Avīzē:

„Zemes politika laukos. Vai kāds ir paaugstinājies, kas notiek ar lauksaimniecības zemi? Zemes cenas ir uzlēkušas tādos augstumos, ka liedz to pirkt, lai uz tās varētu ražot. Vai ir radītas kādas atbalsta programmas, lai varētu iegādāties zemi? Tādu jau solīja pirms diviem gadiem, vēl pērn teica, ka būs, bet nekas nav noticis. Vēl joprojām nav nekādu signālu par to, kāda tad ir Latvijas lauksaimniecības nākotne. Vai tās būs divas govis un desmit hektāri vai tomēr lielas piensaimniecības un konkurētspējīgas sējumu platības?”⁴⁹

Reforma ir nepieciešama, un tas būtu arī Latvijas interesēs. Ir jāsamazina Eiropas Savienības iekšējo tirgu kropļojošās atšķirības atbalstu līmeņos. Ja pašlaik atbalsts Rietumeiropas zemniekiem ir no 300 līdz pat 400 eiro par hektāru, tad Latvijas zemnieki saņem tikai 50 līdz 60 latus par hektāru. Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūta Lauksaimniecības attīstības un ekonomisko attiecību nodaļas vadītājs Andris Miglavs ir uzsvēris, ka Eiropas Savienībai būtu jāstrādā pie vienotas un harmonizētas lauku attīstības

⁴⁵ Latvijas lauksaimniecība un lauki, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006, lpp.32.

⁴⁶ turpat.

⁴⁷ turpat.

⁴⁸ Tomšone I., Laukiem jāiegulda konkurētspējā, „Latvijas Avīze”, 2006. gada 9.jūnijs.

⁴⁹ Tomšone I., Saimnieki ir neapmierināti, „Latvijas Avīze”, 2007.gada 20.marts.

politikas. Problēma ir tā, ka attīstības centri ir lielās pilsētās ar attīstītu infrastruktūru un lielāku darbaspēka izvēli, līdz ar to valstīm ar mazu iedzīvotāju blīvumu notiek lauku depopulācija.⁵⁰

2.1. Sociāli ekonomiskā situācija laukos

Rietumeiropas lauki astoņdesmitajos gados piedzīvoja ekoloģisko katastrofu, jo subsidētās intensīvās lauksaimniecības rezultātā daudzas lauku ainavas sugas nonāca uz izmiršanas sliekšņa. Glābšanas pasākumi to pasargāšanai no pilnīgas iznīcības izmaksāja ļoti dārgi. Politikiem būtu jārespektē, ka eksistē arī tāds produkts kā aizsargāta daba un kopta lauku ainava, par ko maksā Eiropas Savienība un varbūt vēlētos arī Latvijas sabiedrība. Pašlaik vērojama tendence vides aizsardzībai paredzētos Eiropas Savienības līdzekļus „izmānīt” tā, lai ar tiem atbalstītu vispārpieņemtos uzņēmējdarbības veidus. Latvijai ir jāpanāk vidusceļš – stabils atbalsts ražotāju saimniecībām, ainavu saglabāšanai piemērots finansējums, būtisks ieguldījums infrastruktūrā un tālākā lauku vides uzņēmējdarbības dažādošanā. Mēs neesam tik bagāti, lai uzturētu tikpat idillisku ainavu un zemnieku sētas kā Šveicē vai Norvēģijā, lai bērtu zemē naudu, stutējot lauksaimniecisko ražošanu un eksportu kā vecās Eiropas Savienības valstis, bet mums jābūt tik prātīgiem, lai saglabātu daudzveidīgu Latvijas ainavu un savus labākos zemniekus.⁵¹

Dzīvi lauki ir visas sabiedrības interesēs, tāpēc investīcijas lauku ekonomikā un kopienās ir svarīgas, lai palielinātu lauku pievilcību, veicinātu ilgtspējīgu attīstību un paaugstinātu nodarbinātības līmeni. Dzīvi lauki ir būtiski, lai nodrošinātu lauku dzīvei vajadzīgo lauksaimniecisko darbību. Lauksaimniecības nozares konkurētspējai ir jābūt galvenajam mērķim, ko nostiprina, dažādojot un atjauninot produktus un nodrošinot tiem pievienoto vērtību. Minētie pasākumi ir svarīgi visiem lauku rajoniem, bet jo īpaši jaunajām dalībvalstīm, ņemot vērā gaidāmo būtisko lauksaimniecības nozares reorganizāciju šajās valstīs.⁵²

Lai raksturotu sociāli ekonomisko situāciju Latvijas laukos, autors izdala šādus četrus rādītājus:

⁵⁰ Kesnere R., Kā attīstīt laukus, „Latvijas Vēstnesis”, 2006.gada 8.februāris.

⁵¹ Zālīte I., Būs jāatrod zelta vidusceļš, „Diena”, 2006.gada 1. septembris.

⁵² <http://www.epp-ed.eu>, Eiropas Parlamenta preses dienesta interneta mājas lapa.

- demogrāfiskā situācija;
- nodarbinātības līmenis;
- ienākumu līmenis un iedzīvotāju labklājība;
- ekonomiskā situācija.

Demogrāfiskā situācija

Demogrāfija ir viens no galvenajiem virzītājspēkiem, kas nosaka sabiedrības attīstību un piedāvā gan iespējas, gan arī rada problēmas. Demogrāfiskās tendences nozīmē ilgāku un veselīgāku mūžu un izvirza tādas jautājumus kā, piemēram, jaunas izmaksas novecojošai sabiedrībai, taisnīguma nodrošināšana starp paaudzēm, bērnu aprūpes un darba/dzīves līdzsvara pieaugošā nozīme ģimenes dzīves noturīgumam, attiecības starp paaudzēm un jauns nabadzības risks.⁵³

1999. gada sākumā Latvijas lauku teritorijās dzīvoja 760 tūkstoši, bet 2006. gada sākumā – 735 tūkstoši iedzīvotāju. Tātad laika posmā no 1999. līdz 2006. gada sākumam iedzīvotāju skaits pagastos un lauku novados kopā ir samazinājies par 25 tūkstošiem jeb 3,3%. Samazinājuma tempi ir pieauguši, jo laikā no 1995. līdz 2000. gadam iedzīvotāju skaits Latvijas laukos saruka par 2,8%. 2005. gadā 32% no visiem Latvijas lauku iedzīvotājiem bija lauku iedzīvotāji. Lauku iedzīvotāju īpatsvars Pierīgas reģionā bija 48,4% no visiem iedzīvotājiem, Vidzemes reģionā 55,7%, Kurzemes reģionā – 37,6%, Zemgales reģionā – 52,0% un Latgales reģionā – 44,2%.⁵⁴

Vidējais iedzīvotāju blīvums laukos ir aptuveni 11 iedz./km², bet ir arī tādas teritorijas, kur tas ir mazāks par 5 iedz./km². Jāatzīst, ka administratīvi teritoriālās reformas rezultāti, kas saistīti ar dažādu datu statistikas analīzi un secinājumu izstrādi, tagad un turpmāk var ieviest savas neprecizitātes. Pašvaldībās reģistrēto lauku iedzīvotāju skaita izmaiņas norāda, ka pieaugums ir vērojams galvenokārt valsts centrālajā daļā un Ziemeļkurzemē, kā arī pagastos ap atsevišķām rajonu pilsētām.⁵⁵

⁵³ Eiropas Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai, Sociālās realitātes analīze: starpposma ziņojums 2007. gada pavasara Eiropadomes sanāksmei, COM (2007) 63 galīgā redakcija, Brisele, 2007.

⁵⁴ Latvijas lauksaimniecība un lauki, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006, lpp.15.

⁵⁵ Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005., lpp.6.

Iedzīvotāju skaita pieauguma un samazinājuma tendenču rezultātā dažādās teritorijās, ir izveidojies Latvijas mērogiem diezgan blīvi apdzīvots valsts centrs jeb Pierīgas reģions, teritorija ap atsevišķiem rajonu centriem un galvenajām maģistrālēm, kā arī Rīgas jūras līča piekraste. Demogrāfiskā situācija Latvijā ir negatīva gan laukos, gan valstī kopumā. Iedzīvotāju skaits starp vecuma grupām liecina, ka lielāks īpatsvars ir vīrs darbības nekā līdz darbības vecumā, kas nozīmē ekonomiski aktīvu cilvēku resursu samazinājumu nākotnē.⁵⁶

Vides reģionālās attīstības aģentūras publicētā pētījuma rezultātu apkopojumā „Reģionu attīstība Latvijā” teikts, ka 1999.gadā Latvijā bija 481 lauku pašvaldību teritorija, 2004.gada sākumā tās bija 459. Daļa bijušo pagastu teritoriju no 1999. līdz 2004. gadam iekļautas 13 novados, kuru centri ir pilsētās. Par tām dati tiek apkopoti pilsētu grupā. Savukārt daļa bijušo pagastu apvienotas 6 jaunos lauku novados. Iedzīvotāju skaits lauku pašvaldībās Latvijā ir mazs – vienā pagastā dzīvo vidēji 1,5 tūkstoši cilvēku, 83% no visiem Latvijas pagastiem iedzīvotāju skaits ir mazāks par diviem tūkstošiem. Šajās mazajās teritorijās dzīvo apmēram 60% no visiem lauku iedzīvotājiem un 18% no visiem valsts iedzīvotājiem.⁵⁷

Centrālās statistikas pārvaldes dati apliecina, ka 2004.gada sākumā pastāvīgo iedzīvotāju skaits Latvijā bija 2,32 miljoni. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu tas ir samazinājies par aptuveni 0,5%. Lauku teritorijās dzīvojošo iedzīvotāju skaits 2004.gadā bija 745,7 tūkstoši, kas ir 32% no visiem valsts iedzīvotājiem, un ir samazinājies par 5,3 tūkstošiem, salīdzinot ar 2003. gadu.⁵⁸ Tomēr iedzīvotāju skaits pilsētās rūk straujāk kā lauku teritorijās, tādēļ lauku iedzīvotāju īpatsvars valstī katru gadu nedaudz palielinās. Sarūkot iedzīvotāju skaitam Latvijā, samazinās arī iedzīvotāju blīvums, un tas 2004.gada sākumā bija 35,9 cilv./km² (2003. gada sākumā – 36,1 iedz./km²). Iedzīvotāju blīvums teritorijās ārpus septiņām republikas nozīmes pilsētām un pārējo rajonu centru pilsētām tajā pašā laikā bija 14,4 cilv./km². Demogrāfiskās slodzes līmenis valstī kopumā pagaidām joprojām ik gadu samazinās.⁵⁹

⁵⁶ Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005., lpp.7.

⁵⁷ turpat.

⁵⁸ <http://www.csp.lv> Centrālās statistikas pārvaldes interneta mājas lapa.

⁵⁹ Latvijas lauksaimniecība un lauki 2004: politika un attīstība, Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 2005, lpp. 67.

Krasā dzimstības samazināšanās 20. gadsimta 90. gados ir radījuši demogrāfiskajai atražošanai negatīvi vērtējamu iedzīvotāju vecuma struktūru gan laukos, gan pilsētās. Pagaidām to nespēj kompensēt arī 1999. gadā apstājusies dzimstības samazināšanās tendence un atsācies jaundzimušo skaita pieaugums. Vīrs darbības vecuma esošo iedzīvotāju skaits salīdzinājumā ar zem darbības vecuma iedzīvotāju skaitu ir augstāks. Lauku apvidos iedzīvotāju līdz darbības vecumam skaita īpatsvars, salīdzinot ar pilsētām, ir lielāks. Tomēr, sasniedzot darbības vecumu, daļa lauku iedzīvotāju pārceļas uz pilsētām, samazinot darbībasīgo un netieši palielinot pensijas vecuma iedzīvotāju īpatsvaru laukos, tādējādi 2004. gadā radot par 13% lielāku demogrāfisko slodzi lauku apvidos nekā vidēji Latvijas pilsētās. Paredzams, ka nākotnē šāda tendence turpināsies, turklāt katru gadu darbības vecumu pārsniegs pieaugošs iedzīvotāju skaits.⁶⁰

Nodarbinātība

Nodarbinātība ir viens no svarīgākajiem tautsaimniecības attīstības un valsts ekonomiskās izaugsmes rādītājiem. Lai arī nodarbināto skaits pēdējo gadu laikā nav būtiski mainījies, tomēr darba meklētāju skaits samazinās. Galvenokārt to var izskaidrot ar to, ka jaunieši izvēlas turpināt mācības, nevis sāk strādāt tūlīt pēc darbības vecuma sasniegšanas. Sarūk ilgstošo bezdarbnieku skaits un to īpatsvars reģistrēto bezdarbnieku kopskaitā. Tomēr nodarbinātību veicinošie pasākumi un ekonomiskās aktivitātes pieaugums pagaidām nenodrošina cerētās pozitīvās izmaiņas daudzos lauku rajonos. Saglabājas ievērojamas bezdarba līmeņa atšķirības starp Latvijas reģioniem.

Bezdarba līmeņa rādītāji lauku teritorijā svārstās vairāku gadu ietvaros. Sociāli ekonomiskos apstākļus un ar to saistīto komercdarbības aktivitāti ļoti ietekmē pat nelielas uzņēmējdarbības vides izmaiņas. Bezdarba situācija pagastos būtiski ietekmē lielo pilsētu tuvums, kurās kvalificētiem lauku iedzīvotājiem ir pieejamas darba vietas. Taču jāpiebilst, ka laukos vērojamas arī sezonālas bezdarba līmeņa svārstības, kas saistītas ar lauku darbu sezonālītāti. Visaugstākais bezdarba līmenis ir valsts austrumu rajonos.⁶¹

⁶⁰ Latvijas lauksaimniecība un lauki 2004: politika un attīstība, Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 2005, lpp. 67-68.

⁶¹ Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005., lpp.7.

No nodarbinātajiem iedzīvotājiem 17,5% ir ar pamatizglītību un zemāku par pamatizglītību, kas atstāj negatīvu ietekmi uz darba ražīguma pieaugumu un produkcijas vai pakalpojumu kvalitāti. Šim apjomam pēdējos gados ir tendence samazināties. Toties palielinās darba meklētāju ar pamata vai zemāku izglītību skaits un arī īpatsvars kopējā darba meklētāju skaitā. Nodarbinātības jautājums saistībā ar darbaspēka kvalifikācijas paaugstināšanu un pielāgošanu darba tirgus prasībām ir aktuāls gan kopumā Latvijā, gan katrā reģionā. Lauku apvidos tā aktualitāti nosaka augstais lauksaimniecībā nodarbināto skaits – turpinoties lauksaimniecības modernizācijai liels skaits lauku iedzīvotāju būs jāmeklē alternatīvi nodarbinātības veidi, kas tuvākā nākotnē, ja problēma netiks savlaicīgi risināta, var izraisīt vēl lielāku bezdarba līmeņa pieaugumu laukos.⁶²

Galvenās Latvijas darba tirgus problēmas, kuras kavē straujāku situācijas uzlabošanu, ir saistāmas ar izteiktām nodarbinātības un bezdarba reģionālajām atšķirībām – augstu bezdarba līmeni no Rīgas attālākos rajonos, īpaši Latgalē. To vislabāk raksturo šāds piemērs – 2006.jūlija beigās bezdarba līmenis Ludzas rajonā bija 24,6%, kamēr Rīgā tas bija 3,7%.⁶³

Vislielākās nodarbinātības iespējas ir Republikas nozīmes pilsētās. Tajās, kā norāda Centrālā statistikas pārvalde, atrodas ap 70% no valstī esošajiem uzņēmumiem ar aptuveni 65% no visiem valstī nodarbinātajiem iedzīvotājiem. Centrālās statistikas pārvaldes dati par nodarbinātību rajonos ārpus zemnieku saimniecībām liecina, ka 2004. gada sākumā rajonos, izņemot Republikas nozīmes pilsētas, bija aptuveni 300 tūkstoši nodarbināto. No tiem aptuveni 37% bija iesaistīti sociālo pakalpojumu un pārvaldes struktūrā, ap 23% - ieguves un apstrādes rūpniecībā, ap 15% tirdzniecības un sadzīves pakalpojumu sniegšanā, 9,4% saimnieciskās infrastruktūras un sakaru pakalpojumos, 5,6% lauksaimniecības uzņēmumos.⁶⁴ Līdzīgu situāciju var vērot katra rajona griezumā. Visvairāk uzņēmumu un nodarbinātu iedzīvotāju ir valsts centrālajā daļā, Valmieras, Cēsu un Jēkabpils rajonā, kā arī rajonos, kuru centrālā pilsēta arī ir Republikas

⁶² <http://www.em.gov.lv> Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas interneta mājas lapa.

⁶³ Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

⁶⁴ <http://www.csp.lv> Centrālās statistikas pārvaldes interneta mājas lapa.

nozīmes pilsēta. Ļoti maz nodarbinātības iespēju ir valsts austrumu daļas rajonos, kas arī ir viens no iemesliem augstajam bezdarba līmenim šajā valsts daļā.⁶⁵

Faktiskais bezdarba līmenis laukos ir būtiski augstāks, jo ir izplatītas dažas slēptās bezdarba formas, piemēram, neapmaksātā darbā iesaistīto ģimenes locekļu īpatsvars laukos, nepilnu darba laiku strādājošo īpatsvars laukos. Būtiska problēma ir bezdarba pieaugums pirmspensijas vecuma (sākot no 50 gadiem) lauku iedzīvotāju vidē.⁶⁶

Bezdarbnieku kopskaitā nedaudz pieaug bezdarbnieku daļa vecumā no 50 līdz 60 gadiem un vairāk. Tas zināmās mērā saistīts ar pensijas vecuma pakāpenisku paaugstināšanu. Šajā vecuma grupā ir grūtāk iekārtoties darbā.⁶⁷

Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem, pēdējo triju gadu laikā lauksaimniecībā, medniecībā un mežsaimniecībā nodarbināto skaits lauku teritorijās samazinājies no 123,4 tūkstošiem līdz 110,7 tūkstošiem cilvēku. Tādējādi samazinājās arī šajā apvienotajā nozarē strādājošo īpatsvars Latvijas laukos, un 2004. gadā šis rādītājs sasniedza tikai 36,4%, kas ir par aptuveni 4 procentpunktiem mazāk nekā 2002. gadā. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem, 2004. gadā laukos nepilnu darba laiku nodarbināto personu īpatsvars bija 16,5%, bet pilsētās šis rādītājs bija tikai 7,8%. Lauku iedzīvotāju grupā salīdzinoši vairāk nekā pilsētās ir pašnodarbinātās personas. Īpaši pozitīvi vērtējams nepilna darba laika nodarbināto neapmaksāto ģimenes locekļu skaita īpatsvara samazinājums lauku teritorijās.⁶⁸

Autoraprāt, lai arī viss iepriekš minētais liecina, ka lauku reģionos nodarbinātības problēma ir daudz saasinātāka un aktuālāka nekā pilsētās, tomēr tā jārisina neatrauti no kopējās valsts politikas nodarbinātības jomā.

Ienākumi un iedzīvotāju labklājība

Labklājība ir Latvijas tautai aktuāls jautājums. Materiālā labklājība ir saistīta ar citiem aspektiem, kas nosaka mūsdienu cilvēka kopējo labklājības līmeni. Sabiedrības un

⁶⁵ Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005., lpp.7.

⁶⁶ Latvijas lauksaimniecība un lauki, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006, lpp.15.

⁶⁷ Latvijas Ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes, Rīga, 2002

⁶⁸ Latvijas lauksaimniecība un lauki 2004: politika un attīstība, Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 2005, lpp. 68.

ikviena indivīda labklājības līmeņa paaugstināšanai valsts politika un atbalsts savienojas ar katra paša vēlmi dzīvot labāk un izpratni par to, kā tas būtu iespējams.⁶⁹

Vidējais mājsaimniecību ienākumu līmenis valstī katru gadu paaugstinās, tomēr vērojamas būtiskas atšķirības starp ienākumiem lauku un pilsētu mājsaimniecībās. Ja pilsētu mājsaimniecību ienākumi katru gadu turpina augt, tad lauku mājsaimniecību ienākumu līmenis līdz 2000. gadam samazinājās, un 2002.gadā tas bija palielinājies par 16%, salīdzinot ar 2000.gadu, taču jau 2003.gadā tas atkal par 5% samazinājās. Lauku saimniecībās ienākumu līmenis uz vienu ģimenes locekli 2004.gadā mēnesī reālajās cenās bija Ls 62,61, bet tajā pašā laikā pilsētas mājsaimniecībās šis rādītājs bija Ls 98,46. Pieaugot pilsētu mājsaimniecību ienākumu līmenim, arvien palielinās starpība starp ienākumu līmeni laukos un vidējo mājsaimniecības ienākumu līmeni Latvijā. Lauku mājsaimniecību ienākumi 1997. gadā sasniedza 90% no vidējā rādītāja Latvijā, bet 2003. gadā – tikai 72%.⁷⁰

Lai gan ekonomiskie rādītāji pastāvīgi uzlabojas, sabiedrības dzīves kvalitātes līmenis joprojām ir zems. Iedzīvotāju ienākumu pieaugums ir ļoti nevienmērīgs. Nabadzīgo iedzīvotāju skaits pamazām pieaug, turklāt ir vērojama nabadzības feminizācija. Saskaņā ar Kopējās sociālās iekļaušanās memorandu 2005. gadā 19% Latvijas iedzīvotāji bija pakļauti nabadzības riskam.⁷¹

Lai Latvija varētu konkurēt ar Vācijas, Dānijas un citu valstu zemniekiem Eiropā kaut vai graudu ražības ziņā, kas ir piecas tonnas vidēji no hektāra, bet 2005. gadā oficiālie dati liecināja, ka Latvijā vidējā ražība ir 2,8 tonnas no hektāra, ir jāstimulē tās saimniecības, kuras ir nopietni spējētāji lauksaimniecības produkcijas tirgū. Lauksaimniecības jau šobrīd iegūst piecas tonnas no hektāra, bet sliktie statistikas dati ir tikai mazo saimniecību dēļ, kas iegūst ļoti zemas ražas. No ainavas uzturētājiem nevar prasīt, lai viņi intensīvi ražotu produkciju pārdošanai, tādēļ vajag nodalīt tos atbalsta maksājumus, kas nonāk pie ražojošajiem saimniekiem, no tiem atbalsta maksājumiem, kas aiziet ainavas kopējiem. Taisnība ir tajā apstāklī, ka Latvijas lauksaimnieki par vienu apsaimniekoto hektāru saņem mazāko maksājumu Eiropā. Taču sarēķinot šos skaitļus uz saražoto tonnu, mūsu atbalsta maksājumi ir ceturtnie augstākie Eiropā. Tātad – darba

⁶⁹ <http://www.nap.lv> Latvijas nacionālās attīstības plāns.

⁷⁰ Latvijas lauksaimniecība un lauki 2004: politika un attīstība, Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 2005, lpp. 69-70.

⁷¹ Latvijas lauksaimniecība un lauki, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006, lpp.15-16.

ražīgums ir zems attiecībā pret izmaksāto atbalsta apjomu. Tādējādi lauksaimniecībā statistiskie rādītāji ir jāattiecina tikai uz tiem, kas ražo.⁷²

Lauku teritorijas rajonu pievilcību veicina bagātīgai kultūrvēsturiskais mantojums, tradīcijas un joprojām sastopamā seno arodu prasme. Investīcijas kultūras infrastruktūrā nodrošina minimālo kultūras pakalpojumu grozu lauku teritorijas rajonos. Kultūras resursu prasmīga izmantošana veicina ilgtspējīgu attīstību. Neattīstīta kultūrvidē ir viens no faktoriem, kas motivē ekonomiski aktīvo sabiedrības daļu pārcelties uz pievilcīgāku dzīves vidi, savukārt kvalitatīva kultūrvidē nodrošina pamatu arī ekonomiskajai un sociālajai aktivitātei lauku teritorijas rajonos, veicinot nodarbinātības, komercdarbības, izglītības, iedzīvotāju rīcībspējas un dzīves kvalitātes uzlabošanu.⁷³

Eiropas nākotnes labklājība ir atkarīga no darbaspēka spējas reaģēt uz pārmaiņām un pielāgoties tām.⁷⁴ Ar šo autors vēlas uzsvērt, ka labklājības līmeņa celšana lielākoties ir pašu iedzīvotāju rokās un atkarīga no viņu spējām un vēlmes.

Ekonomiskā situācija

Pēdējos gados Latvijā ir vērojama strauja ekonomiskā attīstība. Pēdējo piecu gadu laikā vidējais iekšzemes kopprodukts ik gadu ir palielinājies par 8%. 2006. gada pirmajā ceturksnī tas sasniedz 13,1%.⁷⁵ Šādi attīstības tempi, kas būtiski pārsniedz Eiropas Savienības 15 valstu izaugsmi un ir augstāki nekā pārējās jaunajās dalībvalstīs, ir pierādījums Latvijas straujajai ekonomiskajai attīstībai. Ja tempi saglabāsies, tiks nodrošināta pakāpeniska konverģence ar Eiropas Savienības vidējiem rādītājiem. Tomēr, pat neskatoties uz šādu pozitīvu attīstību, Latvijas iekšzemes kopprodukts joprojām ir zemākais Eiropas Savienībā. Pastāv arī izteiktas ekonomiskās attīstības atšķirības starp reģioniem. 2003. gadā iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju Rīgā sasniedz 4869 Ls, kamēr Latgales reģionā – tikai 1418 Ls.⁷⁶

Iekšzemes kopprodukta apjoms Latvijas lauksaimniecības nozarē pieaug. Pieaugusi lauksaimniecības bruto pievienotā vērtība. Ienākumi no lauksaimnieciskās

⁷² Tomsone I., Nauda laukiem, ne saimniekiem, „Latvijas Avīze”, 2006.14.oktobris.

⁷³ Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

⁷⁴ <http://ec.europa.eu> Eiropas Komisijas interneta mājas lapa.

⁷⁵ <http://www.csp.lv> Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze interneta mājas lapā.

⁷⁶ Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

darbības vidēji uz vienu pilna laika nodarbināto nozarē ir pieauguši, taču vēl arvien zemi – 2005. gadā Ls 129 mēnesī un par 27% atpalielē no viena strādājošā ienākumiem vidēji Latvijas tautsaimniecībā.⁷⁷

Galvenā ekonomiskā aktivitāte laukos ir lauksaimniecība. Ļoti lēni laukos pieaug nodarbinātība citās nozarēs, jo lauku ekonomikas esošajām pamatnozarēm ir salīdzinoši ierobežotas alternatīvas. Lauku iedzīvotājiem trūkst finanšu kapitāla, ideju un zināšanu uzņēmējdarbībā, lai attīstītu jau esošās un apzinātu visas iespējamās nozares. Laukos darba meklētāju īpatsvars bija zemāks nekā pilsētās – attiecīgi 7,4% un 9,3%. Daļējs izskaidrojums zemākam īpatsvaram laukos varētu būt tas, ka par nodarbinātām tiek uzskatītas arī tās personas, kurām nozīmīgs iztikas avots ir darbs piemājas vai personīgajā saimniecībā tikai savam personiskajam patēriņam.⁷⁸

Apkopojot minētos rādītājus un kopējo sociāli ekonomisko situāciju Latvijā, autors vēlas uzsvērt, ka sociāli ekonomiskās attīstības atšķirības nav tikai starp pilsētām un laukiem, tās pastāv un pat turpina pieaugt arī starp dažādām lauku teritorijām. Darbaspēka izvietojums lielā mērā atkarīgs no ekonomisko aktivitāšu, t.i., nodarbinātības iespēju izvietojuma, kā rezultātā demogrāfiskā slodze atšķirīgās lauku teritorijās variē. Teritorijās ar lielāku darba vietu skaitu un labākām atalgojuma iespējām, īpaši pilsētās un to apkārtnē, tiecas koncentrēties darbaspējīgie iedzīvotāji, turpretim ekonomiski mazāk aktīvos lauku reģionos paliek galvenokārt pensionāri, kam nodarbinātības iespējas vairs nav nepieciešamas.⁷⁹

⁷⁷ Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

⁷⁸ Latvijas lauksaimniecība un lauki, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006, lpp.15.

⁷⁹ Saktiņa D., Varika A., Lismanis A., Pohl B., Latvijas lauku attīstības politika: kāpēc un kā? Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 2001.

2.2. Finansiālais atbalsts laukiem

Latvijas lauku attīstības stratēģisko mērķu sasniegšanai pašlaik tiek izmantoti gan nacionālā budžeta līdzekļu un ārvalstu atbalsts jeb līdzfinansējums dažādām programmām un mērķa investīcijām, gan privātais kapitāls, kura piesaiste notiek ar dažādu atbalsta programmu palīdzību vai izmaiņām normatīvajos aktos vai procedūrās.

Lauksaimniecības konkurētspējas attīstībai valsts sniedz atbalstu subsīdiju veidā. 2007. gadā subsīdijas ietver līdzfinansējumu 32 miljonu apmērā,⁸⁰ savukārt 2006. gadā subsīdijās ietvertais līdzfinansējums bija 57 miljoni, kas ir gandrīz uz pusi vairāk.⁸¹ Saskaņā ar Lauksaimniecības un lauku attīstības likumu subsīdijas nedrīkst būt mazākas par 2,5% no gada pamatbudžeta kopējiem izdevumiem, kas tiek segti no dotācijām no vispārējiem ieņēmumiem. Subsīdiju mērķis, tāpat kā visas lauksaimniecības politikas mērķis, ir izveidot lauksaimniecību par nozari, kas spētu integrēties vienotajā Eiropas koptirgū un ražotu pasaules tirgus prasībām atbilstošu preču produkciju, konkurējot ar citu valstu ražojumiem kvalitātes un ražošanas izmaksu jomā. Šā mērķa sasniegšanai ir noteikti galvenie valsts atbalsta darbības virzieni:

- ražošanas tehnoloģiskā modernizācija;
- kvalitātes vadīšana visā ražošanas un pārdošanas procesā;
- produkcijas tirgus veicināšana un attīstība.⁸²

Latvijas lauku attīstības plāna īstenošanas laikā no 2004.- 2006.gadam Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantijas fonda Garantiju daļas un valsts budžeta līdzfinansēto pasākumu kopējais ieguldījums lauku attīstībā būs 410 miljoni eiro, no kuriem 36 miljoni eiro ir novirzīti vienotiem platības maksājumiem. Šī plāna kopējais finansējuma apjoms ietver arī SAPARD īstenošanas laikā uzņemto saistību izpildi pret atbalsta saņēmējiem pasākumā „lauksaimniecībā izmantojamo zemju apmežošana”, kas tika paredzēta 2006.gadam 13 miljonu eiro apmērā. Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantijas fonda Vadības daļas finansēto pasākumu sabiedriskais līdzfinansējums no

⁸⁰ Ministru kabineta 2007.gada 23.janvāra noteikumi Nr.78 “Noteikumi par valsts atbalstu lauksaimniecībai 2007. gadā un tā piešķiršanas kārtību”, Latvijas Vēstnesis, 26 (3602), 2007.gada 14. februāris.

⁸¹ Ministru kabineta 2006. gada 3. janvāra noteikumi Nr. 21 “Noteikumi par valsts atbalstu lauksaimniecībai 2006. gadā un tā piešķiršanas kārtību”, Latvijas Vēstnesis, 14 (3382), 2006.gada 24.janvāris.

⁸² Latvijas lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004. – 2006. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2003.

2004. – 2006. gadam ir 137 miljoni eiro, bet, piesaistot privāto kapitālu 93 miljoni eiro, kopējais ieguldījums būs 231 miljoni eiro. Lauku teritorijas attīstības sekmēšanai kopējais apgūstamā finansējuma apjoms, ieskaitot privāto finansējumu, ir 642 miljoni eiro.⁸³

Latvijai ir bijusi iespēja izmantot Eiropas Savienības pirmsstrukturālos fondus lauku un lauksaimniecības attīstības veicināšanai SAPARD programmas ietvaros. Pakāpeniski iegūtā pieredze ļāva novērst nepilnības programmas nosacījumos un racionalizēt atbalsta administrēšanas, kontroles un uzraudzības procedūras, kā arī paplašināt atbalsta saņēmēju loku, savukārt atbalsta saņēmējiem pieauga izpratne par Eiropas Savienības līdzfinansētā atbalsta saņemšanas nosacījumiem, īpaši par sagatavojamās dokumentācijas kvalitāti, projektu īstenošanas precizitāti. SAPARD programma ir devusi lielu ieguldījumu sabiedrības informētībā par Eiropas Savienības līdzfinansēšanas principiem un prasībām. Diemžēl ir vērojamas arī nepilnības programmas realizācijas gaitā, bet to novēršana nav atkarīga no izmaiņām SAPARD programmas nosacījumos. Būtiskākā problēma, kas ierobežo programmas izmantošanas iespējas, ir lauku uzņēmēju nepietiekošais finansiālo līdzekļu apjoms kapitālieguldījumos salīdzinoši lielu projektu realizēšanai SAPARD ietvaros. Neskatoties uz to, bankas ir labvēlīgas attiecībā uz SAPARD projektu kreditēšanu, pārsvarā tie ir kredīti tehnikas modernizēšanai vai saimniecības ekonomikas aktivitāšu dažādošanas projektiem. Pamatojums tam ir finansējuma ziņā nelieli un mazāk riskanti kredīti un sakarā ar atbalsta maksājuma līdz 50% no attaisnotajiem izdevumiem kredītu atmaksa ir ļoti ātra un droša. Lai daļēji risinātu problēmu un veicinātu uzņēmējus realizēt kapitālieguldījumos lielākus investīciju projektus, ar Zemkopības ministrijas atbalstu ir izveidots kredītu garantēšanas mehānisms tiem lauksaimniekiem, kuriem kredītgarantijas ir nepietiekošas. Taču arī tas ir nepietiekoši, jo bankas nelabprāt izvēlas izsniegt ilgtermiņa kredītus lieliem projektiem lauksaimniecības nozarē, kur ieņēmumi ir salīdzinoši zemi.⁸⁴

Liels SAPARD programmas trūkums bija nespēja ieviest nevienu no agrovides pasākumiem. Ņemot vērā šo mērķu administrēšanas sarežģītību, SAPARD nav pietiekamā mērā kalpojis par administrēšanas mācību līdzekli Latvijā. Tomēr, atsevišķi sagatavošanās darbi ir veikti, sagatavojot bioloģiski vērtīgo zālāju kartes, kas tiek izmantotas arī līdzīgu pasākumu administrēšanā saskaņā ar Latvijas lauku attīstības plānu.

⁸³ Latvijas lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004. – 2006. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2003.

⁸⁴ turpat.

Tādējādi šie pasākumi ir nedaudz guvuši labumu no veiktajiem pētījumiem SAPARD vidēja termiņa novērtējuma ietvaros. Tomēr viens no secinājumiem bija ieteikums palielināt kompensāciju līmeņus jo tas varētu izraisīt nelielu SAPARD ietvaros atbalstīto lauksaimnieku interesi. Turklāt trīs saskaņā ar Latvijas lauku attīstības plānu ieviešamie pasākumi ir jauni un tiek plānoti tikai jaunās dalībvalstīs. Tādējādi atbilstošas pieredzes attiecībā uz šiem pasākumiem nav pat Eiropas līmenī. Tādēļ, lai Latvija kā jaunā Eiropas Savienības dalībvalsts īstenotu arī šīs daļas finansētos pasākumus, Latvijā ir jāizveido jauni pasākumu īstenošanas mehānismi vai esošās nacionālās atbalsta shēmas jāpiemēro Eiropas Savienības nosacījumiem.⁸⁵

Eiropas Savienības Phare programma ir galvenais Eiropas Savienības finansiālās un tehniskās sadarbības finansu instruments ar Centrālās un Austrumeiropas valstīm. Eiropas Savienības Phare programma izveidota 1989.gadā, un tās sākotnējais mērķis bija sniegt atbalstu Polijai un Ungārijai ekonomiskās pārejas periodā. No tā arī radies nosaukums Phare, kas ir pirmo burtu salikums no angļiskā nosaukuma „Poland, Hungary Aid for the Reconstruction of the Economy” (Palīdzība Polijas un Ungārijas ekonomikas atjaunošanai). Latvijas sadarbība ar Eiropas Savienību aizsākās 1991.gadā, kad starp Eiropas Komisiju un Latvijas valdību tika parakstīts pirmais līgums par Eiropas Savienības Phare programmas finansiālā atbalsta saņemšanu, uz kā pamata Latvija saņēma palīdzību Eiropas Savienības Phare programmas ietvaros.⁸⁶

Eiropas Savienības Phare programmas prioritātes ir:

- valsts pārvaldes institūciju stiprināšana, lai tās varētu efektīvi funkcionēt Eiropas Savienības ietvaros;
- Eiropas Savienības apjomīgās likumdošanas (Acquis Communautaire) īstenošana un nepieciešamo pārejas periodu Eiropas Savienības tiesību normu ieviešanai samazināšana;
- ekonomiskās un sociālās izlīdzināšanas pasākumu veicināšana.⁸⁷

Palielinoties Eiropas Savienības dalībvalstu skaitam un kopējai Eiropas Savienības teritorijai, kā arī pieaugot finansu slogam saistībā ar lauksaimniecības atbalsta politiku, kopš 2003. gada notikušās Zalcburgas konferences, aktīvi tiek īstenota lauksaimniecības un lauku atbalsta politikas reformēšana. Arvien dominējošāku nozīmi iegūst lauku

⁸⁵ Latvijas lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004. – 2006. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2003.

⁸⁶ <http://www.zm.gov.lv> Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas interneta mājas lapa.

⁸⁷ turpat.

attīstības aspekts turpmākās atbalsta politikas īstenošanai. 2004.gada vasarā Spānijā Kasesesā notikušajā konferencē tika pieņemta deklarācija, kurā tika skaidrāk iezīmēta politikas īstenošanas nākotne. Jaunajā lauku politikā kā būtiskākais politikas īstenošanas princips tika noteikts, ka lauksaimniecība ir tikai daļa no lauku ekonomikas un attīstības un, ka Eiropas Komisijai būtu jāizstrādā plašāka pieeja lauku attīstībai, kura kalpotu lauku iedzīvotāju vairākuma ekonomisko vajadzību apmierināšanai un aizsargātu un vairotu lauku vides vērtību, nevis koncentrētos uz lauksaimniecības attīstību. Atbalsta politikas administrēšanas un vadības atvieglošanai tiek noteikts viens finansu fonds jeb Eiropas Lauku attīstības fonds, kas apvieno visu pašreizējo lauku attīstības programmu finansējumu no Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda garantiju un virzības daļas. Kaut arī būtiskas izmaiņas Eiropas Lauku attīstības politikas mērķos nav saskatāms, tomēr līdzfinansētajam atbalstam jāveicina:

- a) lauksaimniecības un mežsaimniecības konkurētspējas pieaugums, atbalstot šo sektoru pārstrukturēšanos;
- b) lauku vides uzlabošana, atbalstot zemes apsaimniekošana;
- c) dzīves kvalitātes uzlabošana un saimnieciskās darbības attīstība lauku teritorijā.⁸⁸

Tā sasniegšanai ir jāizveido Eiropas Komisijas stratēģiska sistēma ar noteiktiem lauku attīstības principiem un prioritātēm saistībā ar Eiropas Savienības atšķirīgo lauku teritoriju dažādajām vajadzībām, nosakot rādītājus un izstrādājot lauku teritoriju tipoloģiju, kas nodrošinātu šo teritoriju vajadzību apmierināšanu. Stratēģiskajai sistēmai atbalsta politikas īstenošanā ir jākalpo par pamatu dalībvalstīm, izstrādājot sava valsts/reģionālā līmeņa nacionālās attīstības stratēģiju, kurā būtu skaidri norādīts, kā lauku attīstības fondi tiks papildināti no citiem Eiropas Savienības fondiem (ieskaitot arī kopējo lauksaimniecības politiku un Strukturālos Kohēzijas fondus). Nacionālajā stratēģijā dalībvalstīm ir jānorāda atbalsta politikas atšķirīgā finansu intensitāte saistībā ar lauku teritoriju tipoloģiju un Komisijas noteiktām prioritātēm. Politikas veidošanā attiecībā uz 3. mērķa – dzīves kvalitātes uzlabošanu un saimniecisko attīstību – sasniegšanu

⁸⁸ Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005., lpp.85.

dalībvalstis tiek aicinātas izmantot LEADER metodi, kas palīdz veidot teritoriāli bāzētas vietējās attīstības programmas.⁸⁹

No 2004. līdz 2005. gadam Eiropas Komisija sadarbībā ar dalībvalstīm strādā pie detalizētu atbalsta politikas mehānismu izstrādes pasākumiem, kuri strukturēti atbilstoši trim stratēģiskajiem Lauku politikas mērķiem un kuru sasniegšanai tiek izmantota LEADER pieeja.⁹⁰

Zemniekiem Kopējā lauksaimniecības politika nav īpaši labvēlīga – lauksaimnieki vidēji saņem tikai ap 10% no tiešā atbalsta, kas veido apmēram pusi no Kopējās lauksaimniecības politikas. Lielu maksājumu daļu saņem zemes īpašnieki, apmēram trešā daļa tiek dažāda veida piegādātājiem, vēl ceturtdaļa līdzekļu zūd neefektīvas ekonomiskās rīcības rezultātā. Zemes īpašnieks saņem vairāk nekā 90% no platību maksājumiem, taču viņam pašam noteikti nav jābūt lauksaimniekam. Tādējādi Eiropas atbalsts pie īstajiem zemes apstrādātājiem bieži nemaz nenonāk.⁹¹

Eiropas Savienības tiesību akti nosaka, ka Eiropas Savienības budžeta piešķirtie līdzekļi (2005. gadā tie veido 30% no maksimāli iespējamajiem 60%) jāizlieto tikai un vienīgi vienotā platības maksājuma piešķiršanai, kas saskaņā ar Pievienošanās Eiropas Savienības līgumu ir maksājums par lauksaimniecībā izmantojamo zemi, kura 2003. gada 30.jūnijā bija labā lauksaimniecības un vides stāvoklī. Turklāt tiesību aktos noteikts, ka uz šīs zemes nav obligāti jāveic lauksaimnieciskās produkcijas ražošana un kādas citas ar lauksaimniecisko darbību saistītas aktivitātes.⁹²

Pašlaik Latvijā Eiropas Savienības tiešā atbalsta administrēšanai kā pārejas posma pasākums tiek izmantota Vienotā platības maksājuma shēma, kurā Eiropas finansējums lauksaimniekus sasniedz kā vienotais platības maksājums, bet Papildu valsts tiešais atbalsts tiek piešķirts par konkrētas produkcijas ražošanu. Ieviešot pilnā jomā Kopējo lauksaimniecības politiku, tiešmaksājumu sistēma Latvijā noteikti mainīsies un šīs pārmaiņas būs arī nozīmīgākā Kopējās lauksaimniecības politikas reformas sastāvdaļa.⁹³

⁸⁹ Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005., lpp.85.

⁹⁰ turpat.

⁹¹ Bonds I., Eiropas Savienības lauksaimniecības reforma Latvijā ir izdevīga, „Diena”, 2006.gada 28.aprīlis.

⁹² Latvijas lauksaimniecība un lauki, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006, lpp.37.

⁹³ Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika – kādu to veidosim Latvijā?, 2005, lpp.63.

Vienotā platību maksājumu shēma ir vienkāršāka administratīvo nosacījumu izpildē kā lauksaimniekiem, tā arī administrējošām institūcijām. Tā nodrošina lielāku papildu atbalsta apjomu no nacionālā budžeta, kā arī rosina nodarboties ar lauksaimniecisko ražošanu tiem, kam pieder zeme. Savukārt vienotā maksājuma shēma pieļauj maksāt Eiropas Savienības atbalstu, kura apmērs nav tieši saistīts ar lauksaimniecisko ražošanu.⁹⁴

Vismaz daļēja tiešmaksājumu atdalīšana no ražošanas, ieviešot reformēto Kopējo lauksaimniecības politiku, ir obligāta visām dalībvalstīm, tātad arī Latvijai. Bet nepieciešams priekšnosacījums ir Vienotā maksājuma shēma tiešmaksājumu administrēšanai. Viss Eiropas finansējums vai daļa no tā tiks izmaksāts kā vienots maksājums, kura vērtību būs iespējams saņemt uz Vienotā maksājuma tiesību pamata par katru maksājumam atbilstošu lauksaimniecībā izmantojamās zemes hektāru (apsēto aramzemi, pļavām, ganībām un papuvēm, un Eiropas Savienības obligāto 10% amatu kategorijai pielīdzināmajām atmatām). Vienotā maksājuma tiesību vērtības, balstoties uz pamatojamiem kritērijiem, dažādos Latvijas reģionos var noteikt atšķirīgas vai arī var pieņemt, ka Latvija ir viens reģions. Līdzīgi var diferencēt arī tiesību vērtības zālājiem un pārējām platībām. Mēs drīkstējām šo shēmu ieviest jau 2005.gadā, bet vēlākais, kad tas jāizdara, ir 2009. gads. Teorētiski, nesasniedzot atbilstošu gatavību Vienotā maksājuma shēmas administrēšanai, šī pāreja var notikt arī vēlāk, tomēr tad tiks iesaldēts Eiropas budžeta maksājumu likmes palielinājums. Šajā reformas pasākumu kopā dalībvalstij ir lielāka ieviešanas lēmuma pieņemšanas brīvība un vienlaikus arī lielāka atbildība par pieņemto lēmumu sekām.⁹⁵

Iespējams, Latvijā pāreja no vienotā platības maksājuma shēmas uz vienotā maksājuma shēmu, kur lauku zemes īpašnieks Eiropas Savienības atbalstu saņemtu neatkarīgi no tā, vai uz zemes notiek ražošana, notiks ne agrāk kā 2011.gadā.⁹⁶

Šobrīd līdz sešām reizēm, bet pēc septiņiem gadiem līdz četrām reizēm mazākus Eiropas Savienības tiešmaksājumus nekā citās Eiropas Savienības dalībvalstīs saņems Latvijas lauksaimnieki. Eiropas Savienības lauksaimniecībai nepieciešama fundamentāli jauna reforma, atsakoties no jebkādas vēsturiskās pieredzes Eiropas Savienības maksājumu aprēķināšanā. Latvijas valdībai ir jāaizstāv Latvijas lauksaimnieku intereses

⁹⁴ Tomsone I., Vienotais maksājums – no 2011.gada, „Latvijas Avīze”, 2007.gada 10.janvāris.

⁹⁵ Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika – kādu to veidosim Latvijā?, 2005, lpp.63.

⁹⁶ Tomsone I., Vienotais maksājums – no 2011.gada, „Latvijas Avīze”, 2007.gada 10.janvāris.

Eiropas Savienības atbalsta maksājumu izlīdzināšanā starp Eiropas Savienības dalībvalstīm. Kā lai Latvijas zemnieks konkurē vienotā Eiropas Savienības tirgū, ja piemēram, Nīderlandē dažādu veidu Eiropas Savienības atbalsta maksājumi uz vienu hektāru vidēji pārsniedz 1200 Euro. Tepat netālajā Somijā, kur ar bagātīgām dotācijām šķiežas valsts budžets, zemnieks saņem līdz 1100 Euro uz hektāru. Savukārt Grieķijā, kur valdība pratusi izvilināt bagātas Eiropas Savienības subsīdijas, zemnieku atbalsts ir vidēji 900 Euro uz hektāru. Turpretim Latvijā atbalsta maksājumi nepārsniedz 200 Euro uz hektāru. Dažādi aprēķini liecina, ka arī 2013. gadā, kad jaunajām Eiropas Savienības dalībvalstīm jāsasniedz simtprocentīgi pieļaujamai Eiropas Savienības atbalsts, Latvijā vidējā tiešmaksājumu likme uz laukaugu hektāru nebūs nekāda lielā. Lielās atšķirības skaidrojamas ar platībmaksājumu aprēķinu metodiku, tas ir – Eiropas Savienības atbalsta lielumu aprēķināja ņemot vērā laukaugu ražību deviņdesmito gadu beigās. Tad tā bija daudz zemāka nekā šobrīd un būs nākotnē. Resursu cenas Latvijā īpaši neatpaliek no Eiropas Savienības valstu cenām, taču atbalsts ir mazāks, līdz ar to arī Latvijas zemnieks saņem mazāk nekā Eiropas Savienības valstu zemnieks.⁹⁷

2005. gadā Latvijā, tāpat kā citās jaunajās dalībvalstīs (izņemot Maltu un Slovēniju), turpināja īstenot vienotā platības maksājuma shēmu, ar kuras starpniecību tiek ieviesti tiešie maksājumi. Shēmas pamatā ir vienotais platības maksājums, ko var saņemt par lauksaimniecībā izmantojamo zemi, kas uzturēta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī neatkarīgi no tā, vai uz tās notiek lauksaimnieciskā ražošana vai nē. Šīs shēmas ietvaros tiek atļauts arī ieviest papildu valsts tiešos maksājumus, kas ir atsevišķi maksājumi konkrētu lauksaimnieciskās produkcijas ražošanas virzienu stimulēšanai.⁹⁸

Eiropas Savienības tiešie atbalsta maksājumi jaunajās Eiropas Savienības dalībvalstīs tiek ieviesti pakāpeniski. 2005.gadā Latvijas lauksaimnieki varēja saņemt Eiropas Savienības tiešos atbalsta maksājumus 60% apmērā no tiem maksājumiem, kādus lauksaimnieki saņēma „vecajās” Eiropas Savienības dalībvalstīs. Katru gadu Eiropas Savienības tiešo atbalsta maksājumu līmenis jaunajās Eiropas Savienības dalībvalstīs pakāpeniski pieaug, 2013.gadā sasniedzot 100% Eiropas Savienības „vecu” dalībvalstu līmeni.⁹⁹

⁹⁷ Tomsone I., Zemnieku saeima uzstājas pret nevienlīdzību, „Latvijas Avīze”, 2006.gada 21.aprīlis.

⁹⁸ Latvijas lauksaimniecība un lauki, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga,2006, lpp.36.

⁹⁹ turpat.

Eiropas lauksaimniecības politikai jākalpo lauku iedzīvotāju vajadzībām. Pašreizējā formā Kopējā lauksaimniecības politika jaunajās dalībvalstīs nestimulē ne lauksaimniecības restrukturalizāciju un modernizāciju, ne lauku infrastruktūras uzlabošanu, ne pakalpojumu un nodarbinātības paaugstināšanu, tāpēc daļa tiešo atbalsta maksājumu ieguldāma ilgtspējīgas lauku attīstības politikas veidošanā. Lauksaimniekiem jāklūst neatkarīgiem no dažādiem atbalsta maksājumiem, taču pārmaiņas jāveic pakāpeniski un uzmanīgi, lai zemnieki spētu tām veiksmīgi sagatavoties un pielāgoties. Nedrīkst zemniekiem atņemt subsīdijas „vienas nakts laikā”, taču ir jāveicina vienlīdzīga konkurence visiem Eiropas Savienības lauksaimniekiem, nepamatotus atbalsta maksājumus maksimāli samazinot. Turklāt liels finansējums pats par sevi nenodrošina valsts attīstību un labklājības pieaugumu.¹⁰⁰

Pagājušogad notika būtiska akcentu pārbīde Eiropas Savienības naudas iepļūšanai laukos. Proti: atbalsts nevis ražošanai, bet ražotājam. Līdz šim ražotāji tika atbalstīti vai nu ar sava produkta cenām, kas bija augstākas nekā tirgus, vai ar ražošanas izmaksu subsidēšanu. Reformas būtība ir atbalstīt nevis konkrēta produkta ražošanu, bet sniegt atbalstu saimniecībai, kurai ir izvēle, ko tālāk iesākt – kuru produktu ražot dotajos apstākļos.¹⁰¹

Autors uzskata, ka tas veidotu progresīvāku pieeju lauku attīstībai, jo pretējā gadījumā situācijās, kad zemniekiem attiecīgajā teritorijā ekonomiski izdevīgāk būtu audzēt zālaugus viņi izvēlētos audzēt graudaugus tikai tādēļ, ka par graudaugu audzēšanu saņem valsts atbalstu. Tādējādi mākslīgi tiktu ražots ekonomiski neizdevīgs produkts.

Nesen Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politikā veiktas radikālas reformas. Kopš 2005. gada sākuma krasi mainījies veids, kā tiek atbalstīti Eiropas Savienības 25 dalībvalstu lauksaimnieki. Diemžēl nostāja attiecībā uz Kopējo lauksaimniecības politiku acīmredzot nav mainījies tikpat strauji. Vēl aizvien pastāv nepareizs, novecojošas politikas iespaids, ka lauksaimniekiem maksā par to, ka tie audzē nevienam nevajadzīgas kultūras, un videi netiek pievērsta uzmanība. Tomēr tas ir ļoti tālu no patiesības. Dažās Eiropas Savienības dalībvalstīs politiķi un plašsaziņas līdzekļi atkal un atkal atkārtoti veco frāzi par nepieciešamību veikt Kopējās lauksaimniecības politikas

¹⁰⁰ Bonds I., Eiropas Savienības lauksaimniecības reforma Latvijā ir izdevīga, „Diena”, 2006.gada 28.aprīlis.

¹⁰¹ Kesnere R., Kā attīstīt laukus, „Latvijas Vēstnesis”, 2006.gada 8.februāris.

reformu – tikai sešus mēnešus pēc tam, kad spēkā stājusies vēsturē visplašākā reforma. Dažos gadījumos pat tiek pieprasīts atcelt Kopējo lauksaimniecības politiku.¹⁰²

Lai sekmētu lauksaimniecības un lauku attīstību, kā arī paaugstinātu dzīves līmeni lauku teritorijas iedzīvotājiem, papildus Eiropas Savienības atbalstam valsts nodrošina valsts atbalstu jeb subsīdijas. Saskaņā ar lauksaimniecības likumu ir noteikts minimālais subsīdiju apjoms valsts atbalstam lauksaimniecības attīstībai, katru gadu nedrīkst būt mazāks par 2,5% no gada pamatbudžeta kopējiem izdevumiem. Subsīdijas tiek segtas no dotācijām no vispārējiem ieņēmumiem, atskaitot iemaksas Eiropas Savienības budžetā. Šī likuma panta formulējums nosaka minimālo naudas plūsmas apmēru, kas novirzāms lauksaimniecības konkurētspējas attīstībai un ir vienīgais normatīvais akts, kas nosaka regulāru un prognozējamu valsts atbalsta finanšu līdzekļu apjomu.¹⁰³

Zemkopības ministrija, ņemot vērā pirmā Eiropas Savienības dalības gada pieredzi, veica uzlabojumus atbalsta saņemšanas nosacījumos, lai sekmētu atbalsta nonākšanu pie lauksaimniekiem, kuri nodarbojas ar lauksaimniecisko darbību, nevis tikai izpilda minimālās prasības atbalsta saņemšanai. Līdz ar to var teikt, ka 2005.gads ir uzskatāms par stabilizēšanas procesa sākumu, lai panāktu, ka atbalsta maksājumi maksimāli darbojas par atbalstu lauksaimniecībai kā nozarei.¹⁰⁴

Jaunā atbalsta sistēma, kura vairāk orientēta uz vides saglabāšanu, bet mazāk uz ražošanu, visvairāk ietekmēs mazās un vidējās saimniecības. Reforma īpaši neizdevīga būšot jaunajiem zemniekiem, kas gribēs dibināt jaunus uzņēmumus, lai ražotu produkciju. Šīs saimniecības būs tirgū konkurēt nespējīgas, jo tieši šie uzņēmumi saņems krietni mazāku atbalstu nekā visi pārējie. Problēmas būšot arī saimniecībām, kas, pārtraucot cukurbiešu ražošanu, pārprofilēsies uz laukaugu ražošanu. Tā kā tās iepriekš nav saņēmušas papildu valsts tiešos maksājumus, atbalsta likme tām būs tikai 25% no iespējamās.¹⁰⁵

Neaizmirstot, ka lauksaimniecības reforma nākotnē notiks jebkurā gadījumā, šobrīd mēs vēlamies saglabāt pašreiz reāli darbojošos un jau Latvijai pielāgotu atbalsta programmu politiku. Gandrīz visās jaunajās dalībvalstīs jaunā lauksaimniecības sistēma ir veidojusies tikai desmit gadu, kamēr vecās valstis savu lauksaimniecību stutējušas jau gadu desmitus, kas nozīmē, ka šobrīd, piemērojot absolūti vienādus atbalsta nosacījumus,

¹⁰² <http://www.leta.lv>, Nacionālās ziņu aģentūras „LETA” interneta mājas lapa.

¹⁰³ Latvijas lauksaimniecība un lauki, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006, lpp.52.

¹⁰⁴ turpat, lpp.32.

¹⁰⁵ Šteinfelde I., Roze prasīs pārejas periodu Latvijai, „Neatkarīgā rīta avīze”, 2007.gada 22.februāris.

Latvijas lauksaimnieki būs zaudētāji, jo mūsu ekonomiskā sistēma vēl ir tikai tapšanas stadijā un prasa daudz lielāku darba un resursu ieguldījumu.¹⁰⁶

Eiropas lauksaimnieki reformai tika gatavoti jau kopš 90. gadu beigām. Tā kā maksājumu ziņā arī esam stipri „atpalikuši”, līdz ar to Latvijas zemnieki arī vairāk riskē. Piemēram, tagad jaunbūvējamās kūtis tiek celtas, izmantojot nesamērīgi lielus bankas aizdevumus. Šādas svārstības lauksaimniecību dara īpaši sarežģītu.¹⁰⁷

Autors vēlētos, lai šo dažu gadu laikā, kamēr būs šī jaunā sistēma, līdz nākamajai reformai mūsu lauksaimniecība neatrastos citu valstu lauksaimnieku rokās, kas var notikt ļoti ātri. Par to liecina arī fakts, ka zemes tirgus atkal sāk svārstīties. Jo mūsu lauksaimniekiem sāk zust ticība, ka mūsu valsti lauksaimniecība vispār var attīstīties.

Pēdējā un galvenā Eiropas Savienības lauksaimniecības politikas reforma, kas skar arī Latvijas lauksaimniecības attīstību, tika pieņemta 2003. gada 26.jūnijā Luksemburgā, kad Eiropas Savienības dalībvalstu un kandidātvalstu ministri panāca politisku vienošanos „Kopējās lauksaimniecības politikas reforma. Prezidentūras un Komisijas gala vienošanās” par Kopējās lauksaimniecības politikas reformas priekšlikumiem, kas nosaka Eiropas Savienības valstu lauksaimniecības attīstību, lai paaugstinātu Eiropas Savienības lauksaimniecības konkurētspēju un veicinātu vairāk uz tirgu orientētu ilgspējīgu lauksaimniecību, optimizējot palīdzības maksājumu administrēšanas procesu, kā arī, lai nodrošinātu labāku līdzsvaru starp tiešajiem maksājumiem un lauku attīstību.¹⁰⁸

Pamatīgu satraukumu lauksaimnieku aprindās un lauku politikas virzītājos izraisījis Eiropas Komisijas jaunais priekšlikums tiešmaksājumu sakarā. Eiropas Komisijas iecerējusi, jau sākot no šā gada, Eiropas Savienības jaunajās dalībvalstīs ar ražošanu ļaut saistīt tikai 25% no papildu valsts tiešā maksājuma atbalsta par laukaugiem. Ar šo atbalsta maksājumu reformu pilnībā tiek pārvilkta svītra lauksaimnieku plāniem turpināt un paplašināt ražošanu. Kurš gan gribēs audzēt graudus, ja to pašu atbalsta summu varēs saņemt, audzējot zāli. Lauksaimniekiem nebūs nekādas vēlmes paplašināt ražošanu un palielināt sējumu platības, jo par katru no jauna klāt nākušo hektāru laukaugu platību viņš saņemt tikai 25% no papildu valsts tiešā maksājuma par laukaugiem. Tie varētu būt apmēram 10 lati. Kāda gan jēga ar šādu atbalsta summu ražot?¹⁰⁹

¹⁰⁶ Šteinfelde I., Roze prasīs pārejas periodu Latvijai, „Neatkarīgā rīta avīze”, 2007.gada 22.februāris.

¹⁰⁷ Miglavs A., Vai gals preču lauksaimniecībai Latvijā? „Latvijas Avīze”, 2007. gada 15.marts.

¹⁰⁸ <http://www.esia.gov.lv>, Eiropas Savienības informācijas aģentūras interneta mājas lapa.

¹⁰⁹ Tomšone I., ES plāno „uzmest” ražotājus, „Latvijas Avīze”, 2007.gada 17.februāris.

Eiropas Komisijas iecerētā papildu valsts tiešmaksājumu reforma, kas jau 2007.gadā ieviešama visās Eiropas Savienības dalībvalstīs, paredz, ka viena daļa no finanšu aplokšnes tiks maksāta saistīti – par reālo lauksaimniecisko ražošanu (hektāru, dzīvnieku, tonnu), bet otru daļu izmaksās atdalīti – par saražoto iepriekšējā pārskata periodā. Lai saņemtu ar ražošanu saistīto maksājumu, lauksaimnieka pienākums būs ražot tāpat kā līdz šim, savukārt atdalīto maksājumu saņems tas pats lauksaimnieks, taču – balstoties uz iepriekšējo ražošanas pieredzi. Kopējais maksājumu apjoms šīs reformas dēļ nesamazinās, mainās tikai to izmaksas modelis.¹¹⁰

Vienlaikus ar Eiropas Komisijas priekšlikuma ieviešanu tiešmaksājumu jomā Zemkopības ministrijai būtu sparīgi jādomā par nu jau fināla stadijā esošās Lauku attīstības programmas pārskatīšanu. Konkrēti – ja lauksaimniekiem tiek dots mājiens, ka par ražošanas paplašināšanu uz zemes viņš nesaņems vairāk kā patlaban, tad zūd jēga 50% no 1,1 miljarda Eiropas Savienības lielā lauku attīstības atbalsta periodam līdz 2013. gadam piešķirt lauksaimnieciskās ražošanas konkurētspējas veicināšanai. Ja zemnieks nevarēs saņemt atbalstu par lielāka apjoma graudu ražošanu, nav jēgas programmām, kas paredz atbalstu kombainu, traktoru, graudu kalšu iegādei un tamlīdzīgām vajadzībām. Šādā gadījumā atbalsts būs vajadzīgs tikai zāles pļāvēju iegādei. Līdz ar jaunās maksājumu shēmas ieviešanu bez līdzvērtīga atbalsta apjoma paliek arī jaunie zemnieki. Arī daļēji naturālām saimniecībām zūd iespēja un interese turpināt un paplašināt ražošanu.¹¹¹

Pozitīvu ietekmi uz valstī notiekošajiem procesiem, īpaši pārvaldes mehānisma pilnveidošanā, ir atstājusi pakāpeniska pielāgošanās Eiropas Savienības principiem dažādu politiku īstenošanā, bet Eiropas Savienības izvirzītie nosacījumi atbalsta saņemšanai ir būtiski aktualizējuši nepieciešamību pēc stipras reģionālās attīstības politikas ietekmes sektoru attīstības plānošanā. Lai gan Latvijas neatkarība ir atgūta kopš 90.-to gadu sākuma, nopietns darbs pie valsts teritorijas attīstības mērķtiecīgas vadības vēl līdz 2001. gadam nebija uzsākts. Šajā laika posmā bija izstrādāti daudz un ļoti dažādi stratēģiskie dokumenti (stratēģijas, programmas, plāni utt.) sektoru un noteiktu teritoriju

¹¹⁰ Muceniece D., Lauksaimnieki saņems papildu valsts tiešos maksājumus, Agropols Nr. 5., 2007. gada marts.

¹¹¹ Tomšone I., ES plāno „uzmest” ražotājus, „Latvijas Avīze”, 2007.gada 17.februāris.

attīstībai, kas teorētiski definēja sasniedzamos mērķus. Taču tikai daži no dokumentiem bija nodrošinājuši pamatu noteikto mērķu daļējai sasniegšanai.¹¹²

Stratēģiskajos dokumentos definētie galvenie mērķi bija līdzīgi, taču dažkārt mērķu sasniegšanai definētie pasākumi un plānojamās finanses pārklājās jeb atsevišķos gadījumos pat bija nesaistītas ar definētā mērķa būtību. Dokumentu izstrādes pamatā ir plānošanas mehānisma kvalitāte, pieredze un kompetence, kas ietekmē atšķirīgo dokumentu saskaņotību un tālāk arī īstenošanas procesu. Eiropas Savienības ekspertu ietekmē un pieredzes apmaiņas, kā arī profesionālo apmācību rezultātā izstrādāto dokumentu kvalitāte pakāpeniski uzlabojās, taču 2001. gadā joprojām bija nepietiekoša dažādās sfērās. 2001. gadā tika izstrādāts jauns un stratēģiski nozīmīgs dokuments – Latvijas ilgtermiņa ekonomiskā stratēģija, kas norādīja virzienus un mērķus valsts kopējai un tās dažādo reģionu saimnieciskajai attīstībai. Pirmo reizi tika norādīta lauku teritorijas loma valsts kopējā un dažādo reģionu attīstībā, tika parādīta arī katra reģiona lauku teritorijas saimnieciskās attīstības vīzija. Eiropas Savienības finansiālās palīdzības pieejamība un izvirzītie nosacījumi kļuva par pamatu Nacionālā Attīstības plāna Stratēģiskā Memoranda izstrādāšanai, kuru varētu raksturot kā iespējamo modeli valsts ilgtermiņa attīstības stratēģijai. Diemžēl jāpiezīmē, ka šis prioritātes nozīmes dokuments, kura mērķis bija norādīt valsts intereses un attīstības virzienus, tika izstrādāts novēloti.¹¹³

Turpmākajās darba apakšnodalās autors analizēs divu nozīmīgāko Latvijas valsts izstrādāto politikas plānošanas dokumentu devumu lauku attīstībai, piesaistot Eiropas Savienības finansējumu laika posmā no 2004. – 2006. gadam.

2.2.1. Vienotais programmdokuments

Vienotais programmdokuments ir dokuments Eiropas Savienības struktūrfondu finansējuma saņemšanai 2004. – 2006. gadā, kurā ir ietverta Latvijas valdības stratēģija un prioritātes, kurām novirzāmi struktūrfondu līdzekļi. Vienotā programmdokumenta stratēģija ir balstīta uz:

- ilgtermiņa nacionālās attīstības prioritātēm;

¹¹² Saktiņa D., Varika A., Lismanis A., Pohl B., Latvijas lauku attīstības politika: kāpēc un kā? Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 2001.

¹¹³ turpat.

- esošās sociāli ekonomiskās situācijas un SVID (stiprās puses, vājās puses, iespējas, draudi) analīzi;
- Eiropas Savienības pirmsiestāšanās fondu sniegtā atbalsta analīzi;
- Eiropas Savienības nostādnēm un politikas konkurences, nodarbinātības, informācijas sabiedrības, vienlīdzīgu iespēju, lauksaimniecības un vides jomās.¹¹⁴

Latvijas valdība ir izstrādājusi Vienoto programmdokumentu, kurā noteikta stratēģija un prioritātes sociāli ekonomisko apstākļu uzlabošanai valstī 2004. – 2006. gada programmēšanas periodam un Vienotā programmdokumenta Programmas papildinājumu, kas ir Eiropas Savienības struktūrfondu ieviešanas pamata dokuments Latvija 2004. – 2006. gadam. Pirms pieteikšanās uz Eiropas Savienības struktūrfonda un valsts budžeta finansējumu ieteicams iepazīties ar abiem minētajiem plānošanas dokumentiem.¹¹⁵

Vienotais programmdokuments ir Eiropas Komisijas apstiprināts dokuments par Eiropas Savienības struktūrfondu izmantošanu, kas ietver informāciju par rīcības stratēģiju un mērķiem Eiropas Savienības struktūrfondu izmantošanā, nosaka prioritātes, no Eiropas Savienības struktūrfondi finansējamus pasākumus, kā arī Eiropas Savienības struktūrfondu piešķirto finansējumu. Vienotajā programmdokumentā noteiktā rīcības stratēģija un prioritātes tiek īstenotas caur Programmas papildinājumu. Programmas papildinājums ir uzraudzības komitejas apstiprināts dokuments, kas ietver detalizētu informāciju par īstenojamiem pasākumiem, sasniedzamajiem mērķiem, struktūrfondu finansējuma saņēmējiem, finansēšanas nosacījumiem un projekta atlases kritērijiem.¹¹⁶

Vienotajā programmdokumentā ir izvirzīti trīs būtiskākie vidēja termiņa mērķi – konkurētspējas attīstība un nodarbinātības veicināšana, cilvēkresursu attīstība un infrastruktūras uzlabošana.

Vienotā programmdokumenta īstenošanu nodrošina vairāki, savstarpēji saistīti normatīvie akti:

- Vienotais programmdokuments – pamatojoties uz Latvijas ekonomiskās situācijas novērtējumu, izstrādāti attīstības stratēģiskie mērķi un prioritātes, kurām ir novirzāmi struktūrfondu līdzekļi 2004. – 2006. gadā;

¹¹⁴ <http://www.llkc.lv> Latvijas lauksaimniecības konsultāciju un izglītības atbalsta centra interneta mājas lapa.

¹¹⁵ <http://www.lad.lv> Lauku atbalsta dienesta interneta mājas lapa.

¹¹⁶ turpat.

- Programmas papildinājums – programmdokumentā noteiktā rīcības stratēģija un prioritātes tiek īstenotas saskaņā ar Programmas papildinājumu, kas ietver informāciju par īstenojamiem pasākumiem, sasniedzamajiem mērķiem, struktūrfondu palīdzības saņēmējiem, finansēšanas nosacījumiem un projektu atlases kritērijiem;
- Vadlīnijas – instrukcijas, kas tiek izstrādātas katram Programmas papildinājumā noteiktajam atbalsta pasākumam atsevišķi un sniedz detalizētu informāciju par projekta izstrādāšanu un iesniegšanu konkrētā finansējuma saņemšanai.
- Veidlapas un instrukcijas – konkrēta atbalsta pasākuma pieteikuma veidlapas, veidlapu formu aizpildīšanas skaidrojumi un citu ar projektu izstrādi saistītu jautājumu skaidrojumi.¹¹⁷

Vienotā programmdokumenta ietvaros Latvija saņems finansējumu no visiem četriem Eiropas Savienības struktūrfondu:

- Eiropas Reģionālās attīstības fonda, kura mērķis ir sniegt atbalstu reģionālo atšķirību izlīdzināšanai, piedaloties atpalikušo reģioni attīstības veicināšanā un strukturālā izlīdzināšanā, kā arī to industriālo reģionu pārveidē, kuru stāvoklis pasliktinās.
- Eiropas Sociālā fonda, kura mērķis ir izskaust diskrimināciju un nevienlīdzību darba tirgū, sniegt atbalstu cilvēkresursu attīstībai, sekmēt informācijas sabiedrības izveidi.
- Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda, kura mērķis ir atbalstīt lauksaimniecības pārstrukturizēšanu un veicināt lauku attīstību.
- Zivsaimniecības vadības finanšu instrumenta, kura mērķis ir nodrošināt strukturālos pasākumus zvejniecības un akvakultūras jomās, kā arī zivsaimniecības produktu pārstrādes rūpniecībā un tirdzniecībā.¹¹⁸

Ministru kabineta apstiprinātās prioritātes finansiālā atbalsta saņemšanai ir:

- 1. prioritāte – līdzsvarotas attīstības veicināšana;
- 2. prioritāte – uzņēmējdarbības un inovācijas veicināšana;
- 3. prioritāte – cilvēkresursu attīstība un nodarbinātības veicināšana;

¹¹⁷ <http://www.llkc.lv> Latvijas lauksaimniecības konsultāciju un izglītības atbalsta centra interneta mājas lapa.

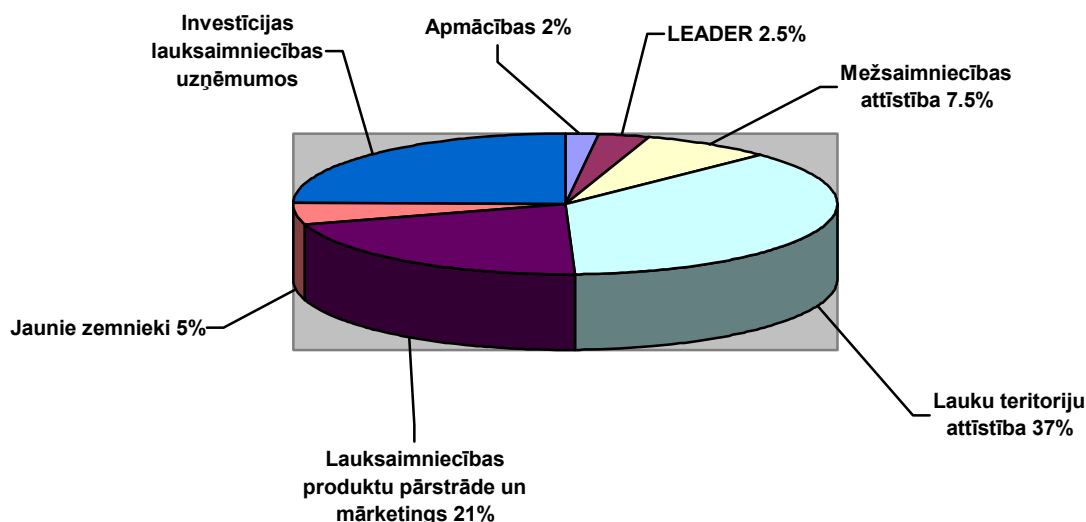
¹¹⁸ <http://www.lad.gov.lv> Lauku atbalsta dienesta interneta mājas lapa.

- 4. prioritāte – lauku attīstības un zivsaimniecības veicināšana.

Katra no prioritātēm ietver dažādus atbalsta pasākumus, kuru īstenošana tieši un netiešā veidā ietekmēs lauku teritorijas attīstību. Pasākumu īstenošanā ir paredzēta cieša savstarpēja institucionālā koordinācija, kas nodrošina finansiālā atbalsta papildinātības un koncentrācijas principa ievērošanu.¹¹⁹

Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda virzības daļas līdzfinansējums lauku attīstības pasākumiem tiek piešķirts Vienotā programmdokumenta 4. prioritātes „Lauku un zivsaimniecības attiecības veicināšana” ietvaros.

Prioritāte paredz septiņus Eiropas Lauku virzības garantiju fonda finansētos lauku attīstības pasākumus:

1. Investīcijas lauksaimniecības uzņēmumos – pasākuma mērķis ir uzlabot lauksaimnieciskās ražošanas efektivitāti un sekmēt komerciālu un konkurētspējīgu saimniecību attīstību, lai pieaugtu saimniecību ienākumu līmenis un lauksaimnieku ekonomiskā un sociālā labklājība;
2. Atbalsts jaunajiem zemniekiem – pasākuma mērķis ir veicināt gados jaunu cilvēku iesaistīšanos lauksaimniecības nozarē;
3. Lauksaimniecības produktu pārstrādes un mārketinga uzlabošana – pasākuma mērķis ir sekmēt lauksaimniecības produktu pārstrādes produkcijas konkurētspējas

¹¹⁹ <http://www.lkc.lv> Latvijas lauksaimniecības konsultāciju un izglītības atbalsta centra interneta mājas lapa.

palielināšanu iekšējā un ārējā tirgū un nodrošināt produkcijas noieta iespēju attīstību un paplašināšanu;

4. Lauku teritoriju pārveidošanās un attīstības veicināšana – mērķis ir mazināt dabisko un klimatisko apstākļu negatīvo ietekmi uz lauku saimniecībām, lai nodrošinātu ilgtspējīgu lauksaimniecībā izmantojamās zemes ražīgumu un auglību un lai nodrošinātu apstākļus konkurētspējīgu preču ražošanai, veicināt ilgtspējīgas nodarbinātības iespējas lauku teritorijās, uzlabojot patreizējās, radot jaunas un daudzveidīgas nodarbinātības iespējas, veicināt tradicionālās atklātās lauku ainavas saglabāšanu, paaugstināt lauksaimnieku un mežu īpašnieku spēju izmantot augstas kvalitātes konsultāciju pakalpojumus, kas paaugstina saimniecību konkurētspēju;
5. Mežsaimniecības attīstība – pasākuma mērķis ir sekmēt ilgtspējīgas mežsaimniecības attīstību, meža resursu kvalitātes uzlabošanu, mežsaimniecības konkurētspējas paaugstināšanu, vides aizsardzības uzlabošanu un meža bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu;
6. Vietējo rīcību attīstība (LEADER+ veida pasākums) – pasākuma mērķis ir atbalstīt lauku kopienu pārmaiņu procesā un veicināt to iespējami vispusīgu sadarbību;
7. Apmācības – pasākuma mērķis ir paaugstināt lauku iedzīvotāju zināšanu un prasmju līmeni, veikt pārkvalifikāciju, tādējādi sekmējot nodarbošanās mobilitāti, nodrošināt Eiropas Savienības mūžizglītības memoranda vadlīniju izpildi.^{120 121}

Investīcijas lauksaimniecības uzņēmumos – atbalstāmās aktivitātes:

- investīcijas jaunu iekārtu, aprīkojuma, informācijas tehnoloģiju un programmu nodrošinājuma iegādei un uzstādīšanai, kas paredzēti lauksaimniecības produktu ražošanai;
- lauksaimniecības produktu ražošanas ēku un būvju būvdarbi, rekonstrukcija un renovācija un nepieciešamo būvmateriālu iegāde;

¹²⁰ Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005., lpp.39.

¹²¹ Latvijas lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004. – 2006. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2003.

- lopkopībā investīcijas ganāmpulka ģenētiskās kvalitātes paaugstināšanai, iegādājoties augsti ražīgus dzīvniekus, kam ir ciltsgrāmata un kas aizstāj uzņēmumā esošos dzīvniekus;
- investīcijas ilggadīgajos stādījumos (piemēram, augļu koki).¹²²

Kā liecina Lauku atbalsta dienesta 2005. gada 25. februārī operatīvā informācija, kopumā uz Vienotā programmdokumenta lauku attīstības pasākumiem tika iesniegti 1824 projekti, kuru kopējā sabiedriskā finansējuma daļa bija 103 miljoni latu. No tiem apstiprināti ir 1406 projekti par sabiedrisko finansējumu 76 miljoniem latu. Noraidīti tika 275 projekti par 19,4 miljoniem latu.¹²³

2.2.2. Lauku attīstības programma 2004. – 2006. gadam

Lauku attīstības programmas īstenošanai Zemkopības ministrija izstrādāja un iesniedza Eiropas Komisijai Latvijas Lauku attīstības plānu atbalsta līdzfinansējuma saņemšanai programmēšanas periodam no 2004. – 2006. gadam. Plāna izstrāde, ieviešana un tā īstenošanai paredzētie mehānismi bija noteikti saskaņā ar Eiropas Komisijas likumdošanā definētajām prasībām.¹²⁴

Eiropas Komisijas regula 1257/99 paredz, ka ir nepieciešams norādīt, kā un kādā apjomā Eiropas Savienības līdzfinansētie lauku attīstības pasākumi sekmē kopējo Latvijas lauku attīstības stratēģisko mērķu sasniegšanu. Ievērojot Eiropas Komisijas regulas prasību, tiek noteikta attīstības stratēģija, prioritātes, mērķi un pasākumi Latvijas lauku attīstības plānam, kura īstenošanas mērķis ir, piesaistot Eiropas Savienības finansiālo palīdzību, daļēji atbalstīt Latvijas lauku attīstības stratēģisko mērķu sasniegšanu.¹²⁵

Latvijas Lauku attīstības plāna Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004.-2006. gadam mērķi ir:

¹²² <http://www.zm.gov.lv>, Zemkopības ministrijas interneta mājas lapa.

¹²³ Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005., lpp.39.

¹²⁴ Latvijas lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004. – 2006. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2003.

¹²⁵ turpat.

- nodrošināt atbalstāmām rīcībām mērķtiecīgu un Latvijas apstākļiem pamatotu nacionālā un Eiropas Savienības līdzfinansētā finansiālā atbalsta izmantošanu Latvijas lauku attīstības veicināšanai 2004. – 2006. gada laika periodā;
- paaugstināt lauku saimniecību ienākumu līmeni, attīstīt un paaugstināt ražošanas efektivitāti lauku saimniecībās, ievērojot vides prasības, un dažādot lauku ekonomiskās aktivitātes un ienākumus un saglabāt lauku apdzīvojumu.

Balstoties uz Latvijas lauku attīstības politikā noteiktajiem ilgtermiņa stratēģiskajiem mērķiem un lauku teritorijā pastāvošajām attīstības problēmām 2004. – 2006. gadu periodā tiek noteiktas sešas stratēģiski nozīmīgās finansiālā atbalsta plānošanas jomas, kas ir pamats gan nacionālo, gan Eiropas Savienības līdzfinansēto lauku attīstības pasākumu izvēlei, Lauku attīstības plāna prioritāšu un mērķu, sasniedzamo rezultātu un finansējuma apjoma noteikšanai. Tās ir:

- lauku apdzīvotības saglabāšana;
- lauku ekonomikas dažādošana;
- lauku saimniecību struktūru uzlabošana;
- dzīvnieku labturības, higiēnas un produkcijas kvalitātes uzlabošana;
- produktu kvalitātes uzlabošana un noieta paplašināšanas;
- bioloģiskās daudzveidības uzturēšana, lauku ainavas uzlabošana un vides aizsardzība.¹²⁶

Latvijas lauku attīstības plāna aprakstošajās daļās ir raksturota tā īstenošanas mērķa teritorija, definētas galvenās problēmas un raksturota nacionālā atbalsta politika lauku attīstības veicināšanā, parādīti rezultāti. Plāna stratēģiskajās daļās ir definēti valsts stratēģiskie mērķi lauku attīstībā, plāna attīstības prioritātes, atbalsta pasākumi un sasniedzamie rezultāti plāna īstenošanā. Plāna pasākumu daļās ir ietverti visu īstenojamo pasākumu apraksti, pasākumu administrēšanas un īstenošanas uzraudzības raksturs, plāna īstenošanā iesaistīto institūciju sadarbība un plāna pasākumu saskaņotība ar Eiropas Savienību un nacionālo politiku un citiem atbalsta pasākumiem.¹²⁷

Lauku attīstības plāna izstrādāšanā ir noteiktas divas prioritātes:

- 1) efektīvas, elastīgas un resursus ilgtspējīgi izmantojošas lauku ekonomikas attīstība – prioritātes mērķis ir atbalstīt projektus, kuri sekmēs efektīvas un

¹²⁶ <http://www.lkc.lv> Latvijas lauksaimniecības konsultāciju un izglītības atbalsta centra interneta mājas lapa.

¹²⁷ Latvijas lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004. – 2006. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2003.

elastīgas saimnieciskās darbības attīstību visā lauku teritorijā un nodrošinās lauku iedzīvotāju ekonomiskās labklājības pieaugumu;

- 2) bioloģiski daudzveidīgas lauku vides saglabāšana – šīs prioritātes ietvaros ir paredzēts atbalstīt lauksaimniekus ilgtspējīgas lauksaimnieciskās darbības nodrošināšanai, uzturot bioloģiski daudzveidīgas vides un sakoptas ainavas kvalitāti un stimulējot lauku apdzīvotības saglabāšanu.¹²⁸

Ļoti detalizēta Latvijas lauku vides analīze par tās demogrāfisko, sociālo un ekonomisko attīstību tika veikta, izstrādājot Latvijas Lauku attīstības plānu no 2004. līdz 2006. gadam. Tajā ir plašs attīstības vērtējums. Lauku attīstības programmas izstrādes procesā veikta analīze par stiprajām, vājajām, iespējām un draudiem atklāja esošās un attīstību ierobežojošās problēmas Latvijas lauku teritorijā:

- kritiski zems iedzīvotāju blīvums, kas turpina samazināties, apdraudot lauku apdzīvotību un izsaucot sociālās un ekonomiskās infrastruktūras sadārdzināšanos;
- zema ražība un efektivitāte, zemi ienākumi lauksaimniecībā, kas saistīti ar agroklimatisko apstākļu radītām papildus izmaksām, sadrumstaloto ražošanu, novecojušo tehniku un tehnoloģiju;
- pārāk zemi ienākumi, lai veiktu investīcijas un paaugstinātu labklājību lauku teritorijā;
- nepietiekama pieredze un zināšanas lauksaimnieciskajā un nelauksaimnieciskajā uzņēmējdarbībā un biznesa vadībā;
- lielākās daļas lauku saimniecību vides aizsardzības, dzīvnieku labturības un higiēnas normu neievērošanas, kas ierobežo lauksaimnieku konkurētspēju vai izsauc lauksaimnieciskās ražošanas pārtraukumu;
- augsts bezdarba līmenis un ierobežotas nodarbinātības iespējas ārpus lauksaimnieciskās darbības, kā rezultātā lauku iedzīvotāju ienākumi un lauku ainavas uzturēšana ir ļoti saistīta ar lauksaimniecisko ražošanu;

¹²⁸ <http://www.llkc.lv> Latvijas lauksaimniecības konsultāciju un izglītības atbalsta centra interneta mājas lapa.

- Eiropas Savienības un vietējās nozīmes biotopu, lauku ainavas un lauksaimniecībā izmantojamās zemes degradācija, populāciju samazināšanās lauksaimniecībā izmantojamās zemes neizmantošanas dēļ.¹²⁹

2004. gada pavasarī tika uzsākta Eiropas Savienības līdzfinansēto atbalsta pasākumu ieviešana, bet pēc Latvijas Lauku attīstības plāna (2004.-2006. g.) apstiprināšanas Eiropas Komisijā, iedzīvotāji varēja pieteikties, lai saņemtu atbalstu par zemes apsaimniekošanu un saimnieciskās darbības attīstīšanu laukos turpmākajos piecos gados. Eiropas Savienības līdzfinansētais atbalsts ietver tiešos maksājumus – vienoto platību maksājumu un papildus valsts tiešos maksājumus par laukaugu un lopbarības platībām; tirgus pasākumus – eksporta kompensācijas, licenzēšanas, intervences un kopējā tirgus organizācijas; lauku attīstības kompensācijas un saimnieciskās darbības attīstības pasākumus, kā arī valsts subsīdijas lauksaimniecības attīstībai, kuru īstenošanas mērķis ir pārklāt jomas, kurās Eiropas Savienības līdzfinansējums nav iespējams, bet tās ir nacionāli nozīmīgas.¹³⁰

Lai pierādītu Eiropas Savienības atbalsta izmantošanas lietderību un mehānismu, kā arī atbalsta pasākumu un nacionālo interešu saskaņotību lauku politikā, tika izstrādāta stratēģija no 2004. līdz 2006. gadam ar izvēlēto atbalsta pasākumu saistību un ietekmi uz identificētajām un pirmām kārtām risināmajām lauku attīstības problēmām. Ar detalizētu izklāstu var iepazīties Lauku attīstības plānā 2004-2006. g.¹³¹

Lauku attīstības programmas stratēģijā izvirzījās divas prioritātes:

2. prioritāte – efektīvas, elastīgas un resursus ilgtspējīgi izmantojošas lauku ekonomikas attīstība, kuras mērķis ir atbalstīt projektus, kuri, ilgstoši izmantojot visus lauku teritorijā pieejamos resursus, sekmēs efektīvas un elastīgas saimnieciskās darbības attīstību visā lauku teritorijā un nodrošinās lauku iedzīvotāju ekonomiskās labklājības pieaugumu;
3. prioritāte – bioloģiski daudzveidīgas lauku vides saglabāšana, kuras mērķis ir atbalstīt pasākumus ilgtspējīgas lauksaimnieciskās darbības nodrošināšanai,

¹²⁹ Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005., lpp.5-6.

¹³⁰ turpat, lpp.39.

¹³¹ turpat.

tādējādi uzturot bioloģiski daudzveidīgas vides un sakoptas ainavas kvalitāti, veicot lauku apdzīvotības saglabāšanos.¹³²

Finansiālā atbalsta plānošanas jomas aptver pasākumus, kuri saistīti ar:

- lauku saimniecību struktūru uzlabošanu;
- produktu kvalitātes uzlabošanu un noieta paplašināšanu;
- lauku ekonomikas dažādošanu;
- dzīvnieku labturības, higiēnas un produkcijas kvalitātes uzlabošanu un vides aizsardzību;
- lauku apdzīvotības saglabāšanu;
- bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu un lauku ainavas uzlabošanu.¹³³

Šiem pasākumiem no 2004. līdz 2006. gadam jānodrošina sekojošu mērķu piepildījums:

- uzturēt ilgtspējīgu lauksaimniecisko darbību mazāk labvēlīgās teritorijās, tādējādi saglabājot apdzīvotību un lauku vides kvalitātes (t.sk. ainavas, biotopu un populāciju dažādību);
- paaugstināt lauku saimniecību konkurētspēju un sekmēt to ienākumu palielināšanos;
- palielināt nodarbinātības iespējas ārpus lauksaimnieciskās ražošanas;
- uzlabot lauksaimniecības produktu ražošanas procesa kvalitāti un atbilstību standartiem;
- veicināt videi draudzīgu saimniecisko darbību, nodrošinot Latvijai raksturīgo ainavu un vidē dzīvojošo savvaļas populāciju saglabāšanu;
- uzlabot lauksaimniecības produktu pirmapstrādes kvalitāti un produktu mārketingu.¹³⁴

Latvijai 2004. – 2006.gada Lauku attīstības programmā pasākumu īstenošanai pieejami 410 miljoni eiro (288 miljoni latu). Plāns tiek finansēts no Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantijas fonda Garantiju daļas. Papildus no Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantijas fonda Virzības daļas jeb tā sauktā lauksaimniecības struktūrfonda dažādiem pasākumiem 2004. – 2006.gadā ir pieejami

¹³² Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005., lpp.39.

¹³³ turpat, lpp.39-40.

¹³⁴ turpat.

96,96 miljoni latu. 2007.- 2013.gadā Latvijas Lauku attīstības programmā paredzēts iekļaut pasākumus, kas tiek finansēti no Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda Virzības daļas. Pašlaik starp lauksaimnieku, pašvaldību un vides interešu pārstāvošajām nevalstiskajām organizācijām notiek diskusijas par fonda finansējuma sadali. Atbilstoši Latvijas lauku attīstības stratēģijai 2007. – 2013.gadam, kurā būs definēti ieviešamie pasākumi un nosacījumi.¹³⁵

2.3. Uz lauku attīstību attiecināmie normatīvie akti jaunajā programmēšanas periodā no 2007. – 2013. gadam

Kopš 2004. gada 1. maija Latvijai tieši saistoši ir Eiropas Komisijas 2003. gada 29. septembrī apstiprinātās galvenās reformu paketes nosacījumi. Galvenā ir Padomes regula Nr. 1782/2003, kas izveido kopīgus tiešā atbalsta shēmu noteikumus, saskaņā ar Kopējo lauksaimniecības politiku un izveido dažas atbalsta shēmas lauksaimniekiem. 2004.gadā tika pieņemti arī vairāki tiesību akti, kas detalizētāk skaidro Padomes regulas 1782/2003 nosacījumu piemērošanu:

1. Komisijas regula (EK) Nr. 795/2004, ar ko nosaka sīki izstrādātus noteikumus par to, kā īstenot vienreizējo maksājumu shēmu, kura paredzēta Padomes regulā (EK) Nr. 1782/2003;

2. Komisijas regula (EK) Nr. 796/2004, ar ko paredz sīki izstrādātus noteikumus, lai ieviestu savstarpēju atbilstību, modulāciju un integrēto administrēšanas un kontroles sistēmu, kura paredzēta Padomes regulā (EK) Nr. 1782/2003;

3. Komisijas regula (EK) Nr. 1973/2004, ar kuru nosaka sīki izstrādātus noteikumus, Padomes regulas (EK) Nr. 1782/2003 piemērošanai attiecībā uz atbalsta shēmām un atmatā atstātās zemes izmantošanu izejvielu ražošanai;

4. Padomes regula (EK) Nr. 583/2004, ar kuru groza Regulas (EK) Nr. 1782/2003, ar ko izveido kopīgus tiešā atbalsta shēmu noteikumus saskaņā ar Kopējo lauksaimniecības politiku un izveido dažas atbalsta shēmas lauksaimniekiem, (EK) Nr. 1786/2003 par žāvētās rupjās lopbarības tirgus kopīgo organizāciju un (EK) Nr. 1257/1999 par lauku attīstības atbalstu no Eiropas Lauksaimniecības virzības un

¹³⁵ Hauka E., Zemnieki nobažījies par Eiropas naudu, „Latvijas Vēstnesis”, 2006. gada 24.janvāris.

garantiju fonda sakarā ar Čehijas, Igaunijas, Kipras, Latvijas, Lietuvas, Ungārijas, Maltas, Polijas, Slovēnijas un Slovākijas pievienošanas Eiropas Savienībai;

5. Padomes lēmums 2004/281/EC, ar ko, ņemot vērā Kopējās lauksaimniecības politikas reformu, pielāgo Aktu par Čehijas Republikas, Igaunijas Republikas, Kipras Republikas, Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Ungārijas Republikas, Maltas Republikas, Polijas Republikas, Slovēnijas Republikas un Slovākijas Republikas pievienošanās nosacījumiem un pielāgojumiem Līgumos, kas ir Eiropas Savienības pamatā.¹³⁶

Tagad, kad Eiropas tiesiskais regulējums ir izveidots, dalībvalstis var izstrādāt savus valsts stratēģiskos plānus un lauku attīstības programmas, ko iesniegt Eiropas Komisijai.¹³⁷

Kopš Latvija ir kļuvusi par pilntiesīgu Eiropas Savienības dalībvalsti 2004.gada 1. maijā, Zemkopības ministrija aktīvi piedalās Eiropas Savienības lēmumu pieņemšanā – dažādās Eiropas Savienības Ministru padomes un Eiropas Komisijas komiteju un darba grupu sanāksmēs. Tā kā apmēra 45% no visiem Eiropas Savienības likumdošanas aktiem attiecas uz lauksaimniecību, tad Zemkopības ministrijai bija ļoti aktīvi jāstrādā, lai valsts nacionālās intereses tiktu pārstāvētas pēc iespējas kvalitatīvāk.¹³⁸

Izstrādājot nacionālās pozīcijas un apspriežot citus Latvijai svarīgus jautājumus, kas tiek izskatīti Eiropas Savienības lēmumu pieņemšanas institūcijās, Zemkopības ministrija konsultējoties ne tikai ar līdzatbildīgajām ministrijām, bet arī ar sociālajiem partneriem.¹³⁹

Šobrīd atrodamies procesā, kad visas jaunās dalībvalstis nopietni gatavojas reformētās Kopējās lauksaimniecības politikas ieviešanā. Līdz ar to rodas jautājums, kā katra valsts noteiks savu lauksaimniecības stratēģiju un tās mijiedarbību ar Eiropas Savienības Kopējās lauksaimniecības politiku.

¹³⁶ <http://www.zm.gov.lv> Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas interneta mājas lapa.

¹³⁷ <http://ec.europa.eu>, Eiropas Komisijas interneta mājas lapas sadaļa par lauksaimniecību un lauku attīstību.

¹³⁸ Latvijas lauksaimniecība un lauki, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006, l.p.30.

¹³⁹ turpat.

2.3.1. Eiropas Savienības Padomes Regula Nr. 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai

Kā zināms regula ir tas Eiropas Savienības tiesību akts, kurš, atšķirībā no direktīvas, ir tieši piemērojams visās dalībvalstīs, kuras ratificējušas šo regulu, neatstājot dalībvalstīm iespēju izvēlēties tās mērķu sasniegšanas formas un metodes.

Padomes Regula Nr. 1698/2005 tika pieņemta 2005.gada 20.septembrī, pamatojoties uz Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, kā arī ņemot vērā Eiropas Komisijas priekšlikumu un Eiropas Parlamenta atzinumu. Ar šo regulu tiek noteikti vispārīgi noteikumi Kopienas atbalstam lauku attīstībai, ko finansē ELFLA – Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai.

Tā kā dalībvalstis nevar pietiekami labi īstenot šajā regulā izvirzīto lauku attīstības mērķi, ņemot vērā saiknes starp šo regulu un citiem Kopējās lauksaimniecības politikas instrumentiem, atšķirību pakāpi starp dažādiem lauku apvidiem un dalībvalstu finansiālo resursu ierobežojumiem paplašinātā Savienībā, šo mērķi var labāk sasniegt Kopienas līmenī, ar Kopienas daudzgadu finansējuma garantiju un koncentrējot to uz prioritātēm, Kopiena var pieņemt pasākumus saskaņā ar subsidiaritātes principu.¹⁴⁰

Padomes Regulas Nr. 1698/2005 pamatuzdevumā ir noteikts, ka Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai palīdz veicināt noturīgu lauku attīstību visā Kopienā, papildinot Kopējās lauksaimniecības politikas tirgus un ienākumu atbalsta politiku, kohēzijas politiku un Kopējo zivsaimniecības politiku. Regulā minētais pamatuzdevums ir īstenojams ievērojot trīs ļoti svarīgus atbalsta piešķiršanas principus:

- 1) papildināmība – šis princips paredz to, ka Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai papildina valsts, reģionālos un vietējos pasākumus, kas veicina Kopienas prioritātes. Autoraprāt, ar šo principu tiek uzsvērts, ka primārais ir katras valsts atbalsts tās lauksaimniecības attīstībai un Eiropas Savienība tikai papildina šo atbalstu. Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai atbalstam ir jāatbilst ekonomiskās un sociālās kohēzijas mērķiem, un jo īpaši Kopienas atbalsta instrumenta zivsaimniecībai mērķiem;

¹⁴⁰ Eiropas Savienības Padomes Regula Nr. 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai.

- 2) saskaņotība – šis princips nosaka, ka saskaņā ar savām attiecīgajām kompetencēm Komisija un dalībvalstis nodrošina koordināciju starp dažādu fondu atbalstu un Eiropas Investīciju bankas un citu Kopienas finanšu instrumentu intervencēm. Pastāv saskaņotība arī ar pasākumiem, ko finansē Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonds. Autoraprāt, šāds princips veido sakārtotu lauksaimniecības attīstības atbalsta vienotu sistēmu;
- 3) atbilstība – šis princips nosaka, ka saskaņā ar šo Regulu atbalstu nesniedz shēmām, kas ir tiesīgas saņemt atbalstu no Kopējā tirgus organizācijām. Dalībvalstis nodrošina, ka Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai finansētās operācijas atbilst Līgumam un saskaņā ar to pieņemtajiem tiesību aktiem.¹⁴¹

Bez šiem trim principiem Regulas uzdevumu un mērķa īstenošanā ir svarīgi ievērot arī tādus vispārīgos principus, kā partnerība, subsidiaritāte un vīriešu un sieviešu līdztiesība un nediskriminācija. Partnerības princips paredz Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai atbalsta īstenošanu ciešā sadarbībā starp Komisiju un dalībvalsti un ar iestādēm un struktūrām, ko dalībvalsts nozīmējusi saskaņā ar spēkā esošajiem valsts noteikumiem un praksi. Subsidiaritātes principa ietvaros dalībvalstis ir atbildīgas par lauku attīstības programmu īstenošanu attiecīgajā teritoriālajā līmenī, saskaņā ar pašu institucionālo vienošanos, ievērojot šo Regulu. Savukārt, vīriešu un sieviešu līdztiesības un nediskriminācijas princips jau pats pat sevi pasaka, ka dalībvalstīm un Komisijai jāveicina vīriešu un sieviešu līdztiesība un jānodrošina, ka nepastāv dzimuma, rases, vecuma, dzimumentācija vai jebkāda cita veida diskriminācija dažādās programmas īstenošanas stadijās.¹⁴²

Regulas mērķis ir sniegt atbalstu lauku attīstībai sasniedzot apakšmērķus, izmantojot četras asis. Regulā „ass” tiek definēta kā saskaņotu pasākumu grupa ar konkrētiem mērķiem, kas izriet tieši no to īstenošanas un veicina vienu vai vairāku Regulas mērķu sasniegšanu.

Gan Lauku attīstības programmā 2007. – 2013. gadam, gan Padomes Regulā Nr. 1698/2005 tiek detalizēti apskatīta lauku attīstība caur trim asīm, nosakot katras ass

¹⁴¹ Eiropas Savienības Padomes Regula Nr. 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai.

¹⁴² turpat.

ietvaros realizējamus pasākumus un atbalsta veidus. Atbalstu lauku attīstībai paredzēts īstenot caur šādām asīm:

1. Lauksaimniecības un mežsaimniecības sektora konkurētspējas celšana;
2. Vides un lauku ainavas uzlabošana;
3. Lauku dzīves kvalitātes un ekonomikas dažādošanas veicināšana.
4. *Leader*

Savukārt katra ass ietver sevī noteiktus pasākumus, kuru realizēšana nodrošina Lauku attīstības programmas 2007. -2013. gadam īstenošanu¹⁴³:

- arodapmācības un informācijas pasākumi;
- atbalsts jauniekiem lauksaimniekiem;
- apsaimniekošanas, atbalsta un konsultāciju pakalpojumu izmantošana;
- apsaimniekošanas, atbalsts un konsultāciju pakalpojumu izveidošana;
- lauku saimniecību modernizācija;
- mežu ekonomiskās vērtības uzlabošana;
- lauksaimniecības un mežsaimniecības produktu pievienotās vērtības palielināšana;
- infrastruktūra, kas attiecas uz lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību un pielāgošanu;
- atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturēšanai;
- ražotāju grupas;
- mazāk labvēlīgie apvidi;
- Natura 2000 maksājumi;
- Agrovīde;
- Lauksaimniecībā neizmantojamās zemes pirmreizējā apmežošana;
- Natura 2000 maksājumi meža īpašniekiem;
- Mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana un preventīvu pasākumu ieviešana;
- Lauku mantojuma saglabāšana.¹⁴⁴

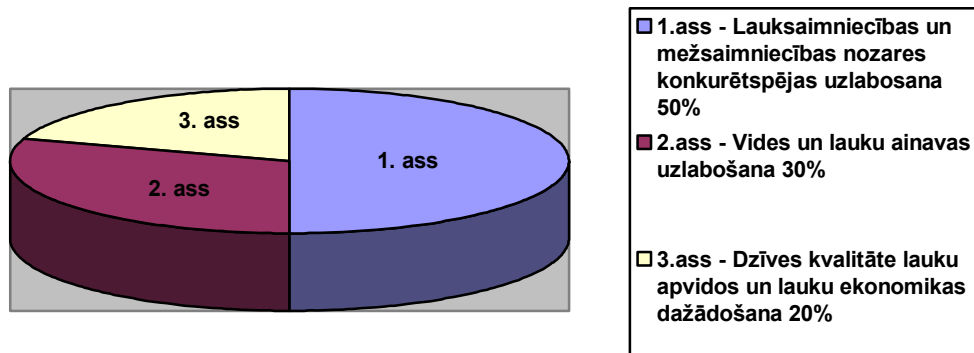
Laika posmā no 2007. – 2013.gadam no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai ir paredzēti 1,04 miljardi eiro, no kuriem 50% tiek novirzīti 1. ass –

¹⁴³ Politikas plānošanas dokumenta projekts „Lauku attīstības programma 2007. – 2013.gads”.

¹⁴⁴ Pilvere I., Jasjko D., Kettunen L., Kozlinskis V., Latvijas lauku attīstības programmas projekta 2007. – 2013. gadam iepriekšējais (ex-ante) novērtējums, Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola, Rīga, 2006.

lauksaimniecības un mežsaimniecības nozares konkurētspējas uzlabošana pasākumu īstenošanai, 30% 2. ass – vides un lauku ainavas uzlabošana pasākumu īstenošanai un 20% 3. ass – dzīves kvalitāte lauku apvidos un lauku ekonomikas dažādošana pasākuma īstenošanai.¹⁴⁵

Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai atbalsta sadalījums pa asīm.

Lai labāk izprastu atbalsta lauku attīstībai mērķus un īstenojamus pasākumus un to efektivitāti, ir svarīgi apzināt šos pasākumus.

1. ass – lauksaimniecības un mežsaimniecības sektora konkurētspējas celšana – pasākumi:

1. pasākumi, kuru mērķis ir sekmēt zināšanas un uzlabot cilvēkpotenciālu – šos pasākumus paredzēts īstenot veicot arodapmācību, informācijas, jaunas prakses, zinātnes atziņu izplatīšanu personām, kas iesaistītas lauksaimniecības, pārtikas un mežsaimniecības nozarē, piedāvājot atbalstu jaunajiem lauksaimniekiem, paredzot lauksaimnieku un laukstrādnieku priekšlaicīgu pensionēšanos, izveidojot lauku saimniecību apsaimniekošanas, lauku saimniecību atbalsta un lauku saimniecību konsultāciju pakalpojumu tīklu;

2. pasākumi, kuru mērķis ir restrukturizēt un attīstīt fizisko kapitālu un veicināt inovāciju – šādus pasākumus īsteno modernizējot lauku saimniecības, uzlabojot meža ekonomisko vērtību, uzlabojot un attīstot infrastruktūru, atjaunojot lauksaimniecības ražošanas potenciālu, ieviešot piemērotus preventīvus

¹⁴⁵ Eiropas Savienības Padomes Regula Nr.1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai.

pasākumus, radot pievienoto vērtību lauksaimniecības un mežsaimniecības produktiem, sadarbojoties jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādē;

3. pasākumi, kuru mērķis ir lauksaimniecības ražošanas un produktu kvalitātes paaugstināšana – caur šiem pasākumiem atbalsts lauku attīstībai tiks sniegts, palīdzot lauksaimniekiem darboties atbilstoši Eiropas Kopienas noteiktajiem stingrajiem standartiem, atbalstot ražotāju grupu informācijas un reklāmas aktivitātes, kā arī atbalstot tos lauksaimniekus, kuri piedalās pārtikas kvalitātes shēmās;

4. pārejas posma pasākumi šādām valstīm – Čehijai, Igaunijai, Kiprai, Latvijai, Lietuvai, Ungārijai, Maltai, Polijai, Slovēnijai un Slovākijai. Šie pasākumi, tā sauktajām Eiropas Savienības jaunajām dalībvalstīm, paredz atbalsta sniegšanu daļēji naturālajām lauku saimniecībām restrukturizācijas procesā un atbalstu ražotāju grupu izveidei.

2. ass. – vides un lauku ainavas uzlabošana – pasākumi:

1. pasākumi, kuru mērķis ir ilgtspējīga lauksaimniecības zemes lietošana – šo pasākumu ietvaros tiek paredzēti maksājumi lauksaimniekiem par nelabvēlīgiem dabas apstākļiem kalnu teritorijās, citās teritorijās, agrovīdes maksājumi, dzīvnieku labturības maksājumi, atbalsts neienesīgajām investīcijām un maksājumi, kas saistīti ar direktīvu 2000/60/EK;

2. pasākumi, kuru mērķis ir ilgtspējīga mežsaimniecības zemes lietošana – šī pasākuma ietvaros tiek paredzēta lauksaimniecības zemes pirmreizējā apmežošana, agromežsaimniecības sistēmu pirmreizējā izveidošana uz lauksaimniecības zemes, meža vides maksājumi, lauksaimniecībā neizmantojamās zemes pirmreizējā apmežošana, mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana, atbalsts neienesīgajām investīcijām, Natura 2000 maksājumi.

3. ass. – dzīves kvalitāte lauku apvidos un lauku ekonomikas dažādošana – pasākumi:

1. pasākumi lauku ekonomikas dažādošanai – šādi pasākumu ietvaros notiks nelauksaimniecisku aktivitāšu dažādošana, tūrisma aktivitāšu veicināšana, atbalsts mikrouzņēmumu radīšanai un to attīstībai;

2. pasākumi dzīves kvalitātes uzlabošanai lauku apvidos – to ietvaros paredzēta ciematu atjaunošana un attīstība, lauku mantojuma saglabāšana un atjaunošana, kā arī pamatpakalpojumu ekonomikai un lauku iedzīvotājiem nodrošināšana;

3. apmācība un informācijas pasākumi tiem tautsaimniecības dalībniekiem, kas darbojas iepriekš nosauktajās 3. ass jomās – šī pasākuma ietvaros tiks nodrošināta prasmju ieguve un aktivizēšana, gatavojot un īstenojot vietējās attīstības stratēģiju.

Padomes Regulā Nr. 1698/2005 atsevišķi tiek izdalīta arī 4. ass, taču ņemot vērā tās atšķirīgo mērķi un pasākumus, tā netiek atsevišķi izdalīta nevienā citā lauku attīstības dokumentā. 4. ass *Leader* ir paredzēta, lai īstenotu vietējās attīstības stratēģijas un sasniegtu pārējo triju asu mērķus, kā arī, lai īstenotu sadarbības projektus.¹⁴⁶

2.3.2. Lauksaimniecības un lauku attīstības likums

2004. gadā pieņemtā Lauksaimniecības un lauku attīstības likuma mērķis ir radīt tiesisku pamatu lauksaimniecības attīstībai un noteikt ilglaicīgu lauksaimniecības un lauku attīstības politiku, saskaņā ar Eiropas Savienības Kopējo lauksaimniecības politiku un Kopējo zivsaimniecības politiku.¹⁴⁷

Autoraprāt, Lauksaimniecības un lauku attīstības likums ir ļoti vispārīgs un nosaka tikai galvenos principus un vadlīnijas lauku attīstības politikas īstenošanai Latvijā. Taču tas iespējams skaidrojams ar Eiropas Savienības tiesību aktu pārākumu – tas ir, Regulai Nr. 1698/2005 ir augstāks juridiskais spēks nekā Lauksaimniecības un lauku attīstības likumam. Ņemot vērā, ka regula salīdzinoši detalizēti nosaka atbalsta sniegšanas kārtību lauku attīstībai, tad Lauksaimniecības un lauku attīstības likums uzskatāms par „papildinājumu” regulā noteiktajam un konkretizē lauku attīstības politikas īstenošanu un veicināšanu Latvijā.

Lauksaimniecības un lauku attīstības likumā ir noteikti divi šādi lauku attīstības politikas īstenošanas pamatprincipi:

- reģionu un nozaru īpatnību ievērošana;
- valsts un ārvalstu, kā arī fizisko un juridisko personu ieguldījumi, kas veicina lauksaimnieciskās ražošanas racionālu attīstību, ražošanas faktoru optimālu izmantošanu un lauku vides saglabāšanu, nodrošina lauksaimniecības produktu

¹⁴⁶ Eiropas Savienības Padomes Regula Nr. 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai.

¹⁴⁷ Lauksaimniecības un lauku attīstības likums, Latvijas Vēstnesis, 64 (3012), 2004. gada 23. aprīlis.

ražotājiem ienākumu un tirgus cenu atbalstu un sekmē lauku atbalsta un strukturālo pasākumu attīstību.¹⁴⁸

Iepriekš minētie pamatprincipi tiek īstenoti, izmantojot valsts un Eiropas Savienības atbalstu, kredītu un nodokļu politiku, kā arī tirgus intervenci.

Likumā atsevišķi tiek izdalīts pants par valsts un Eiropas Savienības atbalstu lauku attīstībai, nosakot atbalsta sniegšanas kārtību un daļēji tā apmēru. Lauksaimniecības un lauku attīstības likuma 5. pantā ir noteikts, ka valsts un Eiropas Savienības atbalsts tiek piešķirts, lai sekmētu lauksaimniecības un lauku attīstību, kā arī paaugstinātu dzīves līmeni lauku teritorijas iedzīvotājiem. Valsts atbalstu, Eiropas Savienības lauksaimniecības virzības un garantiju fonda un zivsaimniecības vadības finansēšanas instrumenta līdzfinansējuma, Eiropas Savienības normatīvajos aktos un Pievienošanas līgumā Eiropas Savienībai paredzētos maksājumus lauksaimniecībai un lauku attīstībai nodrošina valsts, radot Latvijas un pārējo Eiropas Savienības dalībvalstu lauksaimniecības produktu ražotājiem līdzvērtīgas konkurences priekšnoteikumus.¹⁴⁹

Likums nenosaka konkrētu kārtību kādā piešķirams valsts un Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai, kā arī šī atbalsta administrēšanu un uzraudzīšanu, jo tas ir noteikts ar Ministru kabineta noteikumiem.¹⁵⁰

Valsts un Eiropas Savienības lauksaimniecības atbalsta saņēmēji un saņemtā atbalsta apjoms uzskatāms par vispārpieejamu informāciju, kas ir publiskojama.¹⁵¹

2.3.3. Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. – 2013.

Ņemot vērā iepriekš minēto par regulas tiešo piemērojamību dalībvalstīs, Eiropas Savienība ir izstrādājusi mehānismu kā uzraudzīt Regulas Nr. 1698/2005 ieviešanas gaitu un rezultātu dalībvalstīs. Šis mehānisms ir valstu stratēģiskie plāni, kurus jāiesniedz katrai dalībvalstij, norādot Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai un attiecīgās

¹⁴⁸ Lauksaimniecības un lauku attīstības likums, Latvijas Vēstnesis, 64 (3012), 2004. gada 23. aprīlis.

¹⁴⁹ turpat.

¹⁵⁰ Ministru kabineta 2006. gada 21. marta noteikumi Nr. 221 “Kārtība, kādā tiek piešķirts valsts un Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai”, Latvijas Vēstnesis, 54 (3422), 2006. gada 4. aprīlis.

¹⁵¹ Lauksaimniecības un lauku attīstības likums, Latvijas Vēstnesis, 64 (3012), 2004. gada 23. aprīlis.

dalībvalsts darbības prioritātes un ņemot vērā Kopienas lauku attīstības stratēģiskās pamatnostādnes, to konkrēto mērķus, Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai ieguldījumu un pārējos finansiālos resursus. Regula nosaka, ka katra dalībvalsts sagatavo valsts stratēģijas plānu pēc tam, kad ir pieņemtas Kopienas stratēģiskās pamatnostādnes. Katra dalībvalsts savu valsts stratēģisko plānu sastāda ciešā sadarbībā ar Komisiju un tas attiecas uz laika posmu no 2007. gada 1. janvāra līdz 2013. gada 31. decembrim. Uz šo stratēģisko plānu pamata katra valsts izstrādā lauku attīstības programmu.¹⁵²

Valsts stratēģijas plāns nodrošina Kopienas atbalsta lauku attīstībai atbilstību Kopienas stratēģiskajām pamatnostādnēm un Kopienas, valsts un reģionālo prioritāšu saskaņotību. Valsts stratēģijas plāns ir atsauces dokuments, sagatavojot Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai programmēšanu, kuru īsteno ar lauku attīstības programmām. Katras valsts stratēģiskajā plānā ir jāietver:

- ekonomiskās, sociālās un vides stāvokļa un attīstības potenciāla novērtējumu;
- Kopienas un attiecīgās dalībvalsts kopīgajai rīcībai izraudzītu stratēģiju, parādot izdarītās izvēles saskaņotību ar Kopienas stratēģiskajām pamatnostādnēm;
- Tematiskās un teritoriālās lauku attīstības prioritātes saskaņā ar katru asi, tostarp galvenos kvantitatīvos mērķus un attiecīgus uzraudzības un novērtēšanas rādītājus;
- To lauku attīstības programmu sarakstu, kas īsteno valsts stratēģijas plānu, un indikatīvu Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstības piešķirumu katrai programmai;
- Līdzekļus koordinācijas nodrošināšanai ar citiem Kopējās lauksaimniecības politikas instrumentiem;
- Vajadzības gadījumā budžetu Konverģences mērķa sasniegšanai;
- Pasākumu aprakstu un norādi par summas apjomu valsts lauku tīkla izveidošanai.¹⁵³

Līdz ar to autors norāda, ka regulā noteiktais ļauj mums izvērtēt Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģiskā plāna un Lauku attīstības programmas atbilstību Kopienas prioritātēm un mērķiem, un izstrādātajām pamatnostādnēm.

¹⁵² Eiropas Savienības Padomes Regula Nr. 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai.

¹⁵³ turpat.

Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plāna projekta izstrāde tika uzsākta 2005. gadā, kad ar vairāku reģionālas un nacionālas nozīmes aptauju un konferenču palīdzību tika noskaidrotas prioritārās vajadzības un rīcības virzieni. Atbilstošās ministrijas, lauksaimniecības un mežsaimniecības nevalstiskās organizācijas, pašvaldības, reģionu pārstāvji, vides un citi partneri aktīvi iesaistījās prioritāšu apspriešanā un izvirzīšanā.¹⁵⁴

Ņemot vērā iepriekš minēto 2006. gadā Zemkopības ministrija izstrādāja vidēja termiņa politikas plānošanas dokumentu „Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. – 2013. gadam”. Plāna projekts ir izveidots, ievērojot Kopienas Lauku attīstības stratēģiskās vadlīnijas 2007. – 2013. gadam un Latvijas Nacionālā attīstības plāna 2007. – 2013. gadam projektu. Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plāna 2007. – 2013. gadam mērķis un darbības virzieni atbilst Lisabonas stratēģijas mērķiem un Latvijas Nacionālajai Lisabonas stratēģijas programmai 2005. – 2008. gadam. Eiropas Savienības lauku teritorijas attīstības politika seko vispārējai orientācijai uz ilgtspējīgu attīstību un saskan arī ar Gēteborgas 2001. gada jūnija Eiropas Padomes secinājumiem. Gēteborgas secinājumos ir likts uzsvars uz vides aizsardzību un ilgtspējīgāka attīstības modeļa sasniegšanu, un Programmas 2000 kontekstā Eiropas lauksaimniecības politika ir kļuvusi vairāk vērsta uz vispārējas sabiedrības augošo prasību apmierināšanu attiecībā uz pārtikas drošumu, pārtikas kvalitāti, produktu dažādošanu, dzīvnieku labklājību, vides kvalitāti un dabas un lauku teritorijas aizsardzību. Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns visvairāk ir saistīts ar Lisabonas programmas mērķiem attiecībā uz ekonomiskās attīstības veicināšanu un zināšanu un tehnoloģiju pārvešanu uz ražošanu.¹⁵⁵

Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plānā, pamatojoties uz lauku ekonomiskās, sociālās, vides un nozaru analīzi, kā galvenā prioritāte tiek izvirzīts cilvēks, kura labklājības pieaugums ir vispārējais attīstības mērķis un kura potenciāls ir lauku attīstības mērķu sasniegšanas pamats. Tāpēc, veidojot vienotu izpratni par turpmāko Latvijas lauku attīstību, stratēģijas plāna virsmērķis ir „pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos”, kurš īstenojams caur četriem darbības virzieniem:

- lauku cilvēka spēju attīstība;
- no darba gūto ienākumu vairošana laukos;

¹⁵⁴ Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

¹⁵⁵ turpat.

- lauku dabas resursu ilgtspējīga apsaimniekošana;
- lauku dzīves telpas attīstība.¹⁵⁶

Ņemot vērā sociālekonomisko situāciju laukos un Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plāna virsmērķi, ir identificētas galvenās vajadzības, kas būtu jārisina:

- 1) lauksaimniecības sektora konkurētspējas paaugstināšana;
- 2) lauku iedzīvotāju ienākumu paaugstināšana;
- 3) augsti kvalificētu darbinieku pieejamība lauku komersantiem;
- 4) lauku infrastruktūras attīstība komercaktivitāšu un sociālās vides uzlabošanai;
- 5) meža ceļu un meliorācijas sistēmu attīstība;
- 6) mežsaimniecības ilgtspējības, konkurētspējas un efektivitātes veicināšana;
- 7) meža īpašnieku zināšanu un prasmju uzlabošana un mežsaimniecības konsultāciju sistēmas izveide;
- 8) attiecību stiprināšana starp zinātniskās pētniecības un mežsaimniecības sektoriem, lai vecinātu zinātņietilpīgu ražošanu;
- 9) lauksaimniecībā izmantojamās zemes neizmantoto platību iesaistīšana lauksaimniecības un meža nozares produkcijas ražošanā, lauku ainavas uzlabošanā un dabas vērtību saglabāšanā;
- 10) risku vadīšanas sistēmas pilnveidošana lauksaimniecībā un mežsaimniecībā, radot skaidru pamatu risku zaudējumu samazināšanas un kompensāciju sistēmas izveidei;
- 11) ugunsgrēku dzēšanas tehnikas, ugunsgrēku brīdināšanas sistēmas infrastruktūras uzlabošana un profilakses pasākumi mežsaimniecībā;
- 12) lauku kultūras mantojuma saglabāšana un attīstība, it īpaši tāda, kas saistīts ar lauksaimniecību un meža nozari lauku iedzīvotāju dzīves vides uzlabošanai un nelauksaimnieciskās komercdarbības izaugsmes veicināšanai;
- 13) atjaunojamās enerģijas resursu, it īpaši biomasas ražošanas veicināšana;
- 14) bioloģiskās daudzveidības saglabāšana un atjaunošana lauksaimniecības un meža zemēs. Dabas resursu ilgtspējīgas izmantošanas veicināšana, ūdens un vēja erozijas, amonjaka emisiju un klimatu izmaiņu ierobežošana, ūdens

¹⁵⁶ Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

kvalitātes uzlabošana, ūdens un augsnes aizsardzība, lauksaimnieciskās darbības saglabāšana mazāk labvēlīgos apvidos.¹⁵⁷

Izpildot Regulā Nr. 1698/2005 noteiktos dalībvalstu pienākumus un ievērojot Kopienas stratēģiskās pamatnostādnes, Latvija savu Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plānu 2007. – 2013. gadam izstrādājusi, ievērojot četrus šādus pamatprincipus:

1. paliekošas darbības veicināšana un atkarības no ienākumu uzturošā atbalsta mazināšana – lai nodrošinātu lauku ilgtspējīgu attīstību, atbalsta programmām ir jābūtu pamats tālākajās attīstības stadijās pietiekami konkurētspējīgu uzņēmēju izaugsmei lauku apvidos, un tās nedrīkstētu vairoter lauku teritorijas iedzīvotāju labklājības atkarību no ienākumu atbalsta maksājumiem;
2. teritorijas līdzsvarotas attīstības princips attiecībā uz atbalsta pasākumiem – atbalsta programmām ir jāveicina vietējo pašvaldību un plānošanas reģionu attīstības programmās un stratēģijās noteikto prioritāšu īstenošanu, un atbalstam ir jābūt diferencētam, ievērojot reģiona attīstības iezīmes. Atbalstam jāmazina negatīvās sociālekonomiskās attīstības līmeņu atšķirības starp dažādām Latvijas lauku teritorijām un starp lauku teritorijām un pilsētām. Šis princips jāievieš, nosakot augstākas līdzfinansēšanas likmes mazāk labvēlīgos reģionos ieviešamajiem projektiem, kā arī, nosakot atlases kritērijus, dodot priekšroku konkrētiem apvidiem, atbilstoši to attīstības pakāpei;
3. finanšu resursu koncentrācija – finansējums ir jānovirza atbalsta pasākumiem, kuriem varētu būt vislielākā nozīme vispārējo stratēģisko virsmērķu sasniegšanā;
4. līdzsvarotība un pēctecība – atbalstam jābūt līdzsvarotam starp lauksaimniecības un mežsaimniecības konkurētspējas palielināšanu, ilgtspējīgu dabas resursu saglabāšanu un alternatīvu nodarbinātības iespēju atbalstīšanu lauku teritorijā. Politikai jābūt pēctecīgai, nodrošinot atbalsta pasākumu turpināšanos pietiekami ilgu laiku, lai nodrošinātu līdzsvaru starp mērķu sasniegšanu un atbalsta saņēmēju spēju izmantot atbalsta saņemšanas iespējas mērķa sasniegšanai.¹⁵⁸

Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. – 2013.gadam tiks īstenots izmantojot nacionālos finanšu resursus, privātos līdzekļus un Eiropas fondu līdzekļus, nodrošinot pasākumu atbalsta nepārklāšanos.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

¹⁵⁸ turpat.

¹⁵⁹ turpat.

Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plānā 2007.- 2013. gadam noteikto mērķu sasniegšanai un šajā nolūkā izmantojamo Kopienas un Latvijas finanšu resursu izmantošanas darbības un nosacījumus noteiks Latvijas Lauku attīstības programma 2007. – 2013. gadam, kas Latvijā tiks izstrādāta viena visai valstij kopumā.¹⁶⁰ Lauku attīstības programmā ieviešanas gaitā priekšroka tiks dota tādiem projektiem, kas visvairāk veicinās stratēģijas mērķu sasniegšanu. Tas tiks panākts ar tādiem kritērijiem kā konkrētās teritorijas attīstības līmenis, projekta iesniedzēja vecums, īstenojamā projekta nepieciešamība un dzīvotspēja un citiem. Latvijas Lauku attīstības programmu papildinās Kopējās lauksaimniecības politikas tiešmaksājumu piemērošanas nosacījumu kopums, īpaši lauku vides aizsardzības prasību izpildes izmaksu sloga mazināšanas, lauksaimniecības zemju izmantošanas potenciāla saglabāšanas un tirgorientētas produkcijas ražošanas jomā. Papildinātība un saikne ar citām valsts un Kopienas politikām ilustrē papildinātību ar Kopējo lauksaimniecības politiku.¹⁶¹

¹⁶⁰ Politikas plānošanas dokumenta projekts „Lauku attīstības programma 2007. – 2013.gads”.

¹⁶¹ Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

3. EIROPAS SAVIENĪBAS LĪDZFINANSĒJUMA IETEKME UZ LAUKU ATTĪSTĪBAS PROGRAMMU 2007. – 2013. GADAM

Iestājoties Eiropas Savienībā, Latvijai kā vienam no vismazāk attīstītajiem reģioniem ir iespēja izmantot Eiropas Savienības sniegto palīdzību ekonomikas ilgtspējīgai attīstībai un stabilitātei.¹⁶²

2003. gada 31. decembrī pieņemtajos Ministru kabineta noteikumos Nr. 727 „Kārtība, kādā valsts budžetā plāno līdzekļus Eiropas Savienības struktūrfondu līdzfinansēto projektu īstenošanai un veic maksājumus” valsts budžeta finansējums tika definēts kā valsts budžeta līdzekļi, kurus saskaņā ar Eiropas Komisijas noteiktajām prasībām novirza struktūrfondu līdzfinansēto projektu īstenošanai vai faktiski veikto izdevumu atmaksai. Eiropas Savienības līdzfinansējums minēto Ministru kabineta noteikumos tiek definēts kā struktūrfondu līdzekļi, kurus saskaņā ar Eiropas Komisijas noteiktajām prasībām novirza struktūrfondu līdzfinansēto projektu ietvaros faktiski veikto izmaksu atmaksai starposma maksājumu vai noslēguma maksājumu veidā.¹⁶³

Autors norāda, ka, lai arī minētie Ministru kabineta noteikumi ir zaudējuši spēku, jēdzienu skaidrojumi kā noteikumu vispārīgie jautājumi joprojām ir vērā ņemami un normatīvā akta spēkā neesamība nemaina Eiropas Savienības līdzfinansējuma vai valsts budžeta finansējuma izpratni un būtību.

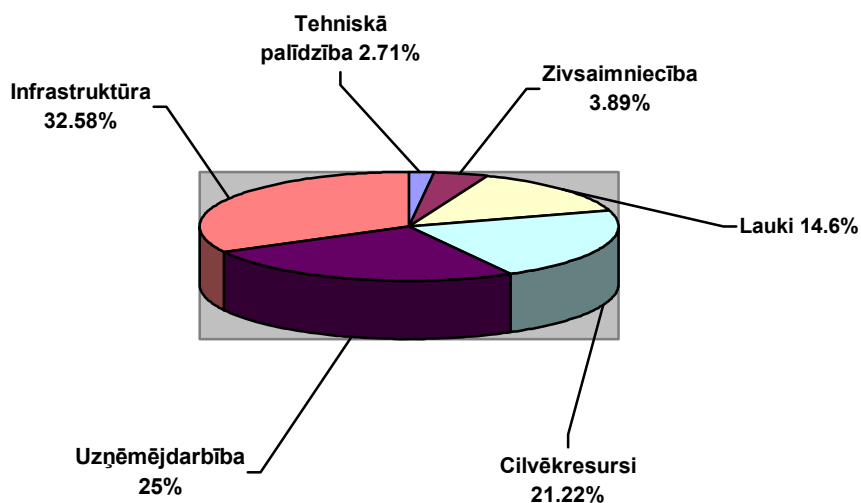
Latvijai no 2004. līdz 2006. gadam ar izmaksu periodu līdz 2008. gadam ir pieejams atbalsts no četriem Eiropas Savienības struktūrfondu 625 miljonu eiro apmērā:

- Eiropas Reģionālās attīstības fonda;
- Eiropas Sociālā fonda;
- Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda virzības daļas;
- Zivsaimniecības Vadības finansēšanas instrumenta.

¹⁶² <http://www.esfondi.lv> Finanšu ministrija – Eiropas Savienības struktūrfondu vadošā iestāde.

¹⁶³ Ministru kabineta 2003.gada 31. decembra noteikumi Nr. 727 „Kārtība, kādā valsts budžetā plāno līdzekļus Eiropas Savienības struktūrfondu līdzfinansēto projektu īstenošanai un veic maksājumus”, Latvijas Vēstnesis 183 (2948), 2003.gada 30. decembris. (zaudējuši spēku)

Struktūrfondu atbalsta sadalījums pa nozarēm ir šāds:

Kā redzams attēlā, struktūrfondu atbalsta sadalījums pa nozarēm ir nevienmērīgs un neproporcionāls, jo, piemēram, salīdzinājumā ar uzņēmējdarbību, kurai no struktūrfondu atbalsta tiek novirzīti 25% līdzekļu, tehniskā palīdzība tiek atbalstīta tikai 2,71% apmērā, kas ir turpat 10 reizes mazāk. Tajā pat laikā autors uzskata, ka nozares, kuras saņem lielāko struktūrfondu atbalstu, ir nozīmīgākas lauku attīstībai par nozarēm, kurām šis atbalsts ir mazāks. Tomēr esošais lauku atbalsta apjoms 14,6%, autoraprāt, ir par mazu salīdzinājumā ar citām nozarēm.

Vispārīgi var teikt, ka Eiropas Reģionālās attīstības fonds veicina reģionu attīstību, ieguldot publiskajā infrastruktūrā, Eiropas Sociālais fonds risina nodarbinātības, izglītības un sociālos jautājumus, Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonds atbalsta lauksaimniecības un lauku, bet Zivsaimniecības Vadības finansēšanas instruments – zivsaimniecības attīstību. Galvenā atšķirība, salīdzinot struktūrfondu projektus ar Eiropas Savienības pirmsiestāšanās finanšu palīdzības (Phare, Ispa, Sapard) projektiem ir Eiropas Savienības līdzekļu samaksas kārtība – Eiropas Savienības struktūrfondu līdzfinansējums projektiem pieejams atmaksas veidā tikai pēc projektu īstenošanas.¹⁶⁴

Kā jau tika minēts darba iepriekšējās nodaļās, Latvija saņems finansējumu no visiem četriem Eiropas Savienības struktūrfondu Vienotā programmdokumenta ietvaros:

¹⁶⁴ <http://www.esfondi.lv> Finanšu ministrija – Eiropas Savienības struktūrfondu vadošā iestāde.

1. Eiropas Reģionālās attīstības fonds – Vienotās Eiropas akta 160. pants nosaka, ka „Eiropas Reģionālās attīstības fonds ir izveidots, lai palīdzētu izlīdzināt galvenās reģionālās nelīdzsvarotības Kopienas ietvaros, piedaloties atpalikušo reģionu attīstības veicināšanā un strukturālā izlīdzināšanā, kā arī to industriālo reģionu konversijā, kuru ekonomiskais stāvoklis pasliktinās”. Eiropas Reģionālās attīstības fonds tika izveidots 1975.gadā. Šī fonda ietvaros palīdzība tiek sniegta mazāk attīstītajiem reģioniem, galvenokārt koncentrējoties uz produktīvām investīcijām, infrastruktūras uzlabošanu un vienotā tirgus attīstību. Eiropas Komisijas regula 1783/1999 nosaka, ka fonds sniedz atbalstu šādiem pasākumiem:

- biznesa vides sakārtošanai un konkurētspējas paaugstināšanai, īpaši uzsverot palīdzību mazajiem un vidējiem uzņēmumiem;
- vietējās ekonomikas un nodarbinātības attīstībai, tai skaitā nodarbinātības veicināšanai tūrisma un kultūras jomās;
- izpētei un tehnoloģiju attīstībai;
- vietējo, reģionālo un trans-eiropas transporta, telekomunikāciju un enerģētikas tīklu un tiem piekļaujošās infrastruktūras attīstībai;
- vides aizsardzībai un attīstībai;
- līdztiesības nodrošināšanai starp sievietēm un vīriešiem nodarbinātības jomā.

2. Eiropas Sociālais fonds – izveidots, lai izskaustu visa veida diskrimināciju un nevienlīdzību darba tirgū, kā arī attīstītu cilvēkresursus, sekmētu informācijas sabiedrības izveidi. Ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu tiek īstenota Eiropas Nodarbinātības stratēģijas ieviešana, ikgadējo nodarbinātības vadlīniju un nacionālo rīcības plānu izstrāde. Eiropas Sociālais fonds veicina un atbalsta dalībvalstu aktivitātes darba tirgus un cilvēkresursu attīstīšanai, jo īpaši, ja šādas aktivitātes ir iekļautas dalībvalstu izstrādātajos daudzgadu cilvēkresursu attīstības plānos. Eiropas Sociālā fonda finansējums var tikt novirzīts šādiem pasākumiem:

- aktīvas darba tirgus politikas attīstīšana un veicināšana, lai sekmētu nodarbinātību, novērstu gan sieviešu, gan vīriešu nonākšanu ilgtermiņa bezdarba situācijā, veicinātu ilgstošo bezdarbnieku integrāciju darba tirgū un atbalstītu jaunu cilvēku profesionālo integrāciju;
- vienādu iespēju veicināšana darba tirgū, īpašu uzmanību pievēršot tām sabiedrības riska grupām, kuras tiek pakļautas sociālās izstumtības draudiem;

- apmācību, izglītības, konsultāciju sistēmas pilnveidošana mūzizglītības veicināšanai ar mērķi veicināt un uzlabot piekļūšanu un integrāciju darba tirgū, kā arī sekmētu darbaspēka mobilitāti;
- kvalificēta, izglītota un pielāgoties spējīga darbaspēka attīstība, jaunrades un pielāgotiesspēju veicināšana, uzņēmējdarbībai un jaunu darba vietu radīšanai labvēlīgas vides veicināšana, darbinieku prasmju vairošana un potenciāla palielināšana pētījumu, zinātnes un tehnoloģiju jomās;
- pasākumi, kas sekmē sieviešu līdzdalību darba tirgū.

3. Eiropas Lauksaimniecības vadības un garantiju fonds – atbalsta lauksaimniecības pārstrukturēšanas un lauku attīstības veicināšanas pasākumus. Pašreizējās politikas ietvaros finansējums tiek piešķirts:

- ienākumu atbalstam lauksaimniecībā un dzīvotspējīgu agrāro kopienu saglabāšanai kalnu vai lauksaimniecībai mazāk piemērotos apvidos;
- atbalstam jaunajiem lauksaimniekiem saimniekošanas uzsākšanai;
- saimniecību efektivitātes uzlabošanai;
- ražotāju asociāciju izveidei;
- lauksaimnieciskās produkcijas dažādošanai un kvalitātes uzlabošanai;
- lauku infrastruktūras attīstībai;
- investīcijām tūrisma attīstībā;
- citiem pasākumiem – tādiem kā dabas katastrofu seku novēršana, lauku ciematu atjaunošana, lauku mantojuma aizsardzība, apmežošana, pētniecības un attīstības pasākumi, vides un lauku aizsardzība un finansu pakalpojumi.

4. Zivsaimniecības Vadības finansēšanas instruments – tika izveidots 1993. gadā ar mērķi nodrošināt strukturālos pasākumus zivsaimniecības un ūdenssaimniecības nozarē, kā arī ar šo pasākumu produkcijas apstrādes rūpniecībā un tirdzniecībā. Zivsaimniecības Vadības finansēšanas instrumenta atbalstīto pasākumu uzdevums ir:

- palīdzēt sasniegt noturīgu zivsaimniecības resursu un to izmantošanas līdzsvaru;
- stiprināt struktūru konkurētspējīgu un ekonomiski stabilu nozares uzņēmumu attīstību;
- uzlabot zivsaimniecības un ūdenssaimniecības produktu tirgus piedāvājumu un pievienoto vērtību;

- veicināt to jomu atjaunošanu, kas ir atkarīgas no zivsaimniecības un ūdenssaimniecības.¹⁶⁵

Patlaban Latvija saņem finanšu palīdzību ar Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda starpniecību, kā arī platības maksājumu un valsts tiešo maksājumu veidā lauksaimniekiem. Kohēzijas fonds ir viens no Eiropas Savienības reģionālās politikas finanšu instrumentiem, kura mērķis ir izlīdzināt valstu starpā pastāvošās ekonomiskās un sociālās atšķirības. Kohēzijas fonds ir izveidots, lai finansētu liela mēroga infrastruktūras attīstības pasākumus (projektus) vides aizsardzības un transporta jomā. Fonds sniedz finansiālu ieguldījumu projektiem, lai sasniegtu Eiropas Savienības noteiktos mērķus vides un transporta jomās, īstenotu Eiropas Savienības politikas un sasniegtu direktīvās noteiktās prasības. Kohēzijas fonda līdzekļi pieejami tām dalībvalstīm, kuru nacionālais kopprodukts uz vienu iedzīvotāju nesasniedz 90% no Eiropas Savienības vidējā rādītāja. Projektu kopējām izmaksām (izņemot tehniskās palīdzības pasākumiem) ir jābūt vismaz 10 miljoniem eiro.¹⁶⁶

2004. – 2006. gadu un 2007. – 2013. gadu programmēšanas posmus var salīdzināt vairākos veidos, piemēram, pēc finanšu atbalsta uz iedzīvotāju vai pēc projektu ieviešanas efektivitātes. Diemžēl šobrīd vēl šos rādītājus salīdzināt nav iespējams – pirmajā gadījumā finansiāla rakstura salīdzinājums detaļās tiks sniegts pēc starpinstitutionālā līguma noslēgšanas, otrajā gadījumā – tāda veida informācija vēl pagaidām nav pieejama.¹⁶⁷

Kā jau iepriekš autors norādīja, uz finansējumu no minētajiem finanšu avotiem varēja pretendēt laika posmā no 2004. – 2006. gadam. Šis daudzgadu budžeta plānošanas periods, ko dēvēja arī par finanšu perspektīvu un kurš vecajām Eiropas Savienības dalībvalstīm ilga no 2000. – 2006. gadam, beidzās 2006. gadā, un gan plānus par Eiropas Savienības izdevumiem, gan likumdošanu un citus dokumentus, kas nosaka Eiropas Savienības finanšu līdzekļu izmantošanu, vairs nevar piemērot jaunā finansējuma sadalei un apguvei pēc 2006. gada beigām. Finanšu perspektīvas periods parasti ilgst (piecus līdz) septiņus gadus un patlaban notiek Eiropas Savienības izdevumu plānošana un dokumentu gatavošana nākamajam periodam, kas ilgs no 2007. – 2013. gadam.¹⁶⁸

Arī nākamā perioda laikā Latvija kā viens no vismazāk attīstītajiem Eiropas Savienības reģioniem pretendē gan uz Eiropas Savienības struktūrfondu, gan uz Kohēzijas

¹⁶⁵ <http://www.esfondi.lv> Finanšu ministrija – Eiropas Savienības struktūrfondu vadošā iestāde.

¹⁶⁶ turpat.

¹⁶⁷ turpat.

¹⁶⁸ turpat.

fonda un citiem finanšu līdzekļiem. Tāpēc Latvija kā pilntiesīga Eiropas Savienības dalībvalsts aktīvi piedalās sarunās gan par finanšu perspektīvu, gan par likumdošanas dokumentu ietvaru.¹⁶⁹

Eiropas Savienības strukturālo fondu finansējums izmantojams šādiem pasākumiem:

- uzņēmējdarbības vides sakārtošanai, piemēram, investējot uzņēmumu ēku atjaunošanā, telekomunikāciju tīklu uzlabošanā, tehnoloģiju un iekārtu iegādē;
- mazo un vidējo uzņēmumu atbalstam, piemēram, investīcijām uzņēmējdarbības uzsākšanai;
- transporta infrastruktūras uzlabošanai, piemēram, autoceļu, tiltu un pilsētu ielu rekonstrukcijai;
- vides aizsardzības pasākumiem, piemēram, notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas sistēmas uzlabošanai;
- izglītības programmu uzlabošanai, piemēram, izveidojot īpašās programmas bezdarbniekiem vai personām, kas nav ilgstoši strādājušas ģimenes apstākļu dēļ;
- apmācību programmu īstenošanai uzņēmējdarbības uzsācējiem;
- jaunu ražošanas līdzekļu iegādei lauksaimniecības uzņēmumiem, piemēram, informācijas tehnoloģiju iegādei;
- lauksaimniecības uzņēmumu mārketinga pasākumu veikšanai;
- lauksaimniecības zemes meliorācijas pasākumiem;
- lauku tūrisma attīstīšanai, piemēram, tūrisma mītņu celšanai un remontam.¹⁷⁰

Pēdējos gados ir parādījusies jauna tehniskās palīdzības partnerība starp Komisiju, Eiropas Investīciju banku un Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banku - JASPERS, „Kopējā palīdzība projektu sagatavošanai Eiropas reģionos”. Šī palīdzība ir dalībvalstu rīcībā, lai sasniegtu atbalstu lielu projektu sagatavošanā, ko finansē Kohēzijas fonds un Eiropas Reģionālās attīstības fonds. Latvijai JASPERS palīdzība ir pieejama kopš 2006.gada. Tas atspoguļo Eiropas Investīciju bankas un Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības bankas plašo pieredzi lielu projektu sagatavošanā, jo īpaši transporta un vides nozarē. Šo trīs iestāžu apvienotie pūliņi paredzēti, lai atbalstītu kohēzijas politikas

¹⁶⁹ <http://www.esfondi.lv> Finanšu ministrija – Eiropas Savienības struktūrfondu vadošā iestāde

¹⁷⁰ <http://www.bank.lv> Latvijas Bankas interneta mājas lapa.

sekmīgu īstenošanu 2007. – 2013. gada plānošanas posmā, ievērojami palielinot projektu sagatavošanai pieejamos resursus.¹⁷¹

Šobrīd no lauksaimniecības budžeta lauku attīstības pasākumiem tiek veltīti 10%. Autoraprāt, ar to ir vairāk nekā nepietiekami, jo ar šādu finansējuma apjomu lauku attīstības pasākumiem nav iespējams izpildīt izvirzītos mērķus. Izmaksas, kuras rodas, pārejot uz otro pīlāru, ir jāsedz arī ar strukturāliem līdzekļiem, nevis tikai ar Kopējās lauksaimniecības politikas otrā pīlāra līdzekļiem. Zemniekiem, kas nespēj sevi nodrošināt, ir jāpiešķir pietiekams sociālekonomisks atbalsts, kā arī jāizveido īpaši apdrošināšanas mehānismi, lai aizsargātu tos zemniekus, kuru saimniecībās ir lopu saimniecība. Šo pasākumu ieviešanai pēc iespējas jānorit decentralizēti, bet Eiropas Parlamentam ir jālemj par svarīgākajiem aspektiem. Vispārīgāk runājot, ir jāatbalsta tādu pasākumu veikšana, lai nebūtu jāpiemēro tālākai starpnozaru atbilstības noteikumi, kuri neļautu sekmīgi konkurēt ar trešajām valstīm.¹⁷²

Nākamās lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam priekšplānā būs trīs jomas atbilstoši jaunā lauku attīstības regulā paredzētajiem šādiem trīs tematiskajiem virzieniem – konkurētspējas palielināšana lauksaimniecībā un mežsaimniecībā, vide un lauku ainava, dzīves kvalitātes uzlabošana un lauku ekonomikas dažādošana.¹⁷³ Eiropas Savienības stratēģiskajās pamatnostādnēs ir ieteiktas galvenās darbības katrā prioritārajā virzienā. Dalībvalstis izstrādā savas valsts lauku attīstības stratēģijas, pamatojoties uz sešām Kopienas stratēģiskajām pamatnostādnēm, kas palīdzēs:

- noteikt apgabalus, kuros Eiropas Savienības atbalsts lauku attīstībai dod vislielāko pievienoto vērtību Eiropas Savienības līmenī;
- nodrošināt saikni ar galvenajam Eiropas Savienības prioritātēm (Lisabona, Gēteborga);
- nodrošināt atbilstību citām Eiropas Savienības politikas jomām, it īpaši kohēzijas un vides politikai;
- papildināt jaunās, uz tirgu orientētās Kopējās lauksaimniecības politikas īstenošanu un nepieciešamo pārstrukturēšanu, kas būs jāveic līdzšinējās un jaunajās dalībvalstīs.¹⁷⁴

¹⁷¹ <http://jaspers.europa.eu/>

¹⁷² <http://www.epp-ed.eu>, Eiropas Parlamenta preses dienesta interneta mājas lapa.

¹⁷³ Politikas plānošanas dokumenta projekts „Lauku attīstības programma 2007. – 2013. gads”.

¹⁷⁴ <http://ec.europa.eu>, Eiropas Komisijas interneta mājas lapas sadaļa par lauksaimniecību un lauku attīstību.

Kā jau tika minēts iepriekšējā darba nodaļā, Regulā Nr. 1698/2005 ir noteikts, ka uz stratēģisko plānu pamata katra dalībvalsts izstrādā lauku attīstības programmu, ar kuras palīdzību dalībvalstīs darbojas Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai. Caur programmām tiek īstenota lauku attīstības stratēģija ar to pasākumu kopumu, kurus ietver asis atbalstam lauku attīstībai. Katra lauku attīstības programma tāpat kā iepriekš minētais valsts stratēģiskais plāns attiecas uz laika posmu no 2007.gada 1.janvāra līdz 2013.gada 31. decembrim. Regula ļauj dalībvalstīm izvēlēties, vai iesniegt vienu programmu visai dalībvalstu teritorijai, vai veidot reģionālu programmu kopumu.¹⁷⁵ Savukārt programmas saturu dalībvalstij izvēlēties nav tiesību, jo regulā ir detalizēti noteikta informācija un analīze, kas ietverama katras dalībvalsts Lauku attīstības programmā:

- 1) situācijas analīze ņemot vērā stiprās un vājās puses, tās risināšanai izvēlēto stratēģiju;
- 2) izvēlēto prioritāšu pamatojums, ņemot vērā Kopienas stratēģiskās pamatnostādnes un valsts stratēģijas plānu, kā arī gaidāmo ietekmi;
- 3) informācija par asīm un katrai asij paredzētajiem pasākumiem un to aprakstu, kas ļauj novērtēt programmas progresu, efektivitāti un lietderīgumu;
- 4) finansēju plāns, ietverot divas šādas tabulas:
 - tabulu, kurā noteikts katram gadam plānotais kopējais Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai ieguldījums. Vajadzības gadījumā finansējuma plānā kopējā Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai ieguldījuma norādījumā atsevišķi jānorāda apropriācijas, kas paredzētas reģioniem, kuri ir tiesīgi tās saņemt saskaņā ar Konverģences mērķi;
 - tabula, kurā visam programmēšanas laika posmam ir noteikts plānotais kopējais Kopienas ieguldījums un attiecīgais valsts finansējums katrai asij, Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai līdzdalības daļa katrai asij un tehniskajai palīdzībai paredzētais apjoms.
- 5) indikatīvas sākotnējo apjomu sadalījums pa pasākumiem, norādot valsts un privātos izdevumus;
- 6) vajadzības gadījumā tabula, kurā norādīts papildu valsts finansējums katrai asij;
- 7) elementi, kas vajadzīgi konkurences noteikumu ievērošanas novērtēšanai;

¹⁷⁵ Eiropas Savienības Padomes Regula Nr. 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai.

8) informācija par savstarpēju papildināšanu ar pasākumiem, ko finansē no citiem Kopējās lauksaimniecības politikas instrumentiem, izmantojot kohēzijas politiku, kā arī ar Kopienas atbalsta instrumentu zivsaimniecībai;

9) programmas īstenošanas pasākumi, kas ietver sevī uzraudzības un novērtēšanas sistēmu aprakstu, uzraudzības komitejas sastāvu, noteikumus, lai nodrošinātu to, ka programma tiek popularizēta, partnerus, pārvaldības un kontroles struktūras apraksta kopsavilkumu.¹⁷⁶

Kopējās lauksaimniecības politikas reforma pilnībā izmaina līdzšinējo atbalsta sistēmu lauksaimniecībai un ievieš būtiskas izmaiņas lauku attīstības politikā. Tā paredz, ka visās Eiropas Savienības dalībvalstīs ir jābūt ieviestam Vienotajam maksājumam – tas ir maksājums par attaisnoto lauksaimniecības zemi, kas ir uzturēta labā lauksaimniecības un apkārtējās vides stāvoklī un tiek ievēroti savstarpējās atbilstības nosacījumi. Vecajās Eiropas Savienības dalībvalstīs Vienotais maksājums bija jāievieš no 2005. – 2007.gadam, savukārt jaunajās Eiropas Savienības dalībvalstīs, tajā skaitā Latvijā – vēlākais ar 2009.gada 1. janvāri. Jaunās dalībvalstīs, ieviešot Vienoto maksājumu, pilnībā pārņems visus Kopējās lauksaimniecības politikas reformas nosacījumus. Patreiz Latvija piemēro Vienoto platības maksājumu.^{177 178}

2003. gada 26. jūnijā Luksemburgā Eiropas Savienības dalībvalstu un kandidātvalstu ministri panāc politisku vienošanos par Kopējās lauksaimniecības politikas reformu, kas paredzēja visās Eiropas Savienības dalībvalstīs ieviest Vienotā maksājuma shēmu. Pavisam Kopējai lauksaimniecības politikai bija pieci mērķi:

1. tiešo ienākumu atbalstu novirzīt no ražošanas uz ražotāju, lai celtu ražošanas efektivitāti;
2. veicināt vairāk uz tirgu orientētu, vidi saudzējošu un ilgtspējīgu lauksaimniecību;
3. dot iespēju lauksaimniekiem izvēlēties, ko audzēt uz savas zemes;
4. paaugstināt Eiropas Savienības lauksaimniecības konkurētspēju un pārtikas kvalitāti;
5. nodrošināt labāku līdzsvaru starp tiešajiem maksājumiem un lauku attīstību.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Eiropas Savienības Padomes Regula Nr. 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai.

¹⁷⁷ <https://www.zm.gov.lv> Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas interneta mājas lapa.

¹⁷⁸ Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika Latvijā pēc 2006.gada, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

¹⁷⁹ turpat.

Vienotā maksājuma shēma Latvijā, tāpat kā pārējās jaunajās Eiropas Savienības dalībvalstīs, jāievieš ne vēlāk kā 2009. gada 1. janvārī, līdz ar to Latvijai joprojām ir izvēles iespējas un notiek diskusijas par šādiem jautājumiem:

- kad ieviest Vienotā maksājuma shēmu?
- vai un kādā mērā maksājumus atstāt piesaistītus ražošanai?
- vai un kādus reģionus Latvijā noteikt?
- cik lielu noteikt Valsts rezervi?¹⁸⁰

Vienotais maksājums ir maksājums par attaisnoto lauksaimniecības zemi, kas ir uzturēta labā lauksaimniecības un apkārtējās vides stāvoklī, izņemot ilggadīgās kultūras, mežus un zemi, kas netiek izmantota lauksaimnieciskiem nolūkiem. Tas paredz pāreju no ražošanas atbalsta uz ražotāju atbalstu, pilnīgi vai daļēji nesaistot maksājumus ar ražošanu, ievērojot savstarpējās atbilstības nosacījumus.¹⁸¹

Lauksaimniekiem, lai saņemtu vienoto maksājumu tiks piešķirtas maksājuma tiesības, balstoties uz lauksaimnieku deklarēto attaisnoto platību Vienotā maksājuma pirmajā ieviešanas gadā. Turklāt daļas maksājuma tiesību lauksaimniekiem būs jāsaņem atmatu tiesību veidā, jo Kopējās lauksaimniecības politikas reforma paredz, ka lauksaimniekiem obligāti 10% no deklarētās aramzemes būs jāatstāj atmatā, par ko arī saņems atbalstu. Atšķirībā no Kopējās lauksaimniecības politikas reformas nosacījumiem vecajām Eiropas Savienības dalībvalstīm, jauno dalībvalstu lauksaimniekiem uz attaisnotās platības ir atļauts ražot arī augļus un dārzeņus un galda kartupeļus.¹⁸²

Katrai dalībvalstij ir jāveido arī valsts rezerve, kuras mērķis ir piešķirt papildus vai lielākas maksājuma tiesības lauksaimniekiem, kuri atrodas īpašā situācijā specifiskos sektoros sakarā ar pāreju uz Vienoto maksājumu. Ieviešot Vienoto maksājumu katra dalībvalsts var veikt sekojošu izvēli:

- Vienotā maksājuma ieviešanas gads;
- maksājumu piesaistīšana ražošanai Eiropas Savienības atļautajā līmenī, tas ir, daļu no Vienotā maksājuma lauksaimnieks varēs saņemt par liellopu, aitu, sēklu un/vai laukaugu ražošanu citu atbalsta shēmu veidā;
- reģionalizācija – iespējama Vienotā maksājuma un citu Kopējās lauksaimniecības politikas reformas pamatelementu dažādošana atkarībā no

¹⁸⁰ Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika Latvijā pēc 2006.gada, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

¹⁸¹ <http://www.zm.gov.lv> Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas interneta mājas lapa.

¹⁸² turpat.

reģiona, piemēram, kādā no reģioniem nosakot zemāku Vienotā maksājuma likmi salīdzinot ar citu reģionu. Latviju var uzskatīt par vienu reģionu, jo, ja valstī ir mazāk kā 3 miljonu attaisnoto hektāru, tad tā var tikt uzskatīta par vienu reģionu.¹⁸³

Papildus Vienotajam maksājumam katram lauksaimniekam būs iespēja pieteikties uz citas atbalsta shēmas maksājumiem par kultūraugiem ar augstu enerģētisko vērtību, proteīnaugiem un cietes kartupeļiem. Lai nodrošinātu lauksaimniekus ar informāciju par savstarpējās atbilstības standartiem, reforma paredz, ka ar 2007.gada 1.janvāri visās Eiropas Savienības dalībvalstīs ir jābūt ieviestai Saimniecību konsultatīvajai sistēmai. Sākotnēji lauksaimnieki brīvprātīgi varēs izvēlēties, vai izmantot šo pakalpojumu vai nē, bet priekšroka būs tiem lauksaimniekiem, kuri tiešajos maksājumos saņems vairāk par 15000 eiro gadā. Ir paredzēts, ka pēc 2010. gada lauksaimnieku dalība iepriekš minētajā Saimniecību konsultatīvajā sistēmā kļūs obligāta. Daļēju finansiālu atbalstu par konsultāciju izdevumiem valsts var paredzēt no Lauku attīstībai paredzētajiem līdzekļiem. Vecajām Eiropas Savienības dalībvalstīm tiek piemērota modulācija – tiešo maksājumu pakāpeniska samazināšana lielajiem lauksaimniekiem ar mērķi šos līdzekļus novirzīt lauku attīstībai un tirgus pasākumiem. Latvijā modulāciju piemēros, kad tiešie maksājumi sasniegs Eiropas Savienības „piecpadsmitnieka” 2004. gada 30.aprīļa tiešo maksājumu līmeni.¹⁸⁴

Turpmāk katru gadu lauksaimnieks tam pienākošos Vienoto maksājumu pieprasīs iesniedzot atbalsta iesniegumu, kurā jānorāda:

- visus lauksaimniecībā izmantojamās zemes gabalus saimniecībā;
- maksājuma tiesību skaitu un summu.

Maksājuma tiesības maksājumam var deklarēt tikai vienreiz gadā tas lauksaimnieks, kuram tās ir pēdējā dienā, kad var iesniegt pieteikumus Vienotā maksājuma shēmai.¹⁸⁵

Lauksaimniekam, lai saņemtu tiešos maksājumus Vienotā maksājuma shēmas ietvaros, būs jānodrošina labs lauksaimniecības un vides stāvoklis saimniecībā un jāievēro Eiropas Komisijas regulas 1782/2003 trešajā pielikumā minētās likumdošanā noteiktās savstarpējās atbilstības prasības videi, sabiedrības, dzīvnieku un augu veselības

¹⁸³ <http://www.zm.gov.lv> Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas interneta mājas lapa.

¹⁸⁴ turpat.

¹⁸⁵ turpat

aizsardzībai, paziņojumiem par slimībām, dzīvnieku labturībai. Šie savstarpējās atbilstības nosacījumi Latvijā tiks piemēroti līdz ar Vienotā maksājuma shēmas ieviešanu.¹⁸⁶

Autors uzskata, ka Eiropas Komisijas regulā noteiktās prasības Vienotā maksājuma shēmas ieviešanai ir pārlietu augstas attiecībā pret mazāk attīstītajām, jaunajām Eiropas Savienības dalībvalstīm, jo, izvērtējot šīs prasības, rodas iespaids, ka nav ticis ņemts vērā Eiropas Savienības dalībvalstu tik dažāda lauku attīstības līmenis un šo valstu spēja tuvāko gadu laikā sasniegt nepieciešamo līmeni. Kā arī, autoraprāt, nav pamatoti runāt par labas lauksaimniecības un vides stāvokļa nodrošināšanu saimniecībās, jo netiek noteikti „laba stāvokļa” kritēriji.

¹⁸⁶ <http://www.zm.gov.lv> Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas interneta mājas lapa.

4. PROGNOZES PAR LAUKU ATTĪSTĪBAS PROGRAMMAS 2007. – 2013. GADAM IETEKMI UZ LAUKU ATTĪSTĪBU

Lai izteiktu prognozes par Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam ietekmi uz lauku attīstību, ir nopietni jāizvērtē atsevišķu pasākumu lietderīgums no programmā un stratēģijā definēto mērķu viedokļa.

Analizējot programmas pasākumu ietekmi no stratēģijas vispārējo mērķu viedokļa, Rīgas Starptautiskās ekonomikas un biznesa administrācijas augstskolas ekspertu grupa secinājusi, ka programma lielā mērā ir orientēta uz lauku iedzīvotāju ienākumu līmeņa pieaugumu, kas ir vērtējams pozitīvi. Taču programmā maza uzmanība ir pievērsta nodarbinātības jautājumam. Pēc ekspertu grupas viedokļa to var vērtēt kā zināmu risku no teritorijas ilgtspējīgas apdzīvotības viedokļa – īpaši teritorijās, kuras ir vismazāk pievilcīgas no lauksaimniecības viedokļa un atrodas tālāk no aglomerācijas centriem. Ņemot vērā, ka līdz 2013. gadam lauksaimniecībā un mežsaimniecībā nodarbināto skaits varētu samazināties no 20 – 40 tūkstošiem un arī to, ka valstī pēdējos gados ir iezīmējusies darbaspēka trūkuma problēma, un vienlaikus lauku iedzīvotājiem veidojas arvien lielākas darba iespējas ārpus valsts robežām, šo cilvēku noturēšana laukos varētu būt liels izaicinājums politikas veidotājiem.¹⁸⁷

Attiecībā uz uzraudzības un novērtēšanas sistēmu Zemkopības ministrijai vistuvākajā laikā būtu ieteicams precīzi definēt visus nepieciešamos rādītājus, ņemot vērā uzkrāto SAPARD programmas, Lauku attīstības plāna un Vienotā programmdokumenta 2004. – 2006. gadam pieredzi uzraudzības un novērtēšanas rādītāju izstrādē un to praktiskā pielietošanā gada, progresā, vidējā termiņa ziņojumu sagatavošanā. Savukārt Lauku atbalsta dienestam nepieciešams iekļaut definētos rādītājus atbalsta pretendentiem paredzētajos projektu pieteikumu, atskaišu un citos dokumentos, sniedzot skaidrojumus, ja tādi nepieciešami, vienotas sapratnes radīšanai par konkrētiem rādītājiem, kā arī nodrošināt informācijas sistēmas izstrādi, papildināšanu un uzlabošanu šo rādītāju uzkrāšanai.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Pilvere I., Jasjko D., Kettunen L., Kozlinskis V., Latvijas lauku attīstības programmas projekta 2007. – 2013. gadam iepriekšējais (ex-ante) novērtējums, Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola, Rīga, 2006.

¹⁸⁸ turpat.

Vērtējot programmā ietvertos pasākumus, to mērķu atbilstību un lietderību, ir jāsniedz atbildes uz šādiem jautājumiem katra pasākuma ietvaros:

- vai nepieciešamība ieviest šo pasākumu ir pamatota;
- vai pasākums ir lietderīgs no definēto mērķu sasniegšanas viedokļa;
- vai var palielināt pasākuma efektivitāti;
- cik lietderīgs ir pasākums no vajadzību apmierināšanas viedokļa;
- vai pasākums ir ilgtspējīgs;
- kādi varētu būt riski, saistīti ar pasākumu ieviešanu.¹⁸⁹

Turpmākajās darba lappusēs autors, pamatojoties uz Rīgas Starptautiskās ekonomikas un biznesa administrācijas augstskolas ekspertu grupas secinājumiem, analizēs katra programmas pasākuma ietekmi uz lauku attīstību, tieši vai netieši atbildot uz minētajiem jautājumiem:

1. pasākums – arodapmācības un informācijas pasākumi – viennozīmīgi ir skaidrs, ka pastāv vajadzība uzlabot lauku cilvēku zināšanas un prasmes, turklāt tas ir ļoti aktuāli, tomēr jāizšķiras par to, kādu finansējumu šim pasākumam izmantot – Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai vai Valsts atbalstu. Šī pasākuma ieviešanas rezultātā paaugstināsies lauku iedzīvotāju profesionālā kvalifikācija un prasmes, kas ir būtisks priekšnosacījums produktīvākai cilvēkresursu izmantošanai un cilvēku ienākumu līmeņa pieaugumam. Autoraprāt, šis ir īpaši svarīgs pasākums, jo lauku attīstību veicina ne tikai valsts atbalsts un piešķirtais finansējums, bet arī lauku iedzīvotāju zināšanu, prasmju un spēju līmenis. Gadījumā, ja apmācība ir brīvprātīga, šāda pieeja varētu nebūt pietiekami motivējoša no pakalpojumu saņēmēju viedokļa. Vērtīgi būtu izstrādāt mehānismu, kurš vecinātu pakalpojumu saņēmēju lielāku ieinteresētību saņemt patiešām kvalitatīvus apmācības pakalpojumus. Viena no risinājuma iespējām varētu būt saglabāt 100% līdzfinansējuma likmi tādiem gadījumiem, kuros apmācību sertifikāta saņemšana ir obligāta turpmākajai darbībai. Pārējos gadījumos līdzfinansējuma likmi varētu pakāpeniski samazināt. Attiecībā uz lauksaimniecības, mežsaimniecības un pārtikas rūpniecības nozarēm, finansējums nepieciešamo vajadzību apmierināšanai varētu būt pietiekošs, tomēr jāņem vērā, ka 2007. un 2008. gadā turpinās pasākums „apmācības” Vienotā programmdokumenta ietvaros. Tādējādi šī pasākuma ieviešanu varētu atlikt uz

¹⁸⁹ Pilvere I., Jasjko D., Kettunen L., Kozlinskis V., Latvijas lauku attīstības programmas projekta 2007. – 2013. gadam iepriekšējais (ex-ante) novērtējums, Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola, Rīga, 2006.

2009. gadu, lai nodrošinātu dažādu fondu finansēto pasākumu nepārklāšanos un precizēt pasākumam paredzēto kopējo finansējumu.

2. pasākums – atbalsts jaunajiem lauksaimniekiem – pasākuma rezultātā tiks sniegts atbalsts jauno saimniecību izveidošanai un attīstībai, kā rezultātā plānots palielināt lauksaimniecības sektora konkurētspēju. Stipras un konkurētspējīgas saimniecības ir pamats lauksaimnieku ienākumu līmeņa palielināšanai un cilvēku vēlmei palikt laukos un turpināt darbu šajā nozarē. Ņemot vērā to, ka salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu maksimālais atbalsta apjoms ir pieaudzis no 25 tūkstošiem eiro līdz 40 tūkstošiem, plānotais pieprasījums varētu būt aptuveni divas reizes lielāks par finansējuma piedāvājumu. Pasākuma efektivitāti varētu samazināt salīdzinoši sarežģītais ekonomiskā lieluma aprēķins atbalsta kompensācijas noteikšanai, īpaši ņemot vērā to, ka saimniecības faktiskā reģistrācija nevar būt veikta ātrāk kā 6 mēnešus pirms projekta iesniegšanas. Pastāv bažas, ka lauksaimnieki varēs salīdzinoši viegli apiet šo noteikumu pozīciju. Atbalsts ir tikai sākotnējais ieguldījums, kura rezultātā ir jāizveidojas tirgus orientētām un konkurētspējīgām saimniecībām, kuras varētu pastāvēt bez papildus atbalsta.

3. pasākums – apsaimniekošanas, atbalsta un konsultāciju pakalpojumu izmantošana – vajadzība pēc dažāda veida konsultācijām lauksaimniecībā un mežsaimniecībā ir aktuāla. Lauksaimniekiem un mežsaimniekiem trūkst zināšanu un informācijas par dažāda veida jautājumiem un dažādu prasību ievērošanu saimnieciskajā darbībā. Trešā pasākuma realizēšana ir orientēta uz lauksaimniecībā un mežsaimniecībā strādājošo vienību konkurētspējas paaugstināšanu, atvieglojot pieeju konsultāciju pakalpojumiem. Tādā veidā plānots uzlabot mežsaimniecības un lauksaimniecības sektoru kopējo konkurētspēju un paaugstināt ienākumu līmeni saimniecībās, kurās konsultāciju pakalpojumi tiek izmantoti. Ekspertu grupa rekomendē izvērtēt iespēju sadalīt sabiedrisko finansējumu nevis proporcionāli septiņu gadu periodam, bet gan, ievērojot ienākumu līmeņa pieaugumu valstī. Pasākuma efektivitāti var samazināt šajā pasākumā paredzētā konsultāciju sniegšanas sertifikācija kādam šauri specifiskam pasākumam. Pastāv risks, ka atbalsta saņēmēji negribēs ieguldīt savu finansējuma daļu – 20%, ja saņemtās konsultācijas nebūs kvalitatīvas un lietderīgas vai pārklāsies ar pirmā pasākuma apmācības moduļiem, kur nav jāiegulda finansējums.

4. pasākums – apsaimniekošanas, atbalsta un konsultāciju pakalpojumu izveidošana – pasākums ir orientēts uz meža īpašnieku konsultāciju un apmācības centra izveidi. Ar konsultāciju sniegšanu plānots uzlabot mežsaimnieku zināšanas un prasmes, kas ļaus ilgtermiņa sekmēt to ekonomisko darbību. Pasākums pats par sevi nav orientēts

uz vajadzību apmierināšanu, bet šī pasākuma ietvaros tiks izveidota institūcija, kura sniegs apmācības un konsultāciju pakalpojumus un būs orientēta uz vajadzību nodrošināt pieeju apmācības un konsultāciju pakalpojumiem mežsaimniekiem nākotnē.

5. pasākums – lauku saimniecību modernizācija – pasākuma realizācija no vajadzības viedokļa ir viennozīmīgi pamatota un atbalstīs investīcijas ražošanas aktīvos, tādējādi veicinot saimniecību modernizāciju. Pasākums tiešā veidā ir saistīts ar mērķi palielināt lauksaimniecības nozares konkurētspēju un līdz ar to arī paaugstināt lauksaimnieku ienākumu līmeni, tādējādi veicinot cilvēku palikšanu laukos. Pasākums ir ilgtspējīgs, jo arī pēc atbalsta pārtraukšanas saimniecība varēs izmantot modernizēto tehnisko un tehnoloģisko bāzi. Kopējā finansējuma nepietiekamība var apdraudēt var apdraudēt pasākuma mērķa sasniegšanu un radīt pretrunas nozarē starp kooperatīvām sabiedrībām un lauksaimniekiem dažādo projekta attiecināmo izdevumu kopsummās dēļ.

6. pasākums – mežu ekonomiskās vērtības uzlabošana – pasākums ir orientēts uz mežsaimniecības nozares mikro un mazo komersantu konkurētspējas paaugstināšanu. Ilgtermiņā ar to ir plānots panākt arī ienākumu līmeņa pieaugumu mežsaimniecībā, tādējādi motivējot cilvēkus palikt dzīvot laukos. Daudz efektīvāku līdzekļu izmantošana varētu sekmēt nelielu meža platību īpašnieku kooperācija tehnikas iegādē un izmantošanā. Iespējamais risks ir arī neefektīva iegādātās tehnikas izmantošana.

7. pasākums – lauksaimniecības un mežsaimniecības produktu pievienotās vērtības palielināšana – pievienotās vērtības palielināšana lauksaimniecības produktiem ir orientēta uz valstī saražotās lauksaimniecības produkcijas konkurētspējas palielināšanu, tādējādi veicinot pieprasījumu pēc lauksaimniecības produkcijas un līdz ar to arī lauksaimniecības uzņēmumu konkurētspējas palielināšanos. Kaut arī līdzfinansējuma likme ir pazemināta no 50% iepriekšējā periodā līdz 40% šajā periodā, tomēr, ņemot vērā straujo ekonomikas attīstības tempu un pieaugošo iedzīvotāju pirktspējas līmeni valstī no vienas puses un straujo būvniecības izmaksu paaugstināšanos no otras puses, kā arī to, ka par šo līdzekļu apgūšanu savā starpā būs jākonkurē lauksaimniecības un mežsaimniecības produktu pārstrādātājiem, tiek prognozēts, ka konkurence varētu būt ļoti liela arī pie plānotās atbalsta intensivitātes. Pastāv risks atbalstam nemateriālajām investīcijām mežsaimniecības produktu pārstrādē un tirdzniecībā, jo nav skaidri definēts, kādas var būt šīs investīcijas, tādējādi nav noteikts kā tiks novērtēta līdzekļu atdeve. Līdz ar to iespējama neatbilstība drošas finanšu vadības principiem.

8. pasākums – infrastruktūra, kas attiecas uz lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību un pielāgošanu – pasākums ir lietderīgs no vajadzību apmierināšanas viedokļa

attiecībā uz lauksaimniecības infrastruktūru, tomēr apšaubāma ir tā lietderība attiecībā uz mežsaimniecības infrastruktūru, jo nav skaidrs kādās platībās meži vispār ir meliorēti un kādu īpatsvaru meliorētās mežu platības aizņem mežu kopējā platībā un kā tas kopumā ietekmē nozares attīstību. Pasākuma risks ir saistīts ar nesakārtoto meža meliorācijas sistēmu uzskaiti.

9. pasākums – atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturēšanai – ar atbalsta palīdzību plānots panākt šo saimniecību konkurētspējas palielināšanos, veicinot to attīstību. Tomēr atbalsta lielums – 1000 eiro gadā ir pretrunā ar pasākumā definēto mērķi, jo nenodrošina ne saimniecību pārstrukturizēšanu, ne konkurētspējīgas saimnieciskās darbības attīstību. Saimniecībai piešķirtā finansējuma apjoms pirmajos piecos gados var būt lielāks par nepieciešamo apgrozījuma pieaugumu, kas dod pamatu šāda veida atbalstu uzskatīt drīzāk par pabalstu iesāktās darbības nepārtraukšanai. No vienas puses pasākumu ietvaros varētu tikt veikti ieguldījumi, kuri saglabāsies arī pēc atbalsta pārtraukšanas, tomēr no otras puses pie pašreizējiem pasākuma ietvaros sasniedzamajiem mērķiem atbalstīto saimniecību daļa varētu nebūt pietiekami konkurētspējīgas pēc atbalsta saņemšanas. Šim pasākumam atvēlētais finansējuma apjoms varētu būt krietni mazāks par iespējamo pieprasījumu.

10. pasākums – ražotāju grupas – atbalsts ražotāju grupām ir orientēts uz saimniecību kooperēšanos un sadarbības veicināšanu. Ar to tiek plānots panākt ražotāju grupas ietvaros strādājošo saimniecību konkurētspējas palielināšanos. Lielākas saimniecību konkurētspējas rezultātā paaugstināsies saimniecībā strādājošo ienākumu līmenis, tādējādi motivējot cilvēkus palikt dzīvot laukos. Tiek prognozēts, ka Zemkopības ministrijas atzīmēto mērķi ar pašreizējo lauksaimniecības attīstības tempu, ieplānoto atbalstu un finansējuma piešķiršanas nosacījumiem sasniegt neizdosies, jo mērķis ir ļoti ambiciozs.

11. pasākums – mazāk labvēlīgie apvidi – pēc būtības pasākums paaugstina zemes īpašnieku un/vai apsaimniekotāju ienākumu līmeni, bet neveicina strukturālas pārmaiņas lauksaimniecības uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanai. Tāpēc šis pasākums nav pietiekami lietderīgs no lauksaimniecības uzņēmumu konkurētspējas palielināšanas viedokļa. No otras puses konceptuāli pasākums ir lietderīgs no pievilcīgu ainavu saglabāšanas viedokļa, jo tas veicina saimniecisko darbību mazāk labvēlīgo apvidu teritorijās. Pasākums nav ilgtspējīgs, jo pēc būtības tas nepalielina lauksaimniecības uzņēmumu konkurētspēju, bet tikai strādājošo ienākumus. Atbalstam beidzoties, par šo summu samazināsies lauku teritorijas apsaimniekotāju ienākumi un līdz ar to, pasākums

nav uzskatāms par sekmējošu ilgspējīgu ainavu uzturēšanai mazāk labvēlīgos apvidos. Līdz tiem lauksaimniekiem, kuri lauksaimniecības zemi nomā vai grib paplašināt savu darbību nomājot papildus zemes platības vismazāk labvēlīgo apvidu teritorijā atbalsts faktiski nenonāks, jo notiek gandrīz simtprocentīgas atbalsta summas kapitalizācija zemes cenā.

12. pasākums – Natura 2000 maksājumi – pasākums ir orientēts uz dabas vērtību un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu. Pasākums nav ilgspējīgs, jo atbalstam beidzoties, zemes īpašniekiem un apsaimniekotājiem nebūs ekonomiskās motivācijas ievērot stingras vides prasības, jo tās netiek noteiktas normatīvajos dokumentos kā obligātas.

13. pasākums – Agrovide – pasākuma ietvaros ir plānots realizēt piecas aktivitātes – bioloģiskās lauksaimniecības attīstība, bioloģiskās daudzveidības uzturēšanas zālajos, buferjoslu ierīkošana, lauksaimniecības dzīvnieku ģenētisko resursu saglabāšana un erozijas ierobežošana. Pasākuma efektivitāti var palielināt nosakot ne vairāk kā divas līdz trīs atbalsta likmes, jo tas padara sarežģītu kontroli. No patērētāju viedokļa vairākas šī pasākuma aktivitātes nav ilgspējīgas, jo pārtraucot atbalstu zūd ekonomiskā motivācijas ievērot stingras vides prasības. Ienākumu palielināšana tiem lauksaimniekiem, kuri nodarbojas ar bioloģiskās produkcijas ražošanu, varētu būt nepietiekami liels stimuls efektīvas ražotāju – patērētāju saiknes izveidošanai. Nepieciešams precīzi noteikt vai no 2007. gada pasākuma ietvaros atbalsta pretendenti uzņemsies jaunas ilgtermiņa saistības, vai tiks turpinātas iepriekšējā periodā fiksētās saistības, kurām piecu gadu termiņš vēl nav beidzies. Šī jautājuma savlaicīga nerisināšana var aizkavēt pasākuma ieviešanu.

14. pasākums – lauksaimniecībā neizmantotās zemes pirmreizējā apmežošana – pasākums primāri ir orientēts uz pievilcīgu ainavu saglabāšanu. Ņemot vērā ierobežotu finansējumu, būs nepieciešamība rūpīgi izvērtēt un definēt kritērijus, kuras platības ļaut apmežot un kuras nē. Pasākuma ietvaros septiņu gadu laikā varētu tikt apmežota ap 18 tūkstoši hektāru liela zemes platība vai sakopti ap 33 tūkstoši hektāru dabiski ieaugušo mežaudžu platība. Pasākuma pamatojumā minētā problēma, kas saistīta ar lielu neizmantotās lauksaimniecībā izmantojamās zemes platību, šī pasākuma ietvaros ar pieejamā finansējuma palīdzību netiks atrisināta. Tomēr, pareizi plānojot pasākumus, var dot pietiekami lielu ieguldījumu tādu teritoriju sakārtošanā, kuras izteikti degradē teritorijas ainavisko vērtību.

15. pasākums – Natura 2000 maksājumi – pasākums ir orientēts uz dabas vērtību un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu. Pasākuma efektivitāti nevar pietiekami

objektīvi novērtēt, jo nav iepriekšējas pieredzes. Pasākums nav ilgtspējīgs, jo atbalstam beidzoties, zemes īpašniekiem un apsaimniekotājiem nebūs ekonomiskas motivācijas ievērot stingras vides prasības, ja šādas prasības normatīvajos aktos netiks noteiktas kā obligātas.

16. pasākums – mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana un preventīvu pasākumu ieviešana – netiešā veidā ar šo pasākumu tiks veicināta arī meža komersantu konkurētspējas paaugstināšana. Pasākums ir tiešā veidā orientēts uz vajadzību, jo tā ietvaros tiks atbalstītas meža atjaunošanas aktivitātes pēc ugunsgrēkiem un dabas katastrofām un veikti ugunsdrošības profilaktiskie pasākumi. Pasākums ir ilgtspējīgs, jo tā ietvaros plānots veikt paliekošas darbības.

17. pasākums – lauku mantojuma saglabāšana – atbalsts ir orientēts uz ļoti nelielām lauku iedzīvotāju grupām. Pasākums ir paredzēts lauku teritorijas kultūras mantojuma saglabāšanai un ir definēts kā specifiskais mērķis. Tomēr ieguldījums kultūras mantojuma saglabāšanā minimāli ietekmēs lauku vidi.¹⁹⁰

Autoraprāt, apkopojot iepriekš minēto pasākumu īstenošanas gaitu un ietekmi uz lauku attīstību, var izdarīt šādus secinājumus, par pamatu ņemot pasākumu realizācijas pakāpi un ilgtspēju:

- 1) ir vairāki pasākumi, kuri jau šobrīd ir sākuši veiksmīgi realizēties un, kuri nodrošinās arī turpmāku lauku attīstību attiecīgajā virzienā pēc Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam beigām;
- 2) ir pasākumi, kuri tiek un tiks veiksmīgi īstenoti veicinot lauku attīstību programmēšanas perioda laikā, bet, kuri nav ilgtspējīgi un nenodrošinās nekādu turpmāku ieguldījumu lauku attīstībā pēc programmēšanas perioda beigām;
- 3) ir atsevišķi pasākumi, kuri jau pašā programmā ir neveiksmīgi formulēti un uzstādīti, kas apgrūtinā un apgrūtinās turpmāku to īstenošanu vai pat padarīs to neiespējamu.

Iepriekš tika veikta programmas atsevišķu pasākumu ietekme uz lauku attīstību, taču, aurotaprāt, ir svarīgi izvērtēt arī programmas, kā politikas plānošanas dokumenta kopējo ietekmi no svarīgākajiem politikas aspektiem:

¹⁹⁰ Pilvere I., Jasjko D., Kettunen L., Kozlinskis V., Latvijas lauku attīstības programmas projekta 2007. – 2013. gadam iepriekšējais (ex-ante) novērtējums, Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola, Rīga, 2006.

1. Lauksaimniecība – ņemot vērā ieplānoto investīciju apjomu, septiņu gadu periodā programmai papildus ir jāstimulē lauksaimniecības attīstība, palielinot nozares pievienoto vērtību par aptuveni 52%, kas ir vidēji papildus 6,1% gadā. Produktivitātei uz vienu nozarē nodarbināto septiņu gadu periodā papildus jāpalielinās par vidēji 1678 eiro, kas ir aptuveni 66% pieaugums pie pašreizējās bāzes;
2. Mežsaimniecība – programmas ietekme uz meža nozari ir paredzama kā nozares iekšējo kopproduktu palielinoša par vidēji 1,2% gadā, kas ir papildus 8,5% septiņu gadu periodā. Realizējamo pasākumu ietekmē darba produktivitāte šajā laika periodā varētu pieaugt par aptuveni 546 eiro.
3. Nodarbinātība – programmas ietvaros laukos varētu tikt izveidotas 6,2 tūkstoši jaunas darbavietas. Tomēr tajā pat laikā programmas pasākuma realizēšanas rezultātā lauksaimniecībā nodarbināto skaits varētu samazināties par 8,5 tūkstoši.
4. Ienākumu līmenis – sakarā ar produktivitātes līmeņa pieaugumu, palielināsies arī atalgojuma līmenis. Lauku iedzīvotāju vidējais gada atalgojuma līmenis līdz 2013. gadam varētu palielināties par aptuveni 600 eiro.
5. Valsts un lauku teritorijas ekonomika – septiņu gadu periodā programmas pasākumiem papildus ir jāpalielina lauku teritorijas iekšzemes kopprodukts par aptuveni 8%, kas ir vidēji aptuveni 1,1% gadā. Savukārt valsts iekšzemes kopprodukts septiņu gadu periodā varētu pieaugt par aptuveni 4,2%.
6. Dabas vērtības, bioloģiskā daudzveidība, pievilcīgas ainavas – rezultātā papildus par aptuveni 305 tūkstošiem hektāru varētu palielināties zemes platības, kuru apsaimniekošanā tiek izmantotas no zemes un apkārtējās vides piesārņojuma viedokļa dabu saudzējošas apsaimniekošanas metodes. Papildus tam, par aptuveni 83 tūkstošiem hektāru pieaugs no ainaviskā viedokļa pievilcīgas zemes platības.¹⁹¹

Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plānā 2007. – 2013. gadam, ar kuru tiks īstenota Lauku attīstības programma 2007. – 2013. gadam un tajā ietvertās aktivitātes lauku attīstībai, ir norādītas iespējamās prognozes par turpmākām lauku attīstības tendencēm un minētās programmas ietekmi uz tām.

¹⁹¹ Pilvere I., Jasjko D., Kettunen L., Kozlinskis V., Latvijas lauku attīstības programmas projekta 2007. – 2013. gadam iepriekšējais (ex-ante) novērtējums, Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola, Rīga, 2006.

Tiek prognozēts, ka:

1. Efektīvu, uz tirgu orientētu ekonomisko vienību attīstība turpmākajos septiņos gados var 1,5 reizes palielināt lauksaimniecības pamatproduktu ražošanu un no tās atkarīgo pārtikas pārstrādi. Paredzams, ka lauksaimniecības un mežsaimniecības izaugsme var palielināties 1,4 reizes tādējādi divkārtīgi palielinot pievienotās vērtības apjomu. Kopējā lauksaimnieciskās ražošanas struktūrā vismaz divas reizes palielināsies tirgum ražojošo lauksaimniecības produkcijas ražotāju īpatsvars, sasniedzot ne mazāk kā 2/3 no visas sektora pievienotās vērtības. Pieminētā attīstība saistībā ar nodarbināto skaita samazināšanos lauksaimniecībā vismaz par 50% septiņu gadu laikā nodrošinās vismaz četrkārtu darbaspēka efektivitātes pieaugumu.
2. Plaši patēriņa pārtikas produktu ražotājiem ir labas ilglaicīgas attīstības perspektīvas, ja vien viņi spēs nodrošināt konkurētspēju Eiropas mēroga tirgū. Augstas pievienotās vērtības pārtikas pārstrādes produktiem, ieskaitot bioloģisko pārtiku, ir augsts attīstības potenciāls.
3. Latvijai ir potenciāls ilgtspējīgas attīstības un lauku teritoriju nodarbinātības veicināšanai, pilnveidojot meža sektoru un virzot to uz dabas vērtību saglabāšanu un augstākas pievienotās vērtības produktu ražošanu, tādējādi nodrošinot ieguldījumu nodarbinātībā, ienākumu palielināšanā un dabas vērtību saglabāšanā lauku apvidos.
4. Lauksaimniecības produkcijas ražošana un lauksaimniecības pakalpojumu nodrošināšana var veicināt tradicionālās atklātās lauku ainavas saglabāšanu un nodrošināt līdzsvaru starp ekonomiskajām, sociālajām un vides interesēm. Tādēļ nepiesārņotas vides potenciālu var izmantot augstas kvalitātes atpūtas pakalpojumu nodrošināšanā un augstas pievienotās vērtības produktu ražošanā.
5. Apvidos, kur tas ir sociālekonomiski lietderīgi, ir potenciāls radīt lauku iedzīvotājiem dzīves apstākļus, kas nodrošinātu ilgtspējīgu un atbilstošu labklājību un apdzīvotību lauku teritorijās.¹⁹²

2007. gada decembrī uz Latvijas Lauku konsultācijas un izglītības centra, Latvijas Lauku foruma un citu lauku attīstības stratēģijā iesaistītu institūciju bāzes tiks

¹⁹² Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

izveidots valsts lauku sadarbības tīkls. Šādu pienākumu, izveidot valsts lauku sadarbības tīklu, dalībvalstīm uzliek Padomes regula Nr. 1698/2005 (68. pants). Valsts lauku tīkla galvenie mērķi būs šādi:

- lauku attīstībā iesaistīto institūciju, iestāžu un nevalstisko organizāciju informācijas apmaiņa;
- lauku attīstības veicināšanas pasākumu pieredzes pārņemšana un tālāka izplatīšana;
- sabiedrības informēšana par lauku attīstības pasākumu lomu un nozīmi.

Valsts lauku tīkla izveides un darbības koordināciju veiks Zemkopības ministrija, tā izveidei un darbībai izmantojot Lauku attīstības programmas tehniskās palīdzības finansējumu – 7 miljoni eiro 2007. – 2013. gadā.¹⁹³

Autoraprāt, neskaitāmu institūciju un organizāciju esamība rada apjukumu lauksaimniekos un neļauj veiksmīgi izvērtēt un izvēlēties sev nepieciešamās informācijas, palīdzības un atbalsta sniedzēju. Līdz ar to, autors pilnībā atbalsta iepriekš minētā valsts lauku tīkla izveidi un uzskata, ka vienotas informācijas un konsultāciju sistēmas izveide palīdzēs lauksaimniekiem orientēties strauji pieaugošajā informācijas apjomā.

¹⁹³ Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Analizējot Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam pasākumus, to īstenošanas gaitu un ietekmi uz izmaiņām lauku situācijā, veicinot lauku attīstību, vērtējot Eiropas Savienības normatīvo aktu un līdzfinansējuma ietekmi uz lauku attīstību, autors ir izdarījis šādus secinājumus:

1. Līdz iestāšanās brīdim Eiropas Savienībā ikvienas dalībvalsts, tajā skaitā Latvijas lauku attīstības politika, tās īstenošana un attīstības veicināšana bija katras dalībvalsts pašas ziņā. Taču pēc iestāšanās Eiropas Savienībā, dalībvalstīs nepastāv neatkarīga lauku attīstības politika, jo tā ir jāaskaņo un jāattīsta atbilstoši Eiropas Kopējai lauksaimniecības politikai, paturot prātā katras valsts individuālās intereses un mērķus.
2. Neskatoties uz kopējo valsts attīstības izaugsmi un tuvināšanos Eiropas Savienības noteiktajiem standartiem, sociāli ekonomiskā situācija laukos joprojām ir nestabila un problemātiska. Izanalizējot sociāli ekonomisko situāciju raksturojošos rādītājus – demogrāfija, nodarbinātība, ienākumi un labklājība, ekonomiskā situācija, ir vērojamas būtiskas reģionālas atšķirības starp attīstību laukos un pilsētās.
3. Neskatoties uz pakāpenisku Eiropas Savienības finansiālā atbalsta pieaugumu lauku attīstībai Latvijā, tas joprojām nav pietiekošs un nenodrošina stabilu lauku attīstību un Lauku attīstības programmas virsmērķa „pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos” pilnīgu īstenošanu.
4. Latvija, domājot par ilgtermiņa mērķiem lauku attīstībā, ir izstrādājusi vairākus politikas plānošanas dokumentus – piemēram, Vienotais programmdokuments, Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plāns un citi, kuros ietverta pasākumu īstenošanas rezultātā valsts, piesaistot Eiropas Savienības atbalstu, veicina straujāku un stabilāku lauku attīstību.
5. Dažādie politikas plānošanas dokumenti lauku attīstības veicināšanai tikuši izstrādāti, lai izpildītu Eiropas Savienības Padomes regulas Nr. 1698/2005 „par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai”

uzliktos pienākumus. Regulas mērķis ir sniegt atbalstu lauku attīstībai sasniedzot apakšmērķus, izmantojot četras asis, kuras ir pamats Lauku attīstības programmas 2007. – 2013.gadam pasākumiem.

6. Lauku attīstību ietekmē arī dažādi Eiropas Savienības struktūrfondi un to atbalsta finansējums, kas tiek piešķirts lauksaimniekiem. Latvijai Eiropas Savienības struktūrfondu sniegtais atbalsts ir ļoti vērtīgs un apjomīgs, jo Latvijas lauksaimnieki var saņemt finansiālu atbalstu no visiem četriem Eiropas Savienības struktūrfondiem – Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Eiropas Sociālā fonda, Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda virzības daļas un Zivsaimniecības Vadības finansēšanas instrumenta.
7. Neskatoties uz atsevišķiem neveiksmīgi izstrādātajiem un grūti īstenojamiem pasākumiem Lauku attīstības programmā 2007. – 2013. gadam, kopumā programma ir izstrādāta atbilstoši Eiropas Savienības noteiktajām prasībām un programmas pasākumu veiksmīga īstenošana un to ilgtspējas nodrošināšana veicinās lauku attīstību Latvijā.
8. Lauku attīstības programma 2007. – 2013. gadam kā politikas plānošanas dokuments kopumā atstās lielu ietekmi uz dažādiem politiskiem un ekonomiskiem procesiem valstī. Pēc programmas realizēšanas mežsaimniecības nozarē, iekšzemes kopprodukts palielināsies vidēji par 1,2% un darba produktivitāte pieaugs par aptuveni 546 eiro, laukos varētu tikt izveidotas 6,2 tūkstoši jaunas darba vietas, lauku iedzīvotāju vidējais gada atalgojuma līmenis varētu sasniegt 600 eiro un septiņu gadu periodā lauku teritorijas kopējais iekšzemes kopprodukts palielināsies par 8%.
9. Gan iepriekšējā programmēšanas periodā, gan šajā periodā Lauku attīstības programma vislielāko ietekmi atstāj tieši uz pašu lauksaimniecību kā nozari, jo 2007. – 2013. gadam tiek prognozēta strauja un ilgtspējīga lauku attīstība. Par to liecina iespējamā nozares pievienotā vērtība, kas varētu paaugstināties par 52% kopā vai vidēji par 6,1% gadā, kā arī produktivitāte uz vienu lauksaimniecībā nodarbināto palielināsies par 1678 eiro (septiņu gadu periodā).

10. Realizējot Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam pasākumus un nodrošinot šo pasākumu ilgtspēju un pastāvēšanu arī pēc programmēšanas perioda beigām, liela loma būs lauksaimniecības produkcijas ražotājiem, jo īpaši bioloģiskās pārtikas ražotājiem. Tomēr lielākais izaicinājums Latvijas lauksaimniekiem un lauksaimniecības produktu ražotājiem būs konkurētspēja (vai nespēja) Eiropas mēroga tirgū.

Īstenojot darbā izvirzīto mērķi un meklējot iespējamus risinājumus ievadā minētajai problēmai, autors izstrādājis šādus priekšlikumus:

1. Ņemot vērā to, ka ne teorētiskajā literatūrā, ne arī normatīvajos aktos nav skaidra un precīza lauku attīstības politikas un lauksaimniecības politikas definējuma, bieži gan teorijā, gan praksē tiek jaukti šie termini, nesaskatot tik būtiskās atšķirību tajos. Autora priekšlikums ir strikti nodalīt šos jēdzienus, jo lauku attīstības politika ir daudz plašāks jēdziens nekā lauksaimniecības politika, kā rezultātā, īstenojot valsts politiku lauksaimniecības jomā, tiek lietots termins lauku attīstība. Pirmkārt, jau īpaši svarīga ir vienota pareizu jēdzienu lietošana teorijā un normatīvajos aktos, kas ar laiku tiks pareizā formā pārņemti arī praksē.
2. Lai tiktu nodrošināts līdzsvars starp svarīgākajiem ilgtspējīgas lauku apdzīvotības rādītājiem – nodarbinātība un ienākumu līmenis, Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam pasākumu īstenošanā daudz lielāka uzmanība būtu jāvelta lauku iedzīvotāju nodarbinātības jautājumiem.
3. Ņemot vērā, ka Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam pasākumu veiksmīga un pilnīga īstenošana prasa gan attiecīgu grozījumu veikšanu jau esošajos normatīvajos aktos, gan jaunu normatīvo aktu izstrādi, Zemkopības ministrijai rūpīgi jāplāno programmas īstenošanas laika grafiks. Normatīvās bāzes sakārtošana veicinās Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam pasākumu ilgtspēju un pastāvēšanu arī pēc programmas darbības beigām.
4. Latvijas lauku attīstība nav atkarīga tikai no valsts atbalsta un piešķirtā finansējuma apjoma, bet arī no lauksaimnieku pašu vēlmes un iniciatīvas

izmantot sniegtās iespējas. Latvijas lauksaimniekiem pēc iespējas efektīvāk ir jāizmanto ilgtermiņa investīcijas, valsts atbalsta (subsīdiju) līdzekļi un citi atbalsta veidi, lai spētu veidot un attīstīt konkurētspējīgas un ilgtspējīgas saimniecības, paātrinātu nepieciešamās reformas darbaspēka tirgū, veidotu Eiropas Savienības noteiktajiem standartiem atbilstošas ražošanas platības un nodrošinātu efektīvu lauksaimniecībā izmantojamās zemes apsaimniekošanu.

5. Īpaša uzmanība Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam pasākumu vidū šajā programmēšanas periodā būtu jāvelta tādām pasākumiem, kā atbalsts lauksaimniekiem mazāk labvēlīgo apvidu teritorijās, jo tādā veidā tiktu uzturēta lauku apdzīvotība un spētu mazināties lauku iedzīvotāju migrācija uz pilsētām, galvenokārt jau uz Rīgu. Un tieši lauku mazapdzīvotība ir viena no galvenajām problēmām pilnvērtīgai lauku attīstībai – cilvēkresursu neesamība laukos, kas koptu lauku ainavu un attīstītu lauksaimniecības ražošanu.
6. Kā jau autors minēja kādā no darba nodaļām, 2007. gada decembrī uz Latvijas Lauku konsultācijas un izglītības centra, Latvijas Lauku foruma un citu lauku attīstības stratēģijā iesaistītu institūciju bāzes tiks izveidots valsts lauku sadarbības tīkls. Autors uzskata, ka Latvijai šāds Padomes regulas Nr. 1698/2005 noteiktais pasākums programmas ietvaros būtu jāuzskata par vienu no prioritārajiem pasākumiem, kas īstenojams pēc iespējas ātrāk, pat negaidot 2007. gada beigas, jo lauku iedzīvotāju informēšana par viņu iespējām un izglītoti lauksaimnieki ir viens no lauksaimniecības attīstības virzītājspēkiem. Bez šāda vienota lauku sadarbības tīkla izveides, autors ieteiktu apsvērt iespēju izveidot tālākajos un mazattīstītākajos Latvijas reģionos īpašus informācijas centrus, kas spētu sniegt lauksaimniekiem visu nepieciešamo informāciju par atbalsta un finansēšanas iespējām gan no Latvijas valsts, gan Eiropas Savienības, jo bieži vien šādu iespēju neizmantošana ir saistīta ar nezināšanu.
7. Īstenojot Lauku attīstības programmas 2007. – 2013. gadam pasākumus akcents jāliek nevis uz pasākumu kvantitatīvo realizēšanu visā Latvijas teritorijā, bet gan jādiferencē tos pa reģioniem, tas ir, ir nelietderīgi un neefektīvi visus pasākumus īstenojot visā teritorijā, neņemot vērā reģionālās

atšķirības un īpatnības. Vispirms ir jākonstatē katra reģiona vajadzības un problēmas tikai tad jādomā par konkrētu, nepieciešamāko pasākumu realizēšanu tajos, piemēram, Latgalē akcents jāliek uz arodapmācības un informācijas pasākumiem, mazāk labvēlīgo apvidu attīstīšanu un ne tik svarīgs ir atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturēšanai vai ainavas veidošanai, kas būtiskākais, savukārt, ir citā Latvijas rajonā.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Normatīvie akti:

1. Eiropas Savienības Padomes Regula Nr. 1698/2005 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai.
2. Eiropas Komisijas paziņojums Padomei, Eiropas Parlamentam, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai, Sociālās realitātes analīze: starpposma ziņojums 2007. gada pavasara Eiropadomes sanāksmei, COM (2007) 63 galīgā redakcija, Brisele, 2007.
3. Lauksaimniecības un lauku attīstības likums, Latvijas Vēstnesis, 64 (3012), 2004. gada 23. aprīlis.
4. Ministru kabineta 2007.gada 23. janvāra noteikumi Nr. 78 “Noteikumi par valsts atbalstu lauksaimniecībai 2007. gadā un tā piešķiršanas kārtību”, Latvijas Vēstnesis, 26 (3602), 2007.gada 14. februāris.
5. Ministru kabineta 2006. gada 21. marta noteikumi Nr. 221 “Kārtība, kādā tiek piešķirts valsts un Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai”, Latvijas Vēstnesis, 54 (3422), 2006.gada 4. aprīlis.
6. Ministru kabineta 2006. gada 3. janvāra noteikumi Nr. 21 “Noteikumi par valsts atbalstu lauksaimniecībai 2006. gadā un tā piešķiršanas kārtību”, Latvijas Vēstnesis, 14 (3382), 2006.gada 24.janvāris.
7. Ministru kabineta 2003.gada 31. decembra noteikumi Nr. 727 „Kārtība, kādā valsts budžetā plāno līdzekļus Eiropas Savienības struktūrfondu līdzfinansēto projektu īstenošanai un veic maksājumus”, Latvijas Vēstnesis 183 (2948), 2003.gada 30. decembris. (zaudējuši spēku)
8. Latvijas lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004. – 2006. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2003.
9. Politikas plānošanas dokumenta projekts „Lauku attīstības programma 2007. – 2013.gads”.
10. Latvijas Lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007. -2013. gadam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.
11. Pamatnostādnes par lauksaimniecības attīstību Latvijas laukos 2003. – 2006. gadā, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2002.
12. Latvijas Ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes, Rīga, 2002.

Latviešu autoru grāmatas, zinātniskie raksti, publikācijas:

13. Bonds I., Eiropas Savienības lauksaimniecības reforma Latvijā ir izdevīga, „Diena”, 2006.gada 28.aprīlis.
14. Dieziņa S., Lauksaimniekiem trūkst skaidrības par nākotni, „Dienas bizness”, 2007.gada 26.marts.
15. Grīnberga M., Šnakšis J., Zunde A., Sabitovs A., Lauksaimniecības gada ziņojums, Latvijas karte, Rīga, 2003.
16. Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika – kādu to veidosim Latvijā?, Jaunākais par globalizāciju, ES un Latvijas lauksaimniecības iespējām, Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 2005.
17. Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika Latvijā pēc 2006.gada, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.
18. Hauka E., Zemnieki nobažījušies par Eiropas naudu, „Latvijas Vēstnesis”, 2006. gada 24.janvāris.
19. Junior Achievement Latvija, Biznesa pamati, RAKA, Rīga, 1998.
20. Kesnere R., Kā attīstīt laukus, „Latvijas Vēstnesis”, 2006.gada 8.februāris.
21. Latvijas lauksaimniecība 1998: politika un attīstība, Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Latgales Druka, Rīga, 1999.
22. Latvijas lauksaimniecība un lauki 2004: politika un attīstība, Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 2005.
23. Latvijas lauksaimniecība un lauki, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2006.
24. Miglavs A., Vai gals preču lauksaimniecībai Latvijā? „Latvijas Avīze”, 2007. gada 15.marts.
25. Muceniece D., Lauksaimnieki saņems papildu valsts tiešos maksājumus, Agropols Nr. 5., 2007. gada marts.
26. Pilvere I., Jasiņko D., Kettunen L., Kozlinskis V., Latvijas lauku attīstības programmas projekta 2007. – 2013. gadam iepriekšējais (ex-ante) novērtējums, Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskola, Rīga, 2006.

27. Saktiņa D., Varika A., Lismanis A., Pohl B., Latvijas lauku attīstības politika: kāpēc un kā? Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, Rīga, 2001.
28. Saktiņa D., Jaunās vēsmas ES lauku politikā, „Latvija ES” Nr.12, 2003.gada decembris.
29. Saktiņa D., William H. Meyers, Eiropas Savienības līdzfinansētās un nacionālās lauku atbalsta programmas Latvijā: gatavojoties jaunajam programmēšanas periodam, Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Rīga, 2005.
30. Šteinfelde I., Roze prasīs pārejas periodu Latvijai, „Neatkarīgā rīta avīze”, 2007.gada 22.februāris.
31. Tomsone I., ES plāno „uzmest” ražotājus, „Latvijas Avīze”, 2007.gada 17.februāris.
32. Tomsone I., Laukiem jāiegulda konkurētspējā, „Latvijas Avīze”, 2006. gada 9.jūnijs.
33. Tomsone I., Zemnieku saeima uzstājas pret nevienlīdzību, „Latvijas Avīze”, 2006.gada 21.aprīlis.
34. Tomsone I., Nauda laukiem, ne saimniekiem, „Latvijas Avīze”, 2006.14.oktobris.
35. Tomsone I., Vienotais maksājums – no 2011.gada, „Latvijas Avīze”, 2007.gada 10.janvāris.
36. Tomsone I., Saimnieki ir neapmierināti, „Latvijas Avīze”, 2007.gada 20.marts.
37. Zālīte I., Būs jāatrod zelta vidusceļš, „Diena”, 2006.gada 1. septembris.
38. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija, Rīga, 2003. gada jūnijs.

Elektroniskie informācijas avoti:

39. <http://www.leta.lv>, Nacionālās ziņu aģentūras „LETA” interneta mājas lapa.
40. <http://www.lv.lv> Preses relīzes Latvijas Vēstnesī.
41. <http://www.esia.gov.lv>, Eiropas Savienības informācijas aģentūras interneta mājas lapa.
42. <http://ec.europa.eu>, Eiropas Komisijas interneta mājas lapas sadaļa par lauksaimniecību un lauku attīstību.
43. <http://www.zm.gov.lv>, Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas interneta mājas lapa.

44. <http://www.lad.lv>, Lauku atbalsta dienesta interneta mājas lapa.
45. <http://www.lvaei.lv>, Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūta interneta mājas lapa.
46. <http://www.epp-ed.eu>, Eiropas Parlamenta preses dienesta interneta mājas lapa.
47. <http://www.mfa.gov.lv> Latvijas Republikas Ārlietu ministrija interneta mājas lapa.
48. <http://www.csp.lv> Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze interneta mājas lapā.
49. <http://www.eurostat.lv> EuroStat interneta mājas lapa.
50. <http://www.llkc.lv> Latvijas lauksaimniecības konsultāciju un izglītības atbalsta centra interneta mājas lapa.
51. <http://www.politika.lv>
52. <http://www.esfondi.lv> Finanšu ministrija – Eiropas Savienības struktūrfondu vadošā iestāde.
53. <http://jaspers.europa.eu/>
54. <http://www.nap.lv> Latvijas nacionālais attīstības plāns.
55. <http://www.em.gov.lv> Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas interneta mājas lapa.
56. <http://www.lv.lv> Latvijas Republikas Oficiālā laikraksta „Latvijas Vēstnesis” interneta mājas lapa.
57. <http://www.bank.lv> Latvijas Bankas interneta mājas lapa.

Galvojums

Ar šo es apliecinu, ka šis maģistra darbs ir pildīts patstāvīgi, par izmantotajiem datiem un materiāliem dotas atsauces. Šis darbs tādā vai citādā formā nav nekad iesniegts nevienai citai pārbaudījumu komisijai.

Datums

Paraksts